

שמיטה יום יום
הלכה יומית לשנת השמיטה
תשע"ה

הרב אהוד אחיטוב והרב דוד אייגנר

כפר דרום ת"ו - שבי דרום

מכון התורה והארץ
מנחם אב תשע"ד

©

כל הזכויות שמורות

למכון התורה והארץ

אב תשע"ד

טל. 08-6847325 פקס- 086847055

machon@toraland.org.il

ת.ד 18 שבי דרום, ניר עקיבא 8536500

כתיבה ועריכה: הרב אהוד אחיטוב והרב דוד אייגנר
עריכת הלשון: בתיה ברויאר batyabro@gmail.com

עיצוב עטיפה: פרסומי ישראל

סדר ועימוד: שחרית www.bsy.co.il

יוצא לאור בסיוע המשרד לשירותי דת

תוכן

8.....	שמיטה בזמן הזה.....
10.....	עקרונות הצרכנות בשמיטה.....
16.....	ארבעת המינים.....
20.....	קדושת שביעית.....
26.....	טיפול בפירות וירקות במטבח.....
31.....	ייצור מזון ביתי.....
33.....	שימושים נוספים בפירות שביעית.....
37.....	טיפול בשאריות מזון והפסד פירות שביעית.....
46.....	איסורי ספיחין ושמור ונעבד.....
49.....	סחורה והפקר.....
50.....	דמי שביעית.....
56.....	ייצוא פירות הקדושים בקדושת שביעית לחו"ל.....
57.....	המלאכות האסורות בשביעית.....
66.....	ביעור ויודוי מעשרות.....
72.....	גן הנוי.....
81.....	המצוות התלויות בארץ בשמיטה.....
84.....	חיזוק ידי עוברי עברה.....
87.....	עובדים זרים.....
100.....	ביעור פירות שביעית.....
108.....	שמיטת כספים ופרוזבול.....
115.....	הקהל ויובל.....

פתח דבר

"כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא" (נדה עג עמוד א).

ברייתא זו, היא המסיימת את מסכת נידה, ולמעשה מסיימת את התלמוד הבבלי, וביאר רש"י (ד"ה הלכות) שהכוונה ללימוד "משנה וברייתא הלכה למשה מסיני", כלומר, למדרכי ההלכה של הפוסקים שהובאו במשניות ובברייתות, וכן להלכות שנתקבלו ממשנה רבינו בתורה שבעל פה עד ימינו. אולם רבי ישראל מראדין זצ"ל בעל החפץ חיים' בהקדמתו למשנה ברורה, מרחיב את הדברים שכוונת הברייתא היא להדגיש את הצורך בלימוד ההלכה למעשה. ומדבריו יוצא שכוונת הגמרא ללמדנו שלמרות שברור לכולם שלימוד התורה כולל את כל חלקי התורה, אך עיקר לימוד האדם צריך להיות בלימוד המביא לידי מעשה, ולכן צריך האדם ללמוד הלכות בכל יום, כדי שהלימוד יביא אותו לידי מעשה, ועל ידי כך יגיע לחיי העולם הבא.

ברייתא זו נאמרת על ידינו בכל בוקר לקראת סיום תפילת שחרית, ובאמירה זו אנו משלבים בין לימוד התורה ובין התפילה. על חשיבות השילוב שבין תורה ותפילה ניתן ללמוד מהמעשה שהובא בגמרא במסכת שבת (י ע"א) שכאשר רבא ראה את רב המנונא שהיה מאריך בתפילה הוא אמר כלפיו: "מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה"! אולם הגמרא מבארת שרב המנונא סבר: "זמן תפלה לחוד, וזמן תורה לחוד". ולאחר מכן מספרת הגמרא שרבי ירמיה היה יושב לפני רבי זירא והם היו עוסקים בלימוד תורה, וכאשר הגיע זמן מנחה, רבי ירמיה התחיל להתכונן לתפילה, אמר לו רבי זירא: "מסיר אזנו משמע תורה גם תפלתו תועבה".

לכאורה אנו מוצאים בסוגיות אלו בגמרא שתי התייחסויות שונות אודות היחס בין התורה לתפילה. השאלה היא: האם אלו מציאויות שסותרות האחת את השנייה? שמי שלומד תורה פטור מתפילה, או שמא לכל אחד מהם צריך לתת את מקומו הראוי לו.

מבאר מרן הרב קוק זצ"ל בהקדמתו לסידור עולת רא"ה, שמטרתה של התפילה היא לחבר בין הצד הרוחני, החכמה העליונה לבין חיי המעשה, חיי העולם הזה.

לפיכך, כשאדם שונה הלכות בכל יום לפני שגרת יומו, הוא פועל כל העת בחיבור זה שבין חיי עולם לחיי שעה, בין ההתקדמות הרוחנית, להתקדמות המעשית שבכל יום.

ההלכות המובאות כאן מבוססות על מדרכי השמיטה שיצאו במהלך השנים, ובפרסומים שונים, על ידי מכון התורה והארץ ונערכו על ידינו, בתוך הדברים הבאנו גם כן את זמניה המיוחדים של השמיטה, ממתי יש לנהוג קדושת שביעית, וממתי יש לחשוש לספיחין.

מטבע הדברים בחיבור זה לא ניתן לכתוב את כל המקורות של כל הלכה, הבאנו בתוך הדברים אך מעט מן המקורות העיקריים, להרחבת הדברים ניתן לעיין בשבת הארץ ובמדרכי השמיטה שיצאו במהלך השנים.

יהי רצון שנזכה לחבר בכל תחומי חיינו בין חיי העולם ובין חיי השעה, ויהי רצון שלא תצא תקלה תחת ידינו.

אהוד אחיטוב

דוד אייגנר

אב תשע"ד

לתשומת לב הלומדים

ההלכות מסודרות ללימוד שבועי, כאשר בכל שבוע נלמדות שש הלכות. הלימוד של כל שבוע נמצא בזוג עמודים (ימין ושמאל).

הלכות העוסקות בזמני השנה (ממתי יש לנהוג קדושת שביעית, ספיחין ועוד), מסומנות בשעון: ⌚

בתוך ההלכות שילבנו גם את 'מחשבת השמיטה', בימים המתאימים. פסקאות אלו הודפסו בגופן זה.

הכנת הגינה בשישית

א' באלול

חלק מהותי ממצוות יישוב הארץ הוא שלא נעזבנה ביד האומות או לשממה. כדברי הרמב"ן בספר המצוות (מצוות עשה ד), אנו מקיימים מצווה זו בעצם ישיבתנו בארץ כי בישיבתנו בה איננו עוזבים אותה בידי האומות. לקיום מצווה זו יש קומה נוספת והיא הדאגה שארץ ישראל לא תהיה שוממה וחרבה. לפיכך מן הראוי לדאוג שהסביבה שאנו גרים בה תהיה מטופחת ומסודרת וכמו כן להשתדל לטעת עצי פרי וצמחי נוי שנשתבחה בהם ארץ ישראל.

אדם שמטפח את גינת הנוי בכל ששת השנים שקדמו לשמיטה, מן הראוי שבערב השמיטה יקפיד ביתר שאת להתכונן לשנת השמיטה בצורה טובה ויבצע מספר פעולות מיוחדות לפני השמיטה על מנת שגם בשמיטה עצמה גן הנוי וסביבתו ייראו מטופחים ומסודרים. ו-מי שטרם בערב שבת יאכל בשבת.

הכנת הגינה בשישית

ב' באלול

כדי להימנע מבעיות מיותרות רבות באחזקת גינת הנוי במשך שנת השמיטה יש להיערך לפני השמיטה כראוי. צריך לגזום באופן מקצועי ככל האפשר את העצים השונים ולטפל טיפול יסודי בעשבייה, הן על ידי ניכוש והן על ידי ריסוס מונעי נביטה, בכדי שאפשר יהיה להימנע מן הצורך לבצע פעולות אלו בשמיטה, אף שחלקן יהיו מותרות, חלקן יהיו אסורות בשנת השמיטה.

לפיכך צריך לבצע דישון מסודר ומתאים לפני שנת השמיטה, ובמרבית המקרים דישון זה אמור להספיק לכל השמיטה בלא שיהיה צורך בעוד דישון במשך שנת השמיטה. ובפרט מומלץ להשתמש בדשנים כימיים איטיים תמס וזבלים אורגניים, קומפוסט וכדומה, ולהצניעם בקרקע, דשנים אלו מתפרקים באיטיות ומספקים לצמחים את צרכיהם במשך כל השנה.

Ⓣ זמני שתילה

ג' באלול

הזמן האחרון להנחת מרבדי דשא הוא כמה שבועות לפני השמיטה על מנת שהדשא ייקלט כראוי ויהיה ניתן לכיסוח לפחות פעם אחת לפני השמיטה. לפיכך, אסור לשתול עלים יחידים של דשא או לזרוע זרעי דשא סמוך לשמיטה, כיוון שהדשא לא יספיק להתמלא סמוך לשמיטה ואי אפשר יהיה לכסח אותו בשנת השמיטה. עצי פרי חשופי שורש מותר לטעת רק עד ט"ו באב ואין לנטעם אחר כך כלל; עצי פרי הנתונים בגוש אדמה, כפי שקונים בדרך כלל ממשתלה, צריך לשתול לכתחילה עד ט"ו באב, כדי שאף אם יתפורר גוש האדמה שהם נטועים בו, עדיין יהיה מותר לטעת אותם. במקרי הדחק אפשר להקל לטעת עצים בגוש אדמה עד כ"ט באב, ובתנאי שגוש האדמה לא התפורר, אולם ניתן להעביר עצי פרי שמחוברים לקרקע ממקום למקום עד ט"ו באב.

ט"ו באב

Ⓢ זמני שתילה

ה' באלול

לדעת הרבה פוסקים, אף עצי סרק אסור לטעת סמוך לראש השנה, כיוון שצריך שהם ייקלטו באדמה לפני ראש השנה. לפיכך, לכתחילה צריך לטעת עצי סרק חשופי שורש, שיחי פרחים רב-שנתיים ולכתחילה גם עצי סרק הנתונים בגוש אדמה עד ט"ו באלול, כיוון שזמן הקליטה שלהם הוא שבועיים, וצריך שקליטתם תתבצע בשנה השישית, עוד לפני ראש השנה.

שמיטה בזמן הזה

שמיטה בזמן הזה

ז' באלול

מן התורה, חיובה של השמיטה הוא רק בארץ ישראל, לאחר כיבושה וחלוקתה, כפי שנאמר בתורה (ויקרא כה, ב): 'כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם ושבתה הארץ שבת לה'. לאור זאת, דנו הפוסקים בשאלה מהו תוקפה של מצוות השמיטה בזמננו – האם חיובה הוא מן התורה או שמא מדרבנן? לשאלה זו יש השלכות מעשיות על כל הלכות השמיטה. למעשה נפסקה ההלכה כדעת רבי (מועד קטן ב, ע"ב), שהשמיטה כיום היא מדרבנן מכיוון שהשמיטה תלויה ביובל, וכל עוד שאי אפשר לקיים את מצוות היובל מכיוון שרוב עם ישראל עדיין אינם בארצם ואינם מכירים את נחלתם – אי אפשר לקיים שמיטה מן התורה, וחיובה הוא מדברי חכמים.

שמיטה מדרבנן - הטעם לכך

ז' באלול

בטעם הדבר מבאר מרן הרב קוק בהקדמתו לספרו 'שבת הארץ' שאי אפשר לקיים את מצוות היובל, הכוללת מהלכים כוללים, ובהם: שחרור עבדים עבריים שנרצעו והפכו להיות עבדי עולם; החזרת כל האדמות לבעליהן המקוריים ודין גאולת בתים בערי חומה, אלא רק בזמן שכל העם נמצא בשלמותו בארץ וכל אחד מכיר את נחלתו, אך כשכלל האומה עדיין אינה יושבת בארצה, אי אפשר לבצע מהלכים אלה. וכיוון שבעם ישראל יש קשר בין הפרט לבין הכלל, גם מצוות השמיטה, על אף שהיא שייכת יותר לאדם הפרטי, אך כיוון שהיא מחייבת אותו לעזוב את שדהו ולהפקיר את יבולו – היא אינה יכולה להתקיים במלואה כשכלל עם ישראל אינו יושב בארצו באופן מושלם, ולכן גם חיובה בימינו הוא רק מדברי חכמים.

שמיטה מדרבנן - השלכות מעשיות

ח' באלול

לאור האמור לעיל ששמיטה בימינו היא מדברי חכמים, הרי שלמעשה כל דיני השמיטה הם מדרבנן, ובכלל זה: איסור עשיית המלאכות, חיובי מצוות העשה של 'ושבתה הארץ', קדושת השביעית של הפירות, ושמיטת כספים. אחת ההשלכות היא שאפשר למכור קרקע לנכרי על פי היתר המכירה, ואין בכך משום הפקעה של מצוות השמיטה מן התורה, כיוון שבנסיבות מסוימות הקלו הפוסקים להפקיע מצווה דרבנן באופן זמני. כמו כן, במקרים מסוימים הפוסקים מקלים יותר בנוגע למלאכות שמוותר לעשות בעבור הפירות או הצמחים לאור העובדה ששמיטה בימינו היא רק מדרבנן.

תוספת שביעית

ט' באלול

מהלכה למשה מסיני למדו חז"ל שאיסור עבודת האדמה מתחיל שלושים יום לפני שנת השמיטה, כלומר: מראש חודש אלול. חכמים (שביעית פרק א משנה א; פרק ב משנה א) הוסיפו שאסור לחרוש בשדה תבואה מפסח ובשדה אילנות מחג השבועות, כיוון שנראה כאילו החרישה נועדה להכין את הקרקע לזריעה של השנה הבאה. דין זה נקרא 'תוספת שביעית', ועניינו הוספה על הזמן של שנת השמיטה, כך שאיסורי המלאכה חלים עוד לפני כניסת השנה. אולם הלכה למשה מסיני זו בנוגע לדין תוספת שביעית אמורה דווקא כשבית המקדש קיים. אבל בזמן שבית המקדש אינו קיים, כל המלאכות מותרות עד ראש השנה של השמיטה למעט השתילה, שאותה מקדימים, בכדי שקליטת הצמחים תהיה לפני שנת השמיטה.

המצוות התלויות בארץ - הגדרה

י' באלול

המצוות התלויות בארץ הן מצוות התלויות בקדושת ארץ ישראל. קיימת הבחנה בין קדושת הארץ הנוגעת לחובת המצוות התלויות בה לבין קדושתה הסגולית של ארץ ישראל, שקיימת עוד מימי האבות. קדושת הארץ שבגללה נתחייבנו במצוות התלויות בארץ תלויה בהחזקת הארץ בפועל, על ידי כיבוש או חזקה. ולכן קדושה זו פקעה לדעת הרבה פוסקים, בזמן חורבן בית המקדש הראשון, ובימי עזרא חזרה קדושה זו, להגדרה זו ישנן השלכות ביחס לצריכת התוצרת החקלאית בשמיטה.

עקרונות הצרכנות בשמיטה

י"ב באלול

אוצר בית דין - הגדרה

בימים הקרובים נדון בעקרונות ההלכתיים שיש לתת עליהם את הדעת בבואנו לצרוך תוצרת חקלאית בשמיטה.

אוצר בית דין

אוצר בית הדין הוא תקנה שהובאה בתוספתא (שביעית פ"ח ה"א-ב) ומבוססת על כך שהתוצרת החקלאית הגדלה בשמיטה היא הפקר, וכולם יכולים ליטול ממנה בשווה. עיקר התקנה הוא שבית הדין ממנים שליחים שיטפלו בפירות האילן שגדלו מאליהם ויספקו אותם לאנשי העיר. בימינו תקנה זו הורחבה, ובית הדין אף מחלק ירקות שנזרעו או נשתלו בערב השמיטה וכן ירקות שגדלו בשישית ונשמרו באופני השימור השונים. עשיית הפעולות השונות הכרוכות בגידול הצמח והפרי תלויות בהנחיות בית הדין, ואף לצרכן מותר להשתמש בפירות על פי הלכות קדושת שביעית, בהתאם להנחיות ההלכתיות.

י"ג באלול

אוצר בית דין - הפוסקים כן

הרמב"ם אמנם לא הביא בהלכותיו את התקנה של אוצר בית הדין, אך רבנו שמשון משאנץ (ה"ש משאנץ) הביאה בביאורו למשנה (שביעית פ"ט מ"ח). את הטעם שהרמב"ם לא כתב תקנה זו בהלכותיו ביאר הרב שאול ישראלי (חוות בנימין ח"ג סימן צח) והסביר שתקנה זו היא תקנה מציאותית, שבאה לבאר את אופן החלוקה הראוי של התוצרת החקלאית לכלל האוכלוסייה בשמיטה, ואין בה חידוש הלכתי עקרוני, ולכן הרמב"ם לא הזכירה. ברכישת תוצרת קדושה בקדושת שביעית מבית הדין, על הצרכן להיות שותף באוצר בית הדין. בשמיטה זו הוקם בית הדין 'אוצר הארץ', וחברים בו רבנים מחשובי הפוסקים בדורנו. 'אוצר הארץ' משווק פירות וירקות לכל חלקי הארץ, ואפשר להצטרף אליו בכמה אופנים (בטלפון ובאתר האינטרנט).

י"ד באלול

אוצר בית דין - תשלום

ברכישת פירות דרך אוצר בית הדין אין איסור סחורה, משום שהתשלום שמתקבל איננו מיועד בעבור הפירות אלא בעבור הוצאות הגידול של הפרי וחלוקתו. עם זאת, ייתכנו מצבים שבהם התשלום יהיה גבוה במעט מן המחיר המשולם בכל ימות השנה, משום שלעתים יש הוצאות נוספות בהליך הגידול, ההובלה והחלוקה של הפירות.

היתר המכירה

ט"ז באלול

היתר המכירה הוא היתר שמבוסס על פסקו של שו"ת 'שמן המור' (יו"ד סימן ד). הוא אף נפסק בידי ר' יצחק אלחנן, ר' שמואל מוהליבר ור' יהושע מקוטנא והתבסס ברבות השנים בידי הרבנים הראשיים לדורותיהם, ובראשם מרן הרב קוק. יסודו של היתר זה הוא בעובדה שבלי היכולת לעבד את האדמה גם בשמיטה, החקלאים היו מגיעים לחרפת רעב. משמעותו ההלכתית של היתר זה הוא שלמעשה בקרקע שנמכרה לנכרי מצוות השמיטה מופקעת ואין חיוב לקיימה.

היתר המכירה - ביסוסו

ט"ז באלול

היתר המכירה מבוסס על כמה עקרונות הלכתיים. העיקרון הראשון הוא שלדעת 'ספר התרומה', כשגוי קונה קרקע בארץ ישראל, הרי שקנייתו זו מפקיעה את חיוב המצוות התלויות בארץ מקרקע זו. העיקרון השני הוא שחיוב השמיטה בימינו הוא מדרבנן. העיקרון השלישי הוא שאין קדושת שביעית ביבול שגדל בקרקע של גוי, כפסיקת מרן ה'בית יוסף' (שו"ת אבקת הוכל סימן כג), וכן במכירת הקרקע לזמן מוגבל אין משום איסור 'לא תחונם', ובעיקר משום שהמכירה נעשית מתוך מטרה לדאוג שהישוב החקלאי לא יתמוטט ולא יגיע לחרפת רעב.

היתר המכירה - טענות המתנגדים

י"ז באלול

אחת הטענות המרכזיות של המתנגדים להיתר המכירה היא העובדה שאין למכור לנכרי שדה או בית בארץ ישראל, משום שבכך עוברים על איסור 'לא תחונם', וכפי שפסק הרמב"ם (הלכות עבודת כוכבים פרק י הלכה ג). עם זאת, יש פוסקים רבים הסוברים שכאשר המכירה היא לזמן קצוב, אין בכך איסור 'לא תחונם', כמו כן, יש הסוברים שהגויים של ימינו, אין איסור 'לא תחונם' במכירה להם (כלשונו של 'המאירי', עבודה זרה כ ע"א), וטעמים נוספים. טעמים נוספים של המתנגדים להיתר המכירה הם: בעוון אי שמירת השמיטה ישראל גולים מאדמתם; אין גמירות דעת של הקונה והמוכר לבצע בצורה אמתית את המכר.

Ⓝ זמני שתילה

י"ט באלול

פרחים חד-שנתיים צריך לזרוע עד כ"ו באלול ולהשקותם מיד לאחר הזריעה, כיוון שזמן הקליטה שקבעו חז"ל לצמחים החד-שנתיים הוא שלושה ימים, וצריך שהקליטה שלהם תהיה לפני השמיטה.

כמו כן, ירקות, צריך להקדים את זריעתם לזמן זה, על מנת שהם יספיקו לנבוט לפני ראש השנה, שכן חז"ל גזרו 'איסור ספיחין' על כל מיני מאכל חד-שנתיים, ואם הם גדלו בשמיטה, הם נאסרים באכילה, אך כיוון שאיסור זה אינו כולל גידולי מאכל שהתחילו לצמוח לפני השמיטה, אפילו אם הם רק נבטו לפני השמיטה, (כדעת הר"ש משאנץ) צריך להקדים את זריעת הירקות לזמן כזה שהירקות יספיקו לנבוט מן האדמה עוד לפני ראש השנה.

היתר המכירה - פסיקתו במשך השנים

כ' באלול

מכיוון שהיתר המכירה נועד לפתור בעיות נקודתיות שהתעוררו בשמיטה הראשונה לאחר הקמת כמה מושבות חקלאיות בארץ בשנת ה'תרמ"ט, כתבו הפוסקים שצריך לבחון בכל שמיטה האם היתר זה נצרך גם לשמיטה זו. למעשה, הרבנות הראשית לדורותיה סומכת על היתר זה בעבור כלל הציבור במדינה. המשמעות המעשית של קניית תוצרת שגדלה בשטח שנמכר בהיתר המכירה היא שכל ההתנהלות בנוגע לפרי, קנייתו והשימוש בו היא כבכל השנים.

צרכנות - הדרך העדיפה

כ"א באלול

לכתחילה עדיף לרכוש פירות וירקות שמשווקים באמצעות אוצר בית דין משום שבאופן זה החקלאי נפגש עם כל דיני המלאכות והצרכן נפגש עם כל דיני קדושת השביעית.

אך ישנם מצבים שקיימת בהם עדיפות הלכתית למכור את הקרקע בהיתר המכירה, כגון במקרים שבהם אי אפשר לטפל בגידולי הקרקע בלי עשיית מלאכות האסורות מן התורה, ועדיף למכור את הקרקע בהיתר המכירה ולבצע פעולות אלו על ידי נכרים. כמו כן, במקרים שרוב הפרי מיוצא לחוץ לארץ, עדיף לייצא את הפירות כשאינן בהם קדושת שביעית, ודבר זה אפשרי אם הם גדלו בקרקע שנמכרה בהיתר המכירה.

אופני הגידול השונים

כ"ב באלול

ישנם שלושה אופני גידול צמחים בכל השנים:
 1. שטח פתוח. 2. חממה שמצע הזריעה בה רגיל. 3. חממת מצע מנותק.
 לכל אחד ממקומות גידול אלו יש הנחיות הלכתיות שונות.
 שטח פתוח הוא מקום שמתאים בדרך כלל לרוב סוגי הגידולים. בשטח כזה חלים בו ובתוצרת שגדלה בו כל דיני השמיטה.

סוגי חממות

כ"ג באלול

חממה רגילה שמצע הגידול בה הוא הקרקע.

באופן פשוט בהלכה גידולי חממה מוגדרים 'גידולי בית' ויש בהם קולות מסוימות בשמיטה. דעה זו מסתמכת על כך שיש ספק בהלכה (ירושלמי ערלה פרק א הלכה ב) האם קיים חיוב שמיטה בנוגע לצמחים הגדלים בתוך בית, משום שנאמר בתורה (ויקרא כה, ד) 'שדך לא תזרע', ומובן מכך שאיסור הזריעה הוא רק בשדה ולא בבית וכן על כך שחיוב השמיטה הוא מדרבנן. בירקות שגדלו בחממה אין איסור ספיחין, אך יש בהם קדושה.
מצע מנותק בחממה

אפשרות נוספת לייצר יכול בשמיטה היא גידול ירקות בתוך חממה אך במצע מנותק. היתר זה מבוסס על כך שחלק מן הפוסקים מקלים בגידולים בתוך בית בימינו מאחר ששביעית היא מדרבנן. כשמצרפים לדעה זו את העובדה שמצע הגידול שהירקות גדלים בו מנותק מן הקרקע ואין זו זריעה בשדה, אפשר להתיר גם מלאכות דאורייתא. היתר זה הוא דווקא במצע מנותק בחממה, ולא בגידול על קרקע רגילה בתוך חממה.

Ⓢ זמני שתילה

כ"ד באלול

מותר לטעת עד ערב ראש השנה צמחים שאין צורך לחכות לקליטתם בקרקע באופן מיוחד, כגון עצי סרק ומיני פרחים הנתונים בגוש וכן עצי פרי שמעוניינים להעתיק אותם ממקום למקום כגון עצים שכבר נטועים בקרקע ומעוניינים להעבירם, וכן עצים שמונחים על הקרקע ובתחתית העציץ יש חור שקוטרו לפחות 2.5 ס"מ.

עולי מצרים**כ"ז באולז**

השטחים שנכבשו בידי עולי מצרים כוללים בתוכם את רובם המוחלט של שטחי מדינת ישראל כיום ואף מעבר לכך. שטחים אלו, כיוון שלא נתקדשו מחדש בימי בית המקדש השני, יש בהם הלכות מסוימות שהקלו בהן חכמים, כגון איסור ספיחין, שחכמים לא גזרו באזורים אלו.

גם בנוגע לקדושת שביעית בירקות ופירות שגדלו בשטח זה נחלקו הפוסקים, ולכתחילה יש לנהוג קדושת שביעית בכל היבולים שגדלו גם בתחום עולי מצרים, וכן כל מלאכות הקרקע האסורות בשביעית אסורות גם בתחום שנכבש בידי עולי מצרים.

חשוב לציין שיש הסוברים שבשטח זה אין איסור 'לא תחונם', ולדעתם קל יותר לבצע מכירת אדמות על פי היתר המכירה בשטח זה. נדון בגבולות אלו בהרחבה אם ירצה ה' בחדש סיוון.

עולי בבל**כ"ז באולז**

השטח שעולי בבל קידשו בעלייתם לארץ בתחילת ימי הבית השני קטן יותר באופן משמעותי מן השטח שכבשו עולי מצרים. על פי רוב הדעות, גבולו בחלקה הדרומי של הארץ מתחיל דרומית לים המלח, משם הוא פונה לנחל צין ולנחל הלבן עד לחיבורו לים התיכון. כל השטחים הנמצאים צפונית מן הקו הנ"ל נכללים בגבולות עולי בבל. בשטח זה חלים כל דיני השביעית, איסור מלאכה, איסור ספיחין וקדושת שביעית בתוצרת החקלאית.

יש להדגיש כי למעשה אין ידיעה ברורה ומדויקת מהו השטח שהם לא קידשו, אך זיהוי זה, כפי שהובא כאן, מקובל על פוסקים רבים.

שיווק פירות וירקות במסגרת אוצר הארץ**כ"ח באולז**

לאור האמור לעיל, מקורות השיווק של פירות וירקות במסגרת 'אוצר הארץ' הם כדלהלן:

- א. ירקות שישיית שאוחסנו (איסום שישיית).
- ב. ירקות ופירות הקדושים בקדושת שביעית.
- ג. ירקות הגדלים בחממת מצעים מנותקים.
- ד. ירקות הגדלים בערבה, כולל היתר מכירה לחומרא. בשטחים אלו השתילה או הזריעה תיעשנה על ידי גוי.
- ה. ירקות הגדלים בגבולות עולי מצרים (הנגב המערבי), כולל היתר מכירה לחומרא. בשטחים אלו השתילה או הזריעה תיעשנה בידי גוי.

כ"ט באָלֵל

ברכת שהחיינו בכניסת שנת השמיטה

כתב הרב שלמה זלמן אויערבאך:
'כעין זה נראה דטוב ויפה לכוון בברכת שהחיינו ביום טוב של ראש השנה של שנת השמיטה על שזכה להכנס לשנה חדשה שזוכה לקיים בה מצוות רבות של שבת הארץ וקדושת והפקר הפירות וכו'.
ומסתבר מאוד שכל אדם צריך להרגיש ולהודות לדי' כשזוכה להכנס לשנה חדשה של שבת הארץ ולשנה שפירותיה הם קודש והפקר וכו', וזה הרי בא רק מזמן לזמן של ז', אבל לא עלה כלל על דעתי לחייב משום כך בברכה כי אם שבברכת שהחיינו שעל היום טוב שיכוין גם לזה.

ער"ה תשע"ה

כתיבה וחתימה טובה

תשרי תשע"ה

ד' בתשרי

זמני השנה

חלותה של השמיטה היא החל מראש השנה תשע"ה עד ערב ראש השנה תשע"ו. התאריך הקובע את שייכות הגידולים לשמיטה הוא ראש השנה, אך שלב הגידול הקובע משתנה לפי סוג הגידול. לכן, כל מיני הירקות הנלקטים בשדות החל מיום זה, יש בהם קדושת שביעית. כל פירות האילן שמצויים כעת בשוק, עדיין אין בהם קדושת שביעית. קדושת שביעית תתחיל רק בפירות שיחנטו במהלך השנה. דגנים וקטניות שהגיעו לשליש גידולם לפני ראש השנה, שייכים לשנה השישית. אם לא הגיעו לשליש גידול, הם שייכים לשנת השמיטה.

Ⓢ התוצרת שנרכשת בחנויות 'אוצר הארץ' מסומנת האם היא קדושה בקדושת שביעית אם לא.

החל מחודש תשרי יש לנהוג קדושת שביעית ברוב מיני הירקות וכן באורגנו, איזוב, אתרוג, בזיל, בן איזוב רפואי, גרגר הנחלים, זעתר, טרגון, לואיזה, לימונית, לענה, מליסה רפואית, מנטה, מרווה רפואית, עירית, ויש לחשוש לאיסור ספיחין במינים הבאים: חסה, לפת, צנונית וקישוא.

ארבעת הנינים

ה' בתשרי

רכישת אתרוגים

רובם של האתרוגים הנרכשים בתחילת שנת השמיטה נקטפו לפני ראש השנה, ואין לנהוג בהם קדושת שביעית, אך יש לתת את הדעת על כך כשרוכשים את האתרוג, האם אכן הוא נקטף לפני השמיטה, או שמא לאחריה.

אתרוגים הקדושים בקדושת שביעית מותר לקנותם רק ממי שמגדל ומשווק בשליחות של אוצר בית דין או על פי היתר המכירה, ואין לקנות ארבעת המינים מאדם המוכר אתרוגים בדרכים אסורות.

אתרוגים המשווקים באמצעות אוצר בית דין – לכתחילה יש לגבות עליהם תשלום אחיד, בלי הבדל בין אתרוגים כשרים לבין אתרוגים מהודרים.

ז' בתשרי

קדושת שביעית באתרוגים

יש קדושת שביעית באתרוגים, משום שהם מיועדים גם לאכילה, אך אין קדושת שביעית בכל שלושת המינים האחרים, מכיוון שהשימוש העקרוני שלהם הוא רק לצורך מצווה ולא לשם כל הנאה אחרת. אמנם יש הסוברים שהדסים, מכיוון שגידולם הוא לריח, יש בהם קדושת שביעית, אך למעשה מקובל על רוב הפוסקים שאין לנהוג בהם קדושת שביעית (דיני קדושת שביעית יבוארו בהמשך החודש).

דיני אתרוג**ז' בתשרי**

אתרוג, מכיוון שהגמרא הגדירה אותו 'גדל על כל מים', דינו לעניין דיני השביעית הוא הן כדין הירקות והן כדין עץ פרי. לכן אתרוגים שנקטפים לאחר ראש השנה של השנה השביעית – יש צורך לנהוג בהם את כל דיני השביעית, על אף שעיקר גידולם היה בשישית; וכן אתרוגים שנקטפים לאחר ראש השנה של השנה השמינית – יש לנהוג בהם את כל דיני השביעית. בשני המקרים האלו יש להפריש מן האתרוגים תרומות ומעשרות בלא ברכה. שאר פירות ההדר, דינם כפירות האילן לכל דבר.

יובל**ח' בתשרי**

לאחר מנין של שבע שמיטות שהם בסך הכל ארבעים ותשע שנה, מגיעה שנת החמישים הנקראת גם שנת היובל. בדברי חז"ל שהובאו ברמב"ם (שמיטה ויובל י, יד) הובא: ש"מראש השנה עד יום הכפורים של שנת היובל היו העבדים אוכלין ושותין ושמחין ועטרותיהן בראשיהן, כיון שהגיע יום הכפורים – תקעו בית דין בשופר, ונשתחררו העבדים לבתיהן". לאחר שבית דין תקעו בשופר, כל יחיד ויחיד היה תוקע גם כן בשופר, לאחר תקיעות אלו יוצאים העבדים העבריים לחופשי ואף הקרקעות שנמכרו חוזרות לבעליהן המקוריים. בשנה זו תקפים כלי דיני השמיטה בקרקע ובפירות חוץ משמיטת כספים.

יובל**ט' בתשרי**

מצוות יובל נוהגת רק כאשר עם ישראל יושב בארץ ישראל, ומסודר על פי הנחלות שהנחיל אותם יהושע בן נון. ברובה המוחלט של תקופת בית המקדש הראשון יכולים היו לקיים מצוות יובל מן התורה, אולם כשחלק מהשבטים גלו על ידי מלך אשור, כבר לא יכולים היו לקיים מצווה זו מן התורה לדעת הרבה פוסקים. ולאחר חורבן בית ראשון לא מנו כלל את שנות היובל. לאחר עליית עזרא ונחמיה כשמיעוט מהעם היה בארץ ולא היה מסודר לפי נחלות, המשיכו לנהוג במקצת מדיני היובל עד חורבן בית המקדש השני, ולאחר החורבן הפסיקו לנהוג כלל בדיני יובל, ואף לא מנו את שנות היובל, אך המשיכו לנהוג בדיני שמיטה מדברי חכמים. והיה רצון שנוזכה לבנין הבית השלישי, ולהחזרת מצוות היובל והשביעית על מכוון.

טיפול בארבעת המינים**י"א בתשרי**

קוצים שפוגעים באתרוגים ובשל כך הם נפסלים ואי אפשר להשתמש בהם לצורך החג, מותר לגזמם. וכן עלים שיש חשש שיגרמו לכתמים ('בלעטלאך') שיפסלו את האתרוג משיווקו, מותר לגזמם, ויש להשתדל למעט בגיזומם ככל האפשר. שתי פעולות גיזום אלו מותרות מכיוון שמטרתן היא למנוע נזק מן הפרי ולא לשם הצמחת האילן. הדסים – אין לשרוף הדסים או לגזום אותם בשמיטה, משום שמטרת הגיזום או השרפה היא הוספת צימות, ופעולות שמטרתן היא הוספת צימוח אסורות בשמיטה. אולם הקטיף שנעשה לצורך החג, מכיוון שמטרתו היא קטיפת הדסים לצורך מצווה ומדובר, אפוא, בגיזום של היתר, מותר לקטוף בו את ההדסים נמוך ככל האפשר גם בשמיטה.

גיזום סכך**י"ב בתשרי**

מותר לגזום בשמיטה ענפים לצורך סכך, וכן מותר לגזום את שאר ארבעת המינים, אך יש לגזום אותם באופן שניכר שאינו מועיל לטובת העץ, כגון גיזום מצד אחד בלבד של הצמח. עם זאת, יש להקפיד היטב שלא משחיתים את העץ בגיזום זה. לאחר החג אין לגזום את העץ על מנת שיתפתח צימוח טוב יותר של הענפים, וכן אין לגזמו על מנת לשפר את מראהו האסתטי של העץ.

תליית פירות שביעית בסוכה**י"ג בתשרי**

אין לתלות בסוכה פירות שביעית העלולים להתקלקל עקב שהייה בחום או בקור במשך שמונת ימי החג. אולם פירות שביעית שאינם מתקלקלים – יש המתירים לתלותם כבשאר השנים, אך יש אוסרים לעשות כן, כי נוי סוכה אסורים באכילה ובהנאה בכל החג, ואסור לגרום לפירות שביעית להיאסר באכילה. למעשה, הדרך הטובה למי שרוצה לתלות פירות שביעית בסוכה היא שיאמר: 'איני בודל מפירות אלו כל בין השמשות של שמונת ימי הסוכות'. בכך יהיה מותר לו להשתמש בהם בכל עת, גם במהלך חג הסוכות.

חג הסוכות בימי עזרא**י"ד בתשרי**

חג הסוכות הובא בגמרא (ערכין לב ע"ב) כחג שחגגו בני ישראל בעלייתם לארץ בתחילת ימי בית שני. "כתיב (נחמיה ח, יז): 'ויעשו בני הגולה השבים מן השבי סוכות וישבו בסוכות כי לא עשו מימי יהושע בן נון כן בני ישראל... ותהי שמחה גדולה מאד', שאלה על כך הגמרא כיצד יתכן שלא חגגו את חג הסוכות במשך כל ימי בית ראשון, ענתה על כך הגמרא: "אלא מקיש ביאתם בימי עזרא לביאתם בימי יהושע, מה ביאתם בימי יהושע מנו שמיטין ויובלות וקדשו ערי חומה, אף ביאתן בימי עזרא מנו שמיטין ויובלות וקדשו ערי חומה".

הבינה הגמרא שברור הוא שגם לאחר ימי יהושע חגגו את חג הסוכות, אלא למדה הגמרא שכשם שבימי יהושע קדשו את הארץ, כך עשו זאת גם בימי עזרא. איזכור זה הובא בספר נחמיה כחלק מהחגים שחגגו עולי בית שני עם עלייתם לארץ, זמן זה, שכולם עולים לירושלים, יוצאים מבתיהם ויושבים בסוכות הוא הזמן המתאים ביותר גם להגדיר מחדש את קדושתה של הארץ.

שימוש בארבעת המינים**ט"ז בתשרי**

מותר ליטול אתרוג של שביעית, על אף שהנטילה גורמת נזק מועט לקליפתו. לאחר החג מומלץ להכין מאכלים מאתרוגים אלו ובכך לקיים בהידור את השימוש המלא בפירות השביעית. וכן מותר לייצא אתרוגים לצורך מצוות החג לאחר זמן הביעור או זמן רב לפני הביעור באופן שברור שהפירות לא יישארו בחו"ל עד זמן הביעור. לאחר החג מומלץ להכין מהם מאכל ולאכלו עד לזמן הביעור. לולב, ערבה והדס – מותר לייצאם לחו"ל כרגיל, כבכל שנה, מכיוון שאין בהם קדושת שביעית.

קדושת שביעית

י"ח בתשרי

קדושת שביעית - הגדרה עקרונית

דיני קדושת שביעית נוגעים לשימוש בתוצרת חקלאית שגדלה בהיתר בשמיטה, לעומת איסור המלאכה בשמיטה שהוא נרחב יותר וכולל את כל מיני הצמחים שקיימים, הן מיני מאכל והן מיני סרק.

ככלל, המינים שיש בהם קדושת שביעית הם מינים שיש לאדם שימוש בהם, בין אם לאכילה, בין לבהמה או שימושים נוספים, כפי שנבאר בהמשך. חז"ל (סוכה מ, ע"א) הגדירו את קדושת השביעית במינים השונים לפי השימוש בהם, ולכן יתכן כי מינים שבעבר השתמשו בהם היתה בהם קדושה, אך מכיוון שהיום לא נוהגים להשתמש בהם אין לנהוג בהם קדושה, וכן להפך, מינים שבעבר לא השתמשו בהם וכיום משתמשים בהם יש לנהוג בהם קדושה. דיני קדושת שביעית כוללים גם את איסור 'ספיחין'. ירקות שנאסרו באיסור 'ספיחין' קדושים בקדושת שביעית.

י"ט בתשרי

קדושת שביעית - התנאים העקרוניים לכך

קדושת שביעית חלה על פירות וירקות שגדלו בשמיטה, בתנאי שמתקיימים בהם התנאים הבאים:

- א. היבול גדל בארץ ישראל.
- ב. הבעלות על הקרקע היא של יהודי, אפילו אם כל תהליך הגידול נעשה בידי גוי.
- ג. זהו מין שקדושת שביעית נוהגת בו.
- ד. שלב הגידול הקובע את הקדושה באותו מין חל בתוך שנת השמיטה.

השלב הקובע את שייכות הצמח לשמיטה

כ' בתשרי

כפי שלמדנו לעיל, קדושת שביעית מתחילה בירקות החל משלב לקיטתם, ואילו קדושת השביעית בפירות היא משלב חנטתם. יש מינים שיש מחלוקת בין הפוסקים האם הם מוגדרים אילן או ירק, כפסיפלורה ודומיה. מכיוון שיש ספק בשאלה זו, מותר להקל ולנהוג קדושת שביעית רק בפירות שהגיעו ל'עונת המעשרות' לאחר ראש השנה של תחילת השמיטה, עונת המעשרות הוא שלב שקרוב להבשלת הפרי. בסוף השמיטה אין צורך לנהוג קדושת שביעית בפירות הראשונים שיחנטו לאחר השמיטה.

קדושת שביעית בשיחים רב-שנתיים

כ"א בתשרי

שיחים רב-שנתיים מעוצים שמיועדים לתבלינים או להפצת ריח נעים, כגון רוזמרין, בזיליקום ולואיזה - דינם כאילנות. בענפים שגדלו בשיחים אלו חלה קדושת שביעית מתחילת היווצרות הענף. בדרך כלל אפשר להבחין בין ענפים צעירים לענפים מבוגרים מהאביב ואילך. הענפים המבוגרים משתייכים לשנה השישית, אך הענפים הצעירים משתייכים לשנה השביעית. בפרחי ריח הגדלים על שיחים כאלו, השלב הקובע אם הם שייכים לשביעית הוא הופעת הניצן של הפרח. צמחי תבלין רב-שנתיים שאינם מעוצים כגון לימונית, נענע ועשב לימון וכן צמחים חד-שנתיים כגון כוסברה ושמיר, דינם הוא כירק, וקדושת השביעית מתחילה בהם משעת לקיטתם בשביעית.

קדושת שביעית - מקום גידול התוצרת

כ"ג בתשרי

צריך לנהוג קדושת שביעית בכל תוצרת חקלאית שגדלה בחלקי ארץ ישראל שנכבשו בזמן הבית הראשון או הבית השני. שטח זה כולל כיום את כל שטחי מדינת ישראל. אך אין צורך לנהוג קדושת שביעית בתוצרת חקלאית המיובאת מחו"ל כגון: אורז, סוכר, שמן סויה, תבלינים שונים, פירות וירקות מיובאים וכדומה. כמו כן, למעשה אין לנהוג קדושת שביעית בתוצרת שגדלה בקרקע בארץ ישראל ששייכת לגוי או שנמכרה לגוי על פי היתר המכירה.

קדושת שביעית - מקום גידול התוצרת כ"ז בתשרי

יש לנהוג קדושת שביעית במה שגדל בחממות על הקרקע וכן במה שגדל במצע מנותק תחת כיפת השמים, אך במה שגדל בחממה במצע מנותק אין צורך לנהוג קדושת שביעית. לכן, ירקות או תבלינים שגדלו על גג הבית, במרפסת שאינה מקורה וכן בחצר הבית - קדושים בקדושת שביעית, אך צמחים שגדלו בתוך הבית בתוך עציץ בעל תחתית או על רצפה קשיחה - אינם קדושים בקדושת שביעית.

קדושת שביעית - המינים שיש בהם קדושה כ"ז בתשרי

יש לנהוג קדושת שביעית בכל גידול המיועד לאכילת בני אדם, דהיינו כל מיני הצמחים שרוב בני האדם רגילים לאכלם בקביעות. אך אם אין אוכלים אותם בקביעות, אין בהם קדושה; לכן אין קדושה במינים כגון חלמית (חוביזה), רגלת הגינה (ריג'לה) וכדומה, שלמרות שניתן לאכלם בשעת הדחק הם אינם משמשים לצורך אכילה בכל ימות השנה הרגילים. וכן, מינים שיש מיעוט קטן משתמש בהם באופן קבוע, אך רוב האוכלוסיה אינה משתמשת בהם - אין לנהוג בהם קדושה.

קדושת שביעית - המינים שיש בהם קדושה כ"ז בתשרי

לכתחילה יש לנהוג קדושת שביעית גם במאכל שמיועד לבהמה, דהיינו שמגדלים אותו במיוחד בעבור הבהמה, כגון מיני דגן שמיועדים לבהמות. לעומת זאת, עשבים שאינם מיועדים לבהמה, אין בהם קדושה, על אף שבהמות יכולות לאכול אותם. לכן אין קדושה בעשבים שגדלו מעצמם בגינה, בשטחי מרעה וכדומה (מינים כגון חרדל, דגני בר, טופח וכדומה). כמו כן, אין קדושת שביעית בעלי תות העץ, על אף שתולעי משי אוכלות אותם, מכיוון שלא מגדלים את העץ לשם כך.

קדושת שביעית בפרחים**כ"ח בתשרי**

פרחים - יש לנהוג קדושת שביעית רק כשמדובר בפרחים שיש בהם ריח, וחלק ממטרת גידולם הוא הריח, (כפי שנלמד בירושלמי שביעית פ"ז ה"ב) אך פרחים שמטרת גידולם היא לנוי בלבד ולא לריח - אין בהם קדושה. רובם המוחלט של מיני הפרחים הנרכשים כיום בשוק באופן מסחרי, אין בהם קדושה משום שאין בהם ריח כלל, ואף אותם שיש בהם מעט ריח, מגדלים אותם לשם נוי בלבד ולא לשם ריח. לעומת זאת בפרחים שונים הגדלים בגינות פרטיות, הריח הוא חלק משמעותי ממטרת גידולם ולכן יש לנהוג בהם קדושה.

קדושת שביעית בעשבים**כ"ט בתשרי**

עשבים ומיני בר שרוב האוכלוסייה אינם אוכלים אותם בדרך כלל, אין צורך לנהוג בהם קדושת שביעית, גם אם יש מיעוט בציבור מסוים שכן משתמש בהם לאכילה. לכן אין צורך לנהוג קדושה במינים כגון עולש ובבונג (קמומיל) וכדומה. כמו כן, אין צורך לנהוג קדושת שביעית במינים שמשמשים רק לרפואה או לייצור תרופות הומאופתיות, כיוון שאינם משמשים לאכילה רגילה.

שבת הארץ ושבת העולם**ל' בתשרי**

כתב הרמב"ן (ויקרא כה, ב) שבת לה' - לשם ה', והנה בכאן עוררו אותנו בסוד גדול מסודות התורה, כבר כתבתי בסדר בראשית (בראשית ב, ג) כי ששת ימי בראשית הם ימות עולם, ויום השביעי שבת לה' אלהיך כי בו יהיה שבת לשם הגדול, כמו ששינוי (תמיד פ"ז מ"ד) בשביעי מה היו אומרים מזמור שיר ליום השבת לעתיד לבא שכולה שבת ומנוחה לחיי העולמים, והנה הימים רמז לאשר ברא במעשה בראשית, והשנים ירמזו לאשר יהיה בבריאת כל ימי עולם. ועל כן החמיר הכתוב בשמיטה יותר מכל חייבי לאוין, וחייב הגלות עליה כמו שהחמיר בעריות (ויקרא יח, כח), שנאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה (ויקרא כו, לד). והחזיר הענין פעמים רבות, כל ימי השמה תשבות (ויקרא כה, לה), ונאמר והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתותיה (ויקרא כה, מג), וכן שנינו (אבות פ"ה מ"ט) גלות באה על עינוי הדין ועל עוות הדין ועל שמיטת הארץ, מפני שכל הכופר בה אינו מודה במעשה בראשית ובעולם הבא.

חשון

ב' בחשון

קדושת שביעית בזרעים ופקעות

אין צורך לנהוג קדושת שביעית בזרעים ובפקעות שאינם ראויים למאכל אדם ובהמה, גם אם הפרי שהם גדלו בו גדל בשמיטה ויש בו קדושה, כיוון שלאחר שהפרי התייבש, הוא כבר אינו ראוי לאכילה, ולפיכך הזרעים שאפשר להפיק ממנו לאחר מכן אינם קדושים בקדושת שביעית. אך זרעים שונים שאפשר לאכלם, כגון גרעיני דלעת, חמנייה וכדומה, יש בהם קדושה, כמו כן, אין קדושה בעצים המיועדים להסקה.

אין קדושת שביעית בצמחים שגדלים בגינת נוי ומיועדים רק לנוי כגון דשא, עצי סרק וכיוצא באלו. אך יש קדושת שביעית במיני תבלין הגדלים בגינה כגון צמחי תה, זעתר ורוזמרין וכן במינים שמטרתם היא הפצת ריח בגינה.

ג' בחשון

קדושת שביעית - השלכות מעשיות עיקריות

א. פירות וירקות הקדושים בקדושת שביעית הם הפקר לכל אדם מישראל, בין עשיר ובין עני, שנאמר (שמות כג, יא) 'והשביעית תשמטנה ונטשתה'. ומה שנאמר 'ואכלו אביוני עמך' בהמשך הפסוק, הכוונה שכיוון שכל המטעים מופקרים, גם העשירים נחשבים אביונים.

ב. פירות השביעית הם הפקר מכיוון שהתורה הגדירה אותם כך, ואין צורך לבצע הפקרה מפורשת של הפירות, אך מן הראוי לתלות בפתח הגינה שלט 'הפקר'. חשוב לציין שלהלכה למעשה אין חובה שהגינה תהיה פתוחה, אלא אפשר להשאיר את הגינה מתוחמת ולציין בשלט שאפשר לקטוף בתיאום מראש, בכדי שלא ייפגע ציוד אחר שנמצא בגינה ואין חובה להפקירו.

ג. יש לאכול פירות אלו דווקא בארץ ישראל ואין לייצאם לחוץ לארץ. אמנם יש לאפשר לכל אחד לאכול מהם, אך שייכות פירות אלו הם רק לישראל ואין לתת אותם למי שאינו מישראל.

ד' בחשון

שימוש בפירות קדושים בקדושת שביעית

א. פירות שביעית מיועדים מלכתחילה לאכילה בעבור כל המעוניין בכך. לכן, אין לסחור בפירות שביעית, כפי שלמדו חז"ל מן הפסוק (ויקרא כה, ו) 'לכם יהיה לאכלה': (פסיקתא זוטרתא ויקרא פרשת בהר דף ע עמוד ב): 'לאכלה - ולא לסחורה'.

ב. עוד דרשה שנלמדה מפסוק זה היא 'לאכלה - ולא להפסד' (פסחים נב ע"ב). לכן אסור להשחית פירות וירקות הקדושים בקדושת שביעית.

ג. כמו כן, אסור לאכול פירות שביעית או לעבדם על ידי בישול, סחיטה וכדומה, בצורה שאינה מקובלת, על פי הדרשה 'לאכלה - ולא לשנות פרי מברייתו'. (רמב"ם שמיטה ויובל פ"ה ה"ג).

ד. לכן מותר להשתמש בפירות שביעית רק בשימוש הדומה לאכילה, כגון: הדלקת הנר, אך אסור להשתמש בהם לכל שימוש שאינו דומה לאכילה, כגון: רפואה או כביסה.

קדושת שביעית בתערובת**ה' בחשוון**

קדושת שביעית נוהגת גם בתבשיל שמין אחד מן הרכיבים שלו קדוש בקדושת שביעית, כגון: מרק שיש בו ירק של שביעית, ירקות כבושים, אם טעמו מורגש או אפילו אם אין טעמו מורגש, אך הכמות שלו אינה בטלה בשישים בשאר התבשיל. קדושת שביעית חלה גם על מטבעות כסף שנקנו בהם פירות שביעית ועל מה שנקנה באותם מטבעות. יש לציין שכסף שמשולם בחנויות אוצר בית דין אינו קדוש בקדושת שביעית, כיוון שבאוצר בית דין התשלום הוא בעבור העבודה, האריזה וההובלה, ולא בעבור הפירות.

זמני החודש**ז' בחשוון**

החל בחודש חשוון יש לנהוג קדושת שביעית בתפוחי אדמה וברוזמרין, וכן יש להתחיל לחשוש לאיסור 'ספיחין' במינים הבאים: תפוחי אדמה, שמיר, שעועית בתרמילים, צנון, עלי פטרוזיליה, פול בתרמילים, סלק עלים, מלפפון, כוסברה ועלי בצל ירוק. יש לרכוש ירקות אלו רק במקומות שיש בהם השגחה מסודרת בנושא שביעית.

בקשה על הגשמים בשמיטה**ז' בחשוון**

גם בשמיטה, בזמן שבו כל האילנות והירקות הם הפקר יש לשאול ולבקש על הגשמים כבכל שנה, כמובא בברייתא (תענית יט ע"ב): "מתריעין על האילנות בשאר שני שבוע, על הבורות ועל השיחין ועל המערות אפילו בשביעית. רבן שמעון בן גמליאל אומר: אף על האילנות בשביעית, מפני שיש בהן פרנסה לעניים". אמנם נחלקו חכמים ורבן שמעון בן גמליאל האם יש לבקש גם על האילנות בשביעית. מכל מקום אין חולק שעל עצם הבקשה לקבלת השפע האלוקי שמתבטא בגשמים – יש לבקש על הגשמים.

טיפול בפירות וירקות במטבח

עיבוד פירות וירקות

ט' בחשוון

מותר להכין למאכל פירות וירקות כפי שמקובל להכין אותם בדרך כלל, אך אין לשנות את צורתם על ידי צורת עיבוד שאינה מקובלת. אופן ההכנה המותר הוא כפי שמקובל להכין אצל רוב האוכלוסייה, וכן אם יש עדה שמנהגה הוא לעבד פירות או ירקות באופן מסוים שאינו מקובל בשאר האוכלוסייה. אך אם מדובר בדרך שימוש מסוימת שמקובלת רק על טבעונים או צמחונים שמתמשים בצמחים לצורכי בריאות, דרך זו אינה נחשבת לדרך מקובלת על כלל האוכלוסייה. יש להדגיש שמנהג העולם עשוי להשתנות בכל שמיטה, ומה שלא היה מקובל בשמיטה הקודמת, יכול להיות מנהג מקובל בשמיטה הנוכחית.

עיבוד פירות וירקות

י' בחשוון

יש דרכים שונות לעיבוד מזון, כגון טיגון, אפייה, צלייה וכדומה. כל ירק או פרי שרגילים לעשות בו אחת מפעולות העיבוד הללו, מותר לעשות בו את כל שאר הפעולות. לפיכך, אם מקובל לאפות ירק מסוים, יהיה מותר אף לצלות, לבשל או לטגן אותו בשביעית. כשמעבדים פירות שביעית, יש להשתדל לעבד אותם באופן כזה שרוב בני האדם יאכלו אותם, ולא לגרום לכך שבני אדם לא ירצו לאכול מהם.

עיבוד פירות וירקות

יא' בחשוון

פרי שידוע שאם לא יעבור עיבוד בדרך שונה מן הרגיל ייזרק, כגון בגינה פרטית שהופקרה ואנשים לא באים לקטוף, או פירות 'סוג ב' הפסולים לשיווק - מותר לעבד אותם בדרך זו כדי שלא ילכו לאיבוד. כיוון שהאיסור להכין אוכל שלא באופן הרגיל נובע מחמת הציווי (ויקרא כה, ו) 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה', ואם נימנע מעיבוד שאינו מקובל הפירות ייפסדו - עדיף להכין מהם מאכל אף שלא בדרך המקובלת.

קילוף פירות וירקות

י"ב בחשוון

מותר לקלף פירות וירקות כגון מלפפונים וגזר, אף על פי שקליפתם ראויה למאכל, כפי שמקלפים אותם בכל השנים, וכן מותר להסיר מהם חלקים שאינם יפים, כגון עלים חיצוניים של כרוב. אך מן הראוי להימנע ככל האפשר מלקלף חלקים הראויים למאכל, אף שמניחים את השאריות בשקית מיוחדת, כיוון שצריך להשתדל לאכול את פירות השביעית.

קילוף פירות וירקות

י"ג בחשוון

פירות וירקות שאין מקובל לקלפם בדרך כלל, כגון עגבניות ומשמש אסור לקלפם באופן עקרוני, אולם במקרה ונוצר צורך מיוחד בכך מותר לקלפם בתנאי שמקלפים יחד עם הקליפה גם חלק מן הפרי ומניחים אותם במקום מסודר כדי שהקליפה עצמה תישאר ראויה למאכל. במקרה שיש כנימות או מזיקים אחרים על קליפת הפירות, מותר לקלף אותם על מנת להימנע מאכילת איסור, גם במקרה זה ראוי להניח את הקליפות במקום מסודר על מנת שהן לא תיפסדנה.

טחינת פירות וירקות

י"ד בחשוון

טחינת הפרי, כגון עשיית קמח מדגנים, או ריסוק גמור של פירות וירקות, כאשר הוא גורם שצורת הפרי אינה ניכרת כלל, כגון הכנת רסק עגבניות, מותרים רק אם זו צורת העיבוד המקובלת בפרי או ירק זה. ריסוק או מעיכה של פירות באופן שצורת הפרי ניכרת במקצת – מותרת, גם אם צורת העיבוד אינה מקובלת. לכן מותר למעוך ירקות שונים במזלג או לגרור אותם במגררת (פומפיה).

ריסוק פירות וירקות**ט"ז בחשוון**

פירות וירקות שמקובל לרסק לצורך תינוק, מותר לרסקם בשבילו בכל אופני הריסוק הרגילים גם אם לא מקובל לרסק אותם לצורך גדולים, וכן מותר לעשות זאת עבור חולים המתקשים באכילת מזון מוצק. הן משום שאין בכך הפסד גמור, הן משום שזו דרך אכילתם של תינוקות וחולים, ואי אפשר למנוע מהם לאכול פירות שביעית.

סחיטת פירות וירקות**י"ז בחשוון**

מותר לסחוט פירות שאחד מדרכי השימוש המקובלות שלהם הוא גם סחיטה. כמו כן, מותר לסחוט גם פירות אחרים אם רוב בני האדם נוהגים להשתמש במיץ שלהם. לפיכך, מותר לסחוט בשביעית את כל סוגי הפירות שמקובל לסחוט ולשווק אותם באופן מסחרי בשאר השנים, כגון: לימונים, תפוזים, רימונים, תפוחים וכדומה. אבל מינים שאין דרך רוב בני האדם לשתות את המיץ שלהם, כגון תאנים - אסור לעשות מהם מיץ.

סחיטת פירות וירקות**י"ח בחשוון**

בסחיטה המותרת יש להשתדל לסחוט את כל הפרי ולהימנע מלסנן את המיץ מחלקי הפרי הראויים למאכל, אך אין חיוב לאכול את כל שאריות הפרי הנותרות. מותר להשתמש לשם כך במסחטות הביתיות, שיש בהן נקבים גדולים. בשאריות הפרי שנשארות על מסננת המסחטה, וכן בקליפות הפרי צריך לנהוג קדושת שביעית.

בישול פירות וירקות

י"ט בחשוון

ירקות ופירות שמקובל לאכול אותם מבושלים – אסור לאכול אותם חיים, כגון: תפוחי אדמה, חצילים, וכדומה. וירקות שמקובל לאכול אותם חיים, כגון: אבטיחים ומלפפונים – אסור לבשל אותם.

מותר לבשל פירות וירקות שרוב בני האדם נוהגים לאכול אותם גם חיים וגם מבושלים, כגון תפוחים, כרוב, וכדומה. כמו כן, גם אם הפירות נאכלים בדרך כלל חיים, אך רגילים להשתמש בהם גם בתור תבלין לתבשיל, כגון עגבניות, פלפל, שקדים, צימוקים – מותר להשתמש בהם בתור תבלין, אולם במקרה זה לאחר גמר הבישול אין לזרוק אותם, מפני שהם עדיין ראויים למאכל, ויש בהם קדושת שביעית, ולכן אסור גם לסחוט אותם.

קדושת שביעית לאחר הבישול

כ' בחשוון

צמחים שונים ששימשו לתבלין כגון עלי תה, נענע וכדומה, ולאחר בישולם פג טעמם, אין בהם קדושת שביעית, ומותר לזרוק אותם לאשפה. אך אם אפשר להשתמש בהם שימוש חוזר או שיש בהם עדיין טעם, כגון פרוסות לימון, אסור לזרוק אותם, וכן יש לנהוג בקדושת שביעית במשקה אותו הכינו מצמחים אלו.

טעמי המצווה

כ"א בחשוון

בטעמי המצווה כתב הכלי יקר (ויקרא כה, ב): 'טעם מצוה זו היא להשריש את ישראל במדת האמונה והבטחון בה'. כי חשש הקב"ה פן בבואם אל הארץ יתעסקו בעבודת האדמה על המנהג הטבעי וכאשר כביר מצאה ידם ישכחו את ה' ויסורו בטחונם ממנו, ויחשבו כי כוחם ועוצם ידם עשה להם את החיל הזה ועולם כמנהגו נוהג ויחשבו שהארץ שלהם היא והם הבעלים ואין זולתם.

על כן הוציאם ה' מן המנהג הטבעי לגמרי כי בשש שנים דרך האומות לעשות שני שנים זרע ושנה אחת בור כדי שלא להכחיש חילה, והקב"ה אמר שש שנים תזרע שדך, מידי שנה בשנה ואני מבטיחך להוסיף כוחה שלא תכחיש. ועוד נס בתוך נס שאחר שזרעתה שש שנים אם בשנה הששית לא יכחיש חילה הגה לכל הפחות לא יוסיף לה זה כח, ואמר ה' אדרבה שבשנה הששית יוסיף לה כח כל כך עד שנאמר וצויתי את ברכתי בשנה הששית ועשת את התבואה לשלוש השנים'.

הכנת ריבה**כ"ג בחשוון**

מותר להכין ריבה מפירות שביעית גם אם צורת הפרי אינה ניכרת לאחר הכנת הריבה, אם רגילים להכין ריבות מאותם מיני הפירות גם בשאר השנים, כגון: תותים, הדסים, משמש וכדומה. וכן עודפי פירות מכל סוג שהוא העלולים להירקב ואם לא יכינו מהם ריבה הם ייזרקו – מותר להכין מהם ריבה, גם אם צורת הפרי לא תהיה ניכרת.

כבישת פירות וירקות**כ"ד בחשוון**

מותר לכבוש ירקות שרגילים לכבשם, כגון זיתים ומלפפונים, ומותר להשתמש לצורך הכבישה גם בחומץ שיש בו קדושת שביעית. כמו כן, מותר לכבוש ירקות שיש בהם קדושה עם ירקות שאין בהם קדושה, אולם במקרים אלו צריך לנהוג קדושת שביעית בכל הירקות, כיוון שהטעם עובר מן הירקות שיש בהם קדושת שביעית לשאר הירקות.

הקפאת פירות וירקות**כ"ה בחשוון**

מותר להקפיא פירות, מיצים או מרקים שיש בהם קדושת שביעית, בתנאי שאינם מתקלקלים בהקפאה זו. וכן מותר לייבש פירות שמקובל בדרך כלל לייבשם, כגון: ענבים, תאנים, תמרים, שזיפים.

מותר להשתמש בשמן של שביעית לצורך טיגון, ומותר לטגן את כל מיני הפירות והירקות שרגילים לטגנם כגון בצל, חצילים, וקישואים. וכן מותר לעשות ממתקים מקליפות תפוזים ולהכין שימורים מאותם פירות שמקובל להכין מהם שימורים כגון תירס, ומשמש. במקרים אלו יש לנהוג קדושת שביעית בתבשילים או בממתקים היות שיש בהם טעם של קדושת שביעית.

שימוש בתוצרת לאחר שעובדה שלא כראוי **כ"ז בחשוון**

פירות וירקות שעובדו בדרך שונה מן הרגיל, על אף שאין לעבדם כך, הם מותרים באכילה, ואף ראוי לאכלם על מנת שהם לא ייפסדו לחלוטין. בהכנת מאכלים מפירות שביעית מותר לשקול ולמדוד את הפירות בכל דרך שהיא, מפני שמדידה זו אינה לצורך מכירה וקנייה.

ייצור מזון ביתי

הכנת יין **כ"ז בחשוון**

מותר לכל אדם לקטוף ענבים מגפנים שהופקרו בשביעית בכמות שאפשר להכין ממנה יין שמספיק למשך שנה, כמות של כ-70 בקבוקים למשפחה ממוצעת. מותר להכין את היין בכל הדרכים המקובלות, כגון סחיטת הענבים לשתיה; הנחת הענבים בתוך מיכל עם סוכר; סינון היין בשלב המתאים. לאחר מכן מותר ליישן את היין כרגיל, וכן מותר לבשל את הענבים על מנת לייצר מהם מיץ ענבים. לאחר סינון היין, דהיינו הפרדת המוצקים מן הנוזל, מותר להכין יין שני מהזגים והחרצנים שנשארו, אך אין חובה לעשות כן.

קדושת שביעית בשאריות הענבים **כ"ח בחשוון**

אין קדושת שביעית בשזרות (ענפי האשכול), אך אם יש ענבים שעדיין מחוברים אליהן, יש בהן קדושה. בשאריות המוצקים יש קדושת שביעית, מכיוון שאפשר להוציא מהם יין נוסף בדרך כלל. משום כך, אם לא מעוניינים להכין מהם יין שני, יש לנהוג בהן כפי שנהגים בשאריות של פירות שביעית.

כסלו

בישול יין

א' בכסלו

מותר לפסטר את היין בכלי סגור, אך אין להרתיח יין כדי שלא ייפסל במגע הגוי, מפני שההרתחה פוגמת בטעמו. אם ההרתחה אינה גורמת לפגימת הטעם – מותר להרתיחו. אין לבשל יין מפני שבבישול היין מתמעט, אך אם הבישול גורם לשיפור איכותו של היין, מותר לבשלו. מותר להשתמש ביין של שביעית לשם תוספת טעם למיני מאפה או למיני משקאות שונים, כפי שרגילים לעשות בשאר השנים. אסור להכין משקאות חריפים על ידי התססה של פירות שביעית, למעט יין מענבים וצימוקים, אם אין רגילים לעשות כן בשאר השנים, אבל מותר להכין ליקר מקליפות הדריים, ענבי הדסים וכדומה.

הכנת שמן

ב' בכסלו

מותר לכתוש זיתים לשם הפקת שמן זית. בגפת שנותרה לאחר עצירת השמן אין קדושת שביעית, כיוון שהיא אינה משמשת למאכל או לסחיטה נוספת של השמן. הנבטה ביתית: מותר להנביט צמחים שונים בבית, ברשת או על צמר גפן, לצורך אכילתם, יש לשים לב כי בהנבטה זו לא מנביטים כלאיים. יש לחשוש לאיסור ספיחין בקולורבי ועגבניות, וכן יש לנהוג קדושת שביעית באבוקדו החל מחודש כסלו.

הנבטה ביתית

ג' בכסלו

מותר להנביט זרעים על מצע מנותק בתוך מבנה סגור לצורך לימוד, כגון הנבטת צמחים בתוך מבנה בבית הספר לצורך המחשה לתלמידים את אופן גידול הצמח, ובתנאי שהצמחים מונבטים בתוך כלים שאין חורים בתחתיתם. כמו כן, מותר לעשות כן כאשר הטיפול בצמח מסייע לקידום טיפול אנשים בעלי מוגבלויות שונות.

שימושים נוספים בפירות שביעית

ד' בכסלו מותרים בפירות שביעית

מן הפסוק (ויקרא כה ו) 'והייתה שבת הארץ לכם לאכלה...' למדו חז"ל (סוכה מ, ע"א) שמותר להשתמש בפירות שביעית לא רק לאכילה ושתייה, אלא גם לשימושים אחרים הדומים לאכילה, כגון סיכה בשמן. חז"ל (שם) הגדירו את השימושים המותרים כך: 'כל שהנאתו וביעורו שווה', דהיינו, שההנאה מן הפרי וכילוינו מן העולם מתרחשים באותו הזמן. אולם שימושים אחרים שאינם דומים לאכילה, אסורים.

ה' בכסלו הדלקת נרות בשמן שביעית

מן הפסוק (ויקרא כה, ז) 'תהיה כל תבואתה לאכול' למדו חז"ל (סוכה מ, ע"א, וברש"י שם): שגם הדלקת נרות בשמן שקדוש בקדושת שביעית, הן מזיתים הן מצמחים אחרים, מותרת על אף שיש בהם קדושת שביעית. לכן מותר להדליק נרות שבת בשמן של שביעית, כיוון שהם מיועדים לשימוש בני המשפחה.

אולם מלכתחילה אין להשתמש בשמן של שביעית להדלקת נרות חנוכה, משום שחלק מן הפוסקים אוסרים זאת כיוון שאסור ליהנות לאורם, ולכן הדלקתם נחשבת כעין הפסד פירות שביעית. מאותה הסיבה אין להשתמש בשמן של שביעית להדלקת נרות ביום השנה לפטירת קרובי משפחה (יארצייט); אין להדליק בשמן של שביעית את הנרות ליד עמוד התפילה, וכן אין לשפוך שמן של שביעית להדלקה בתוך המדורה בשריפת חמץ או ב"ג בעומר לכבוד רשב"י.

ז' בכסלו טעמי המצווה

אחד הטעמים למצוות השמיטה כתב בספר החינוך (מצוה פד): ועוד יש תועלת נמצא בדבר לקנות בזה מדת הותרנות, כי אין נדיב כנותן מבלי תקוה אל הגמול. ועוד יש תועלת אחר נמצא בזה האדם שיוסיף האדם בטחון בשם ברוך הוא, כי כל המוצא עם לבבו לתת ולהפקיר לעולם כל גדולי קרקעותיו ונחלת אבותיו הגדלים בכל שנה אחת, ומלומד בכך הוא וכל המשפחה כל ימיו, לא תחזק בו לעולם מדת הכילות הרבה ולא מיעוט הבטחון.

תרופות מפירות שביעית**ח' בכסלו**

אין להכין תרופות ומשחות מפירות שיש בהם קדושת שביעית. כמו כן, אין לאכול או לשתות פירות שביעית כשניכר שעושה כן לרפואה, אך אם משתמש בהם באופן שבו משתמשים גם אנשים בריאים – מותר. הלכה זו מבוססת על דרשת חז"ל לפסוק (ויקרא כה ו'): 'והייתה שבת הארץ לכם לאכלה', וחז"ל דייקו (סוכה מ ע"א) שמותר דווקא 'לאכלה' ולא למלוגמא (תרופה). בכל מקרה, אם כבר הוכנו תרופות שיש בהן מרכיבים הקדושים בקדושת שביעית, מותר להשתמש בהן, אף אם הן לא נעשו באופן המותר.

תרופות מפירות שביעית**ט' בכסלו**

משום כך, אסור לגרגר שמן של שביעית לשם שיכוך כאבי גרון, אבל מותר לשים משקה חריף בפה לצורך שיכוך כאב שיניים אם בולע אותו לבסוף. וכל שכן שמותר לשתות משקה חריף באופן הרגיל, או כתוספת לתה, אף על פי שכוונתו לשכך בכך את הכאב, כי הוא משתמש במשקה באותו אופן שגם אדם בריא משתמש כשהוא שותה אותו. מסיבה זו מותר לשתות משקה מבושל בשמן, כגון מרק עוף, לשם הקלה על הכאב.

תרופות מפירות שביעית**י' בכסלו**

מותר להשתמש צמחי מרפא, אשר לא מקובל להשתמש בהם כלל למאכל לצרכים רפואיים, ואין צורך לנהוג בהם קדושת שביעית כלל, ומותר לאכלם ולהכין מהם תרופות בכל דרך שהיא, וכן מותר להשתמש לצורכי רפואה בצמחים המיועדים למאכל לבהמה בלבד על אף שיש בהם קדושת שביעית, אך יש לשמור על קדושתם במהלך השימוש בהם.

אין להכין ויטמינים מפירות שביעית, אף על פי שהוויטמינים מיועדים גם לאנשים בריאים.

סיכת פירות שביעית**י"א בכסלו**

מותר לסוך את הגוף בחומרים המופקים מפירות שביעית אם זו הדרך המקובלת להשתמש בשמנים ובמשחות המיוצרים מפירות אלו בכל השנים, אך אסור לסוך את הגוף בפירות שלא נהוג לסוך בהם, כגון יין וכדומה או שהם נפסדים בכך, כגון אבוקדו. אין להכין משחות ומוצרי קוסמטיקה שונים משמן ומפירות אחרים של שביעית, אך אם מדובר בשמן שאינו ראוי למאכל אדם, כגון שמן מצמח החחובה – מותר להכין.

סיכת פירות שביעית**י"ב בכסלו**

אדם בריא שרגיל לסוך בשמן באופן קבוע, מותר לו לסוך את הגוף או את הראש בשמן של שביעית, גם אם לעתים הוא עושה זאת לצורכי רפואה, אבל אין להשתמש בצמר גפן ובדומים לו לשם כך, כיוון שהשמן שנשאר בצמר הגפן נספג בו והולך לאיבוד. כמו כן, אין להשתמש בפירות או בשמן של שביעית לסיכת כלים או בהמה.

צביעה עם פירות שביעית**י"ג בכסלו**

פירות שמפיקים מהם חומרי צבע, מותר להשתמש בהם גם אם יש בהם קדושת שביעית, הן לצביעה על גופו של האדם הן לצביעת בגדיו של האדם, כגון צמח 'כופר הלבן' המשמש לטקס ה'חינה'; אך אין לצבוע בעלי חיים בצבעים אלו. ומותר לעשות כן אף לצורכי מצווה. משום כך מותר לכתוב ספר תורה המופק מעפצים שיש בהם קדושת שביעית, וכן מותר לצבוע תפילין מעפצים אלו.

שימוש בפירות שביעית לניקיון**ט"ז בכסלו**

אין להשתמש במיץ לימון או בחומץ הקדושים בקדושת שביעית לצורך הברשת הבגדים או הברקת הסירים וכדומה, כיוון שהפירות שהם הופקו מהם גודלו לצורך מאכל אדם, אך מותר להבריח בגדים או לצחצח סירים בצמחים הקדושים בקדושת שביעית אם בדרך כלל שימושם העיקרי הוא לצורכי כביסה.

הפקת שמנים אתריים**ט"ז בכסלו**

מותר להפיק שמן למריחה על הגוף או להפיק בושם מצמחים שיש בהם קדושת שביעית אם גם בשאר השנים עיקר הגידול שלהם הוא לצרכים אלו, אך יש לנהוג בתוצרת שלהם את כל דיני קדושת שביעית המפורטים לעיל. אולם צמחים שיש בהם קדושת שביעית ועיקר שימושם הוא לצורכי מאכל, אסור להפיק מהם שמן או בושם, אפילו אם יש אנשים שמפיקים מהם שמן או בושם בשאר השנים.

הפקת שמנים אתריים**י"ז בכסלו**

אין להפיק שמנים אתריים לסיכה או לרפואה מפירות הראויים למאכל. צמחים שהשימוש המרכזי שלהם הוא לצורך אכילה או לצורכי תיבול המאכלים וכדומה ויש אנשים שמפיקים מהם שמן גם לצרכים רפואיים – יש בהם קדושת שביעית, ולפיכך אין להפיק מהם שמן לצרכים שאינם לאכילה. לכן אין לעשות שמן מצמחים כגון: רוזמרין, מליסה, מנתה, נענע, לואיזה, זעתר, מרווה, אורגנו, בזיליקום, שיבה, פטרוזיליה, סטיביה, זוטה לבנה, עשב לימון, מיורם והדומים לאלו.

הפקת שמנים אתריים

י"ח בכסלו

מותר לייצר בשנת השמיטה שמנים רפואיים וכדומה שמופקים מעלים של עצי סרק שגדלו בשביעית, כגון שמן המופק מגרניום, אקליפטוס, לבנדר, אלווורה, טיון דביק, פגם, סרפד וכדומה, וכן מותר למרוח אותם על הגוף, אך צריך לנהוג בשמנים אלו קדושת שביעית. צמחים שהייעוד העקרוני שלהם הוא לשם תעשיית שמן לסיכה של בני אדם, יש בהם קדושת שביעית, אבל אסור להפיק מהם בושם וכדומה לצורך שימוש בריח שלהם.

טיפול בשאריות מזון והפסד פירות שביעית

איסור הפסד פירות שביעית

י"ט בכסלו

נאמר בתורה (ויקרא כה ו): 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה'. חז"ל למדו מכך (פסחים נב ע"ב - נג ע"א) שפירות שביעית ניתנו לאכילה, ואסור לקלקל ולהשחית אותם. לפיכך, אסור להפסיד פירות שביעית בידינו, וכן אסור לגרום לפירות שביעית להיות מאוסים בעיני בני אדם, גם אם לא נשתנתה צורתם. כמו כן, אסור לעשות בפירות שביעית שימוש החשוב פחות מייעודם המקורי; לעשות שימוש נאות פחות מן המקובל; להאכיל לבהמה או אפילו להכין תרופה ולאכול אותם באכילה גסה.

טעמי המצווה

כ' בכסלו

בטעמי השמיטה כתב בעל הכלי חמדה על פרשת בהר: "להורות להם שהם העם הנבחר מהקב"ה והם רק תחת השגחתו יתברך שמו, צוה להם הקב"ה מצות שמיטה שכל שנה שביעית יהיה שמיטה ולא יזרעו ולא יקצרו ואעפ"כ יהיה להם ברכה לאכול שנה שביעית ולכן המצוה בשנה השביעית כמו שנתן הקב"ה כח בשבת להשפיע בו ברכה ומי שמשמר שביעית שופע לו ברכה בכלל ששת השנים וזה היה תכלית ויסוד קיום ישראל בארץ ישראל להורות להם שכל הצלחתם בעבודתם בזריעה וקצירה וקיומם בארץ הוא רק ע"י שבתה בשביעית.

איסור הפסד פירות שביעית**כ"ב בכסלו**

מוותר להניח פירות שביעית במקום שלא יבואו לאכול אותם, מאחר שהדבר נחשב ל'גרמא' עקיפה של הפסד פירות שביעית, ומותר לעשות כן כיוון כשהפירות יתקלקלו מעצמם בלאו הכי. לכן מותר להניח פירות שביעית לייבוש, גם אם ייתכן שחלק מן הפירות ירקיבו בשל כך. אך אין להכניס פירות שביעית למקום מלוכלך או למקום שיש בו פירות רקובים.

דרך אכילת פירות שביעית**כ"ג בכסלו**

אסור להשחית אפילו כמות מועטה של פירות שביעית, כי אין שיעור מינימלי לאיסור הפסד פירות שביעית. אולם מותר לתת לתינוק או לילד קטן פירות שיש בהם קדושת שביעית, גם אם באכילתו הוא מקלקל חלק מהם, ומותר לתת לו פרי לאכילה אף אם יש יסוד סביר להניח שהילד לא יסיים לאכול את כל הפרי וישיר ממנו חלקים, מכיוון שזו דרך אכילתו של הילד.

דרך אכילת פירות שביעית**כ"ד בכסלו**

כאשר אדם אוכל פרי הקדוש בקדושת שביעית, הוא צריך לאכול אותו כדרך שאוכלים פירות בשאר השנים. לפיכך אין חובה לסיים לאכול את הפרי על כל חלקיו, אלא צריך להשתדל לאכול את הפרי באופן שרוב בני האדם רגילים לאכלו. אולם אין לגרום להפסד פירות שביעית ישירות בצורה שאינה דרך אכילה. לפיכך, אין לערב דבר מר בפירות שביעית ולגרום שהפירות לא יהיו ראויים לאכילה או שיהיו ראויים רק בדוחק. כמו כן, אין למלא כוס של הבדלה בין של שביעית באופן שתעלה על גדותיה, ובוודאי שאין לכבות בין של שביעית את נר ההבדלה, מפני שהוא מפסיד פירות שביעית בצורה ישירה.

דרך אכילת פירות שביעית

כ"ה בכסלו

מותר לאדם לאכול או להכין לאכילה פירות שביעית בכל דרך רגילה ומקובלת, על אף שבכך עלול להיגרם הפסד לחלק מן הפרי. משום כך מותר לאכול חצי תפוח וכדומה, למרות הקלקול של החלק הנותר, אלא שמן הראוי לדאוג לאכילת כל הפרי בכדי למעט בהפסד פירות שביעית.

מותר להניח פירות שביעית במקום נקי, אף על פי שבוודאי יירקבו בעתיד, מפני שאינו מפסידם באופן ישיר.

כאמור לעיל, לכתחילה אין להדליק נרות חנוכה בשמן הקדוש בקדושת שביעית.

שאריות שיש לנהוג בהן קדושת שביעית

כ"ז בכסלו

צריך לשמור בקדושת שביעית את הקליפות הראויות למאכל אדם, כגון קליפות תפוחים, מלפפונים, גזר, או שראויות למאכל בהמה, כגון קליפות בטנים, גם אם מדובר בשאריות מזון שלא ייאכלו בפועל בידי בני אדם או בעלי חיים.

כמו כן, צריך לשמור בקדושת שביעית גרעיני פירות שיש בהם שאריות מן הפרי, כגון: גרעיני תמרים, זיתים, אפרסקים ושזיפים וגם גרעינים שמקובל לאכלם בפני עצמם, כגון גרעיני אבטיח.

חשיבות העליה לארץ

כ"ז בכסלו

כתב האורח חיים הקדוש על הצורך לעלות ולהתיישב בארץ ועל כך שאורך הגלות מעכב את הגאולה:

"כי ימוך אחיך וגוי פרשה זו תרמוז ענין גדול, והערה ליושבי תבל, כי ימוך על דרך אומרו (קהלת י יח) בעצלתים ימך המקרה, ואמרו ז"ל (מגילה יא) עשיתם לאותו שנאמר בו (תהלים קד ג) המקרה במים עליותיו, מך, כי כשהתחוננים מטין מזרן הטוב מסתלקים ההשפעות, ומתמסכן עמוד הקדושה, כי העיקר תלוי בהתחוננים:... והגאולה תהיה בהעיר לבות בני אדם ויאמר להם הטוב לכם כי תשבו חוץ, גולים מעל שלחן אביכם, ומה יערב לכם החיים בעולם, זולת החברה העליונה אשר הייתם סמוכים סביב לשלחן אביכם, הוא אלהי עולם ברוך הוא לעד, וימאס בעיניו תאוות הנדמים ויעירם בחשק הרוחני, גם נרגש לבעל נפש כל חי עד אשר יטיבו מעשיהם, ובה יגאל ה' ממכרו, ועל זה עתידין ליתן את הדין כל אדוני הארץ גדולי ישראל, ומהם יבקש ה' עלבון הבית העלוב". (אור החיים ויקרא כה, כה)

שאריות שיש לנהוג בהן קדושת שביעית כ"ט בכסלו

צריך לשמור בקדושת שביעית את קליפות התפוזים ואת קליפות הלימון, מפני שמקובל להשתמש בהם למאכל בהמה ואף להכנת ריבות וממתקים, ויש לנהוג בהן בהתאם. לעומת זאת, אין צורך לשמור בקדושת שביעית קליפות של פירות הדר אחרים, כמו קלמנטינות, מפני שלא מקובל להשתמש בהן למאכל אדם או בעלי חיים.

שאריות שאין לנהוג בהן קדושת שביעית ל' בכסלו

אין צורך לשמור בקדושת שביעית קליפות קשות שאינן משמשות למאכל בהמה, כגון: קליפות שקדים ואגוזים. כמו כן, אין צורך לשמור בקדושת שביעית גרעיני פירות שאין בהם חלק הראוי לאכילה, כמו גרעיני משמש, וכן אין צורך לשמור בקדושת שביעית גרעיני פירות שטעמם מר ואינם נאכלים בפני עצמם, כגון גרעיני הדורים או חרצני ענבים. את כל שאריות המזון שאינן קדוש בקדושת שביעית, מותר לזרוק ישירות לפח האשפה.

טבת

פירות וירקות מאוסים א' בטבת

פירות וירקות שהתחילו להירקב, אפילו אם הריקבון הוא רק בחלק מן הפרי ולא בכולו, מותר לזרוק אותם לפח האשפה, כיוון שהם ראויים למאכל בהמה בלבד. ומאחר שבמצב כזה לא יבואו בני אדם לאכלם כלל, שהרי הם מאוסים בעיניו, מותר להשליכם לאשפה, על אף שיש בהם קדושת שביעית, מפני שבפעולה זו אין אנו פוסלים את הפירות מלשמש למאכל בהמה.

שאריות מזון שנשארו זמן רב מחוץ למקרר עד שנשתנה טעמן ולא מקובל יותר לאכלן – מותר לזרוק לפח. וכן מותר לשטוף שארית מועטה של מזון הדבוקה בדופנות הסיר, בצלחת או בכלי הבישול האחרים: קרש חיתוך, פומפייה וכדומה.

⌚ החל מחודש טבת יש לחשוש לאיסור ספיחין במינים הבאים: שומר, פלפל חריף, פלפל, פטרוזיליה שורש, סלק אדום, מלון, כרפס עלים, כרובית, כרוב לבן, חציל, גזה, בצל ראש, אבטיח.

נוזלים הקדושים בקדושת שביעית **ב' בטבת**

איסור הפסד חל גם על מרק ירקות ומים שבישלו בהם ירקות עד שקיבלו מהם טעם טוב, גם כשאין בהם ירקות שאפשר לראותם. לפיכך אסור לשפוך את המים שבישלו בהם סלק שיש בו קדושת שביעית, כיוון שיש הרבה אנשים שרגילים לעשות מהם חמיצה וצריך להניחם בכלי המיועד לכך עד שייפסדו, ודי להשאירם גלויים במשך הלילה, כיוון שאז אינם ראויים לשימוש, כדין משקים שנתגלו, ומותר לשפוך אותם בבוקר. אולם שאריות מי הבישול שלא מקובל כלל להשתמש בהם שימוש נוסף, כגון מים שבושלו בהם תפוחי אדמה, תירס וכדומה, אין בהם קדושה ומותר לשפכם.

עצמות שבושלו עם ירקות בקדושת שביעית **ג' בטבת**

עצמות עוף וכדומה שבושלו יחד עם ירקות הקדושים בקדושת שביעית, צריך לנהוג בהן קדושה במקום שרגילים למצוץ אותן, משום שהעצמות ספגו טעם מן הירקות. אך אנשים שאינם רגילים למצוץ אותן, יכולים לזרוק אותן, כיוון שהן אינן ראויות לאכילה בעבורם.

כל השביעים חביבים **ד' בטבת**

כל השביעים חביבים: ברקיעים, בארצות, בזורות ובימים. בשש שנים יש שני"ד ימי שבתון, שיי"ב שבתות ומי"ב ימים טובים, וכמספר ימי המנוחה של האדם תנוח גם הארץ שני"ד ימי שנה, ובתורה ובנביאים ובתלמוד ובמדרשים תפסו במקומות רבים מספר השבע כי "המספר שבעה מוקף מרזין וסודות ביצירה התחתית והעילאית", והאריכו בעלי הקבלה מתקון השמיטה וחשיבות ענינה לישראל וארץ ישראל. (מתוך הקדמת הרב טוקוצ'ינסקי לספר השמיטה).

טיפול בשאריות**ז' בטבת**

אין להשליך דברי מאכל שיש בהם קדושת שביעית לפח האשפה, מפני שהם נמאסים בכך. לכן מומלץ להכין בכל בית מתקן או כלי ייעודי, 'פח שמיטה', שבו אפשר להניח את כל שאריות המזון שישנן, ורק לאחר שתירקבנה מעט, מותר להשליכן לפח האשפה. יש לתת את הדעת לכך גם במטבחים ציבוריים, ולהכין לשם כך מתקנים גדולים דיים על מנת להניח בהם את השאריות הקדושות בקדושת שביעית.

טיפול בשאריות**ז' בטבת**

כאשר מדובר בשאריות של מזון מוצק, יש להניח אותן בשקית מיוחדת ולשמור אותן בכלי הייעודי עד שתיפסלנה קצת ממאכל אדם, ואחר כך מותר להניח את השקית בפח האשפה.

כאשר מדובר בשאריות של מזון נוזלי, מרק וכדומה, קיימות שתי אפשרויות. אפשר להניחן בתוך שקית ולהכניסה לפח השמיטה, ולחילופין, אפשר להשאירן מגולות במשך הלילה בכלי פתוח ולאחר מכן להשליכן לפח.

טיפול בשאריות**ח' בטבת**

אסור לערב שאריות של פירות טריים עם ישנים בפח שמיטה; מפני שהטריים נמאסים בכך. וכן אסור לערב שם שאריות מזון נוזלי מסוגים שונים או לערב שאריות של נוזלים ומוצקים ביחד, ואף אם אפשר להחזיר את המצב לקדמותו, כיוון שבעירובם יחד הוא גורם להם להיות מאוסים ופוסל אותם מאכילת אדם.

אם הפירות הם ממינים שונים ולא נגרם לכל מין נזק ממשי, אפשר להקל במקום הצורך ולערבבם. אם נגרם לכל מין נזק ממשי, כגון בתבשילים שונים – אין לערבבם. יש להכניס כל מין לשקית נפרדת ואז לזרוק לפח השמיטה.

ריקון 'פח שמיטה'

ט' בטבת

מותר לזרוק את הפירות שבפח השמיטה אל הפח המרכזי אך ורק לאחר שהפירות נרקבו ואינם ראויים למאכל אדם כלל. בפירות יש לחכות כשבוע לערך ובירקות ובתבשיל כיומיים. כמוכן שאם יש בפח זה פירות שהונחו בתאריכים שונים, יש לחכות מעת הנחת הפירות האחרונים.

האכלת בעלי חיים בשאריות שביעית

י' בטבת

אין לתת לבעלי חיים דברי מאכל שיש בהם קדושת שביעית וראויים למאכל אדם, לכן מי שמחזיק בביתו בעלי חיים ביתיים כגון ארנבות, תוכים וכדומה, עליו להיערך בהתאם מבחינת האכלתם. מומלץ לרכוש מזון מוכן לבעלי חיים אלו, או לוודא שבכל העת יש פירות וירקות שאינם קדושים בקדושת שביעית.

מצוות אכילת פירות שביעית

י"א בטבת

כתב הרמב"ן (הוספותיו לספר המצוות של הרמב"ם מצוה ג'): 'שאמרה תורה בפירות שביעית והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, ודרשו לאכלה ולא לסחורה, וזה דבר תורה הוא כמו שאמרו בפרק בתרא של עבודה זרה, וכן מקומות רבים מן התלמוד בא הלשון הזה, ונכפלה זו המצוה באמרו יתעלה ואכלו אביוני עמך, שלא אמר לאביוני עמך תעזוב אותם כאמרו בלקט ושכחה, אבל לשון אכילה מזכיר בהם הכתוב בכל מקום, והנה העושה סחורה בהם עובר בעשה'. מדברי הרמב"ן יש שלמדו שחלק מהדיון שפירות שביעית ניתנו 'לאכלה' שיש גם מצווה מן התורה לאכול את פירות השביעית'.

האכלת בעלי חיים בשאריות שביעית

י"ג בטבת

דברי מאכל שנפסלו ממאכל אדם, מותר לתת אותם לבעלי חיים. היתר זה מותנה בכך שאי אפשר להחזיר את המצב לקדמותו ולהכשיר את המאכל לאכילת אדם. מותר לתת לבעלי חיים קליפות ושאריות של פירות שיש בהם קדושת שביעית שכבר אינם מיועדים למאכל אדם.

האכלת בעלי חיים בשאריות שביעית

י"ד בטבת

ירקות ופירות שנאכלים רק כשהם קלופים ואדם לא יבוא כלל לאכול את הקליפות, מותר לתת את הקליפות לבעלי חיים מיד לאחר הקילוף, ואין צורך לחכות שהן תירקבנה. יחד עם זאת, צמחים שמיועדים למאכל בהמה בלבד, כגון מיני דגנים שונים וכן תלתן וכדומה, אסור להאכילם כלל לבני אדם.

הפרדת פסולת ביתית

ט"ז בטבת

בבתים שבכל ימות השנה מתבצעת בהם הפרדת פסולת במקור, דהיינו הפרדה בין פסולת אורגנית כגון: שאריות קליפות וירקות, קליפות ביצים, בשר וכדומה לבין פסולת מוצקה כגון: פלסטיק, זכוכית וכדומה והשלכת כל סוג לפח שונה, מותר להמשיך ולהפריד את הפסולת, אלא שיש לנהוג לפי ההנחיות של 'פח השמיטה' ובמקום לשים את השאריות של הפסולת האורגנית בשקית ניילון, לשים אותן בשקיות נייר.

הכנת דשנת (קומפוסט)

ט"ז בטבת

אסור להכניס למדשן (קומפוסטר) באופן רציף שאריות של פירות וירקות שיש בהם קדושת שביעית, כי כך נגרם בהכרח ריקבון מהיר של הפסולת הטרייה משום שהיא מתערבת בפסולת הישנה, ובכך גורמים להפסד פירות שביעית. הפתרון המעשי הוא לשים את שאריות המזון בתוך שקיות נייר או עיתונים וכדומה, שהם חומרים מתכלים מחד גיסא, ומאידיך גיסא, הפסולת הטרייה איננה מתערבת מיד עם הפסולת הישנה וכך לא גורמים להפסד ישיר של פירות שביעית. אפשר לערבב את התכולה שבמתקן רק כשבוע לאחר הנחת הפירות האחרונים במתקן. כמו כן, חומרים שגורמים לריקבון נוסף, כגון תולעים אדומות וכדומה, מותר להוסיפם רק כשבוע לאחר הנחת הפירות האחרונים במתקן.

הכנת דשנת (קומפוסט)

י"ז בטבת

מותר להכניס עם שאריות המזון הקדוש בקדושת שביעית שאריות של חומרים שאינם קדושים, בתנאי שאינן מפסידות את פירות השביעית. לאחר שתהליך הכנת הדשנת הסתיים, מותר להוציא את הדשנת לתוך שקים ולהניחו במחסן בצורה מסודרת, אך אין לעשות ממנו ערמות בחצר.

חומרת איסור ספיחין

י"ח בטבת

רבי שמעון בר-יוחאי עבר בבקעת בית נטופא וראה אדם שהיה מלקט ספיחי שביעית, אמר לו רשב"י: כיצד אתה מלקט אותם והלא ספיחי שביעית הן, ואסורים באכילה? ענה לו אותו אדם: הלא דעתך שספיחי שביעית מותרים, כפי שנאמר במס' שביעית: "רבי שמעון אומר כל הספיחין מותרין חוץ מספיחי כרוב" אמר לו רשב"י: אמנם אני התרתי אך חבריי חולקים עליי ואוסרים והלכה כמותם. ואתה שהקלת באיסור זה פרצת את הגדר שגדרו חכמים למנוע מאנשים לזרוע במכוון בשביעית, ונאמר: "פורץ גדר ישכנו נחש" וכך נענש אותו אדם. (עפ"י בראשית רבה עט, ו).

איסורי ספיחין ושמור ונעבד

כ' בטבת ספיחין - הגדרת האיסור

מן התורה, הצמחים החד-שנתיים שגדלו בארץ מעצמם ובלא זריעה מכוונת של האדם – מותרים באכילה, משום שנאמר (ויקרא כה ו): 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה', כלומר שכל מה שגדל בארץ מותר באכילה. אולם חז"ל גזרו שכל הירקות הגדלים מעצמם, נאסרים באכילה, מפני אנשים שהיו הולכים וזורעים בסתר וטוענים לאחר מכן שצמחים אלו גדלו מעצמם. (רמב"ם שמיטה ויובל פ"ד ה"א-ב).

מכיוון שירקות אלו גדלו בשמיטה, יש לנהוג בהם קדושת שביעית כדין גידולי שביעית, ואין להשחיתם או לעשות בהם דברים שאסור לעשות לפירות שביעית, ואין לעקרם בשלב שיש עליהם פירות, וכאמור אין לאכלם.

כ"א בטבת הזמן בו יש לחשוש לאיסור ספיחין

יש לחשוש לאיסור ספיחין החל בזמן שייתכן שמצויים בשוק ירקות שנזרעו או נשתלו בשמיטה. מכיוון שמשך זמן הגידול משתנה בין מין למין, זמני האיסור גם כן משתנים, כל מין לפי משך גידולו. אפשר למצוא זמנים אלו בלוחות המתפרסמים וכן באתר 'אוצר הארץ'. כמו כן, מכיוון ששיטות הגידול משתנות ומתפתחות במהלך השנים, אין לסמוך על הלוחות מן השמיטות הקודמות, ויש לבחון בכל שמיטה מהם זמני איסור הספיחין בשנה זו.

הכלל הקובע באילו מינים יש לחשוש לאיסור ספיחין הוא מינים שהאדם רגיל לזרוע. לכן יש לנהוג איסור ספיחין בכל הצמחים שמיועדים למאכל אדם, ולכתחילה יש לנהוג איסור זה גם בצמחים שמיועדים למאכל בהמה כגון חציר ותחמיץ.

כ"ב בטבת מיני גידול שאיסור ספיחין אינו נוהג בהם

יש מיני גידול שאיסור ספיחין אינו נוהג בהם: א. ירקות רב-שנתיים שמתחדשים בכל שנה מן השורש והתחילו לגדול בשנה השישית, כגון: בננה או ארטישוק. אך אם אותם ירקות נזרעו בשנה השישית ונבטו בשמיטה – הם אסורים באיסור זה.

ב. ירקות שנבטו או נשתלו בשישית, וכן מיני קטניות ומיני תבואה שהגיעו לשליש גידולם בשישית.

ג. מיני בר שלא נהוג לזרוע בשדות או בגינות, אך הם ניתנים לאכילה.

ד. מיני צמחים שאין בהם קדושת שביעית, כגון פרחים שאינם מיועדים לריח.

Ⓢ למעשה אין לחשוש לספיחין במינים הבאים, כל מין מסיבותיו הוא: פטריות, נענע, במיה, בננה, ארטישוק, אננס, אספרגוס, פרג, קימל, קוואקר, שבולת שועל, שעועית יבשה, לובייה, סויה, עדשים, זנגביל, חיטה, אורז, אפונה, גרעיני דלעת, פיסטוק, בוטנה, אוקמניות, אילסר, אגוזי המלך, אגוז לוז, קינמון, קצח (ניגלה), שומשום, פלפל שחור, פרג, ציפורן, כמון, כרכום, חוויג' (לסוגיו), זנגוויל, זעפרן, הל.

מיני גידול שאיסור ספיחין אינו נוהג בהם **כ"ג בטבת**

גידולי ירקות שגדלו בשנה השישית והם אינם ראויים לאכילה בתחילת השמיטה, אך המגדל אינו לוקט אותם מן השדה מכיוון שהוא מעוניין שהזרעים המצויים בתוכם יבשילו ואפשר יהיה להשתמש בהם לצורך זריעתם בשנה השמינית – אין בהם איסור ספיחין. אך אם בתחילת השמיטה הם עדיין היו ראויים לאכילה, יש בהם איסור ספיחין. אופן זה מצוי הן בחקלאות מקצועית הן בגינות פרטיות וקהילתיות.

מקומות גידול שאיסור ספיחין אינו נוהג בהם **כ"ד בטבת**

יש מקומות גידול שצמחים שגדלים בהם אינם נאסרים באיסור ספיחין, כגון: שדה של גוי או גידול ששייך לגוי. לכן אין איסור ספיחין בגידולים שגדלו בשטח שנמכר בהיתר המכירה. הוא הדין בגידולים שגדלים באזורים שלא קודשו בזמן הבית השני, אך נכבשו בידי עולי מצרים, כגון הנגב המערבי והערבה הדרומית. רוב תוצרת הירקות המשווקת בידי 'אוצר הארץ' גדלה באזורים אלו.

מקומות גידול שאיסור ספיחין אינו נוהג בהם **כ"ה בטבת**

יש עוד מקומות גידול שהצמחים הגדלים בהם אינם נאסרים באיסור ספיחין: גידולים שגדלים בשדה שאינו ראוי לעיבוד חקלאי כלל, כגון אדמות סלעיות, או במקום שבו הם מזיקים לגידול אחר, וכן צמחים הגדלים בתוך בית, בתוך חממה או בעציץ שאינו נקוב. כמו כן, יש שמקלים שבגידולים שמיועדים בעבור בעלי חיים, כחיטה לתחמיץ וחציר, אם הגידול נעשה בשינוי ממחזור הזרעים הרגיל בכל שנה. איסור ספיחין אינו חל גם כן במקרים הבאים: ירקות שנבטו לפני השמיטה. וירקות שמצויים בגוש אדמה שנשתלים בהיתר בשמיטה.

הזמן בו חל איסור ספיחין**כ"ז בטבת**

איסור ספיחין חל בזמנים הבאים:

- א. בירקות איסור הספיחין חל כאשר הצמח התחיל לגדול בשנת השמיטה, גם אם הוא נזרע בערב השמיטה.
- ב. בדגנים וקטניות הנאכלים יבשים, האיסור חל גם על יבול שהתחיל לגדול בשנה השישית, אם הוא לא הגיע לשליש מגודלו הסופי לפני השמיטה.
- ג. קטניות שנאכלות לחות בתרמילים, כגון שעועית, דינן כירקות, לפי תחילת גידולן.

הזמן בו חל איסור ספיחין**כ"ח בטבת**

איסור ספיחין תקף גם בתחילת השנה השמינית, ויש לחשוש בירקות הנלקטים בתחילת השמיטה, שמא הם נזרעו באיסור. האיסור מסתיים כשאפשר למצוא בשוק פירות מאותו מין שנזרעו בהיתר במוצאי השמיטה; לכן סיומו של האיסור הוא בכל מין לפי משך הגידול שלו. כאמור, אפשר למצוא זמנים אלו בלוחות המתפרסמים ובאתר 'אוצר הארץ'.

שמור ונעבד**כ"ט בטבת**

בשמיטה יש לדאוג שלא תיעשנה בארץ מלאכות אסורות, ולכן אין לסייע בידי עוברי עבירה ולרכוש מהם תוצרת שגדלה באיסור בשמיטה. אך במקרה שכבר נרכשו פירות וירקות אלו, פירות האילן שנעשו בהם מלאכות אסורות – מותרים באכילה, אך ירקות – אסורים באכילה.

רכישת פירות וירקות מותרת רק ממי שמגדל אותם בדרכים מותרות: על פי היתר המכירה או על פי ההיתרים הנהוגים באוצר בית דין.

יש לתת את הדעת לכך שיש היתרים שונים לגידול תוצרת חקלאית בשמיטה, ואין לזלזל חלילה במי שפוסק בדרך שונה מן הדרך שהאדם רואה לעצמו כנכונה, ובוודאי שמי שמגדל על פי הדרך שהורו לו, אין בכך משום איסור שמור ונעבד.

שבט

סחורה והפקר

א' בשבט

הגדרת איסור סחורה

מותר לאכול את פירות השביעית, אך אין לסחור בהם כדרך שסוחרים בפירות וירקות במשך השנה. יש הסוברים שאיסור זה הוא מן התורה, שהרי נאמר בתורה (ויקרא כה ו'): 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה'; וחז"ל דרשו (פסיקתא זוטרתא ויקרא פרשת בהר דף ע עמוד ב): לאכלה – ולא לסחורה. ולפי הסוברים שדין זה הוא מדרבנן, טעם האיסור הוא שפירות השביעית הם הפקר ושייכים לכל אחד מישראל על מנת שיאכל אותם ולא על מנת שיסחר בהם.

Ⓢ החל מחודש שבט יש לנהוג קדושת שביעית בשסק, נקטרינה ואפרסק, וכן יש לחשוש לאיסור ספיחין במינים הבאים: תות שדה, גמבה, כרוב אדום כרפס שורש ולוף.

ב' בשבט

הגדרת איסור סחורה

אדם שקטף או קיבל פירות וירקות לצורכי משפחתו ונשאר לו מהם – מותר לו למכור את הנותר לשכנו על מנת ששכנו יאכל ממנו. כיוון שאיסור סחורה הוא דווקא כשהדבר נעשה במקח וממכר מתוך כוונות רווח, כגון קוטף או קונה על מנת למכור, אין איסור בנתינת פירות שביעית במתנה.

אסור לקנות פירות שביעית מאדם המוכר אותם באיסור, מפני שהקונה מכשיל בכך את המוכר ומסייע בידי עובר עברה. אך אין איסור סחורה בהבלעה, דהיינו, כשמוכר מצרך שאינו קדוש בקדושת שביעית עם פירות שביעית, והתשלום הוא על אותו מצרך שאינו של שביעית.

ג' בשבט

סחורה בפירות שביעית

נאמר בפרקי אבות (פרק ה משנה ח): דבר בא לעולם על פירות שביעית, ביאר רבי אברהם אזולאי, סבו של החיד"א: 'שהאל יתברך צוה שהבעל השדה והעני שניהם שוים בפירות שביעית, וזה שלא הפקיר שדהו בשביעית כפר בהשגחתו יתברך בתחתונים, לכך יבוא עליהם הדבר שאינה מיתה טבעית אלא השגחיית מזה כנגד מזה, כי לזה מכה זו אין לה רפואה כפי הטבע. ויש מפרשים שהדבר בא על פירות שביעית שאינו רוצה לכלות אותם מן הבית, יבוא דבר ויכלה, ויש מפרשים שהגזל פירות שביעית מן העני כאילו נוטל נפשו והוא שוה אל הרוצח'.

מדידת פירות שביעית**ה' בשבט**

מלכתחילה אין לשקול פירות שביעית במדויק אלא באומדן בלבד, גם כאשר מוכרים אותם באופנים שאין בהם איסור סחורה. איסור זה חל גם על פירות שבשאר השנים לא רגילים לשקול אותם, אלא הם נמכרים ביחידות. אמנם חכמים תיקנו שבשביעית אסור למדוד גם פירות שגדלו אצל גויים או פירות מיובאים שנראים כמו פירות הגדלים בארץ ואי אפשר להבחין בינם לבין פירות הגדלים בארץ. איסור זה הוא משום מראית העין, שיחשדו בו שהוא מוכר פירות שביעית באופן רגיל, אך כיום אין חשש לחשד זה כיוון שיש בשווקים פירות שגדלו על פי היתר מכירה, ומותר למכרם כרגיל.

דני שביעית**שביעית תופסת את דמיה****ז' בשבט**

אף במקרים שמותר לקנות או למכור פירות שביעית, הכסף הניתן תמורתם נתפס בקדושת שביעית, על אף שהפירות הראשונים נשארים בקדושתם. לכן גם אם הקונה מכר פירות אלו פעם נוספת, הכסף שהוא קיבל תמורת הפירות קדוש בקדושת שביעית. אמנם במקרה שהחליפו פירות שביעית בפירות אחרים שאינם קדושים בקדושת שביעית, יש המקלים ופוסקים שהפירות ירדו מקדושתם. כסף הקדוש בקדושת שביעית, יש מגבלה בשימוש בו, כפי שיבואר להלן.

שביעית תופסת את דמיה**ז' בשבט**

בכסף שנתפס בקדושת שביעית מותר לקנות רק דברי מאכל, ואף על דברי מאכל שנקנו בכסף זה חלה קדושת שביעית, ויש לנהוג באוכל זה בכל המגבלות שיש בקדושת שביעית, ויש לקיים בו מצוות ביעור כשמגיע זמן הביעור של פירות השביעית הראשונים שנמכרו תמורת ממון זה. במקרה שאדם עבר וקנה מצרכים אחרים בכסף זה מבלי שהמוכר ידע זאת – ייקח מאכל שאינו קדוש בקדושת שביעית בשווי הכסף שנתן ויאכלנו על פי דיני קדושת שביעית.

פקיעת דמי שביעית מהכסף**ח' בשבט**

קדושת שביעית אינה יכולה לפקוע באף מצב מפירות השביעית המקוריים, דהיינו פירות או ירקות שגדלו בקדושת שביעית. אך היא יכולה לפקוע מכסף שיש בו קדושת שביעית על ידי מקח וממכר, אם קנו בכסף זה מצרכי אוכל שאין בהם קדושת שביעית. כמו כן, מותר לחלל כסף שיש בו קדושת שביעית על מאכל אחר שאין בו קדושת שביעית. כדי לעשות זאת, יש לומר את נוסח החילול כדלקמן: 'כל דמי שביעית או חילופי שביעית הנמצאים ברשותי, יהיו מחוללים על מאכל זה'. אף שלכתחילה החילול צריך להיות על מאכל שווה ערך לדמי השביעית, בדיעבד, אף חילול על שווה פרוטה מועיל.

מקח וממכר מותרים**ט' בשבט**

יש כמה אופנים של מקח וממכר, כפי שמקובל לעשותם כיום, וכפי שנפרט בימים הקרובים, שהכסף אינו נתפס בקדושת השביעית: כשקונים מוצרים שיש בהם קדושת שביעית יחד עם מוצרים שאין בהם קדושת שביעית ומגדירים שהתשלום הוא רק בעבור המוצרים שאין בהם קדושת שביעית. באופן זה המוכר שקיבל את הכסף רשאי להשתמש בו באופן רגיל, ואין בו קדושת שביעית, כיוון שקנייה כזו נחשבת קנייה בהבלעה, ובקניית פירות שביעית בהבלעה קדושת שביעית אינה חלה על הכסף. אופן זה אפשרי בתנאי שהשווי של החלק היחסי של פירות השביעית הוא קטן מסכום הקנייה הכולל.

מקח וממכר מותרים**י' בשבט**

אופן נוסף של רכישה מותרת הוא כשהתשלום אינו מועבר באופן מיידי לבעל החנות. לכן, כאשר רוכשים תוצרת שביעית באמצעות כרטיס אשראי, קדושת שביעית אינה חלה על הכסף, מפני שבאופן תשלום זה הרוכש אינו משלם בפועל לבעל החנות, אלא חברת האשראי מעבירה תשלום באופן מיידי לבעל החנות, ואילו מחזיק הכרטיס משלם לחברת האשראי בתאריך שנקבע בהסכם ביניהם, ואין כאן מעות היכולות להיתפס בקדושה. אולם אם גם התשלום לחברת האשראי הוא מיידי – הכסף נתפס בקדושת שביעית.

תשלום מראש**י"ב בשבט**

כשמשלמים מראש בעבור הקנייה, אין הכסף נתפס בקדושת שביעית. וכן בקנייה בהקפה, כאשר התשלום מתבצע לאחר אכילת הפירות או לאחר העברתם לבעלות של אדם אחר. וכן אם התשלום נעשה בשיק (רצוי שיהיה דחוי או בלתי סחיר). אף לדעת הסוברים שיש קדושת שביעית בפירות שגדלו אצל גוי, הממון שרכשו בו את הפירות אינו נתפס בקדושת שביעית. ויש המוסיפים שגם בקנייה בהקפה, כאשר התשלום מתבצע רגעים מספר לאחר הקנייה ובתנאי שיש יחסי אמון בין המוכר לקונה, ממון זה אינו נתפס בקדושת שביעית.

תשלום לבית הדין**י"ג בשבט**

מי שמשלם כסף בעבור תוצרת המחולקת במסגרת אוצר בית דין בתחנות החלוקה או בחנויות שונות, אין הכסף נתפס בקדושת שביעית, מכיוון שהתשלום שמשלמים בחנויות אלו הוא לא בעבור הפירות, אלא אך ורק בעבור החזר הוצאות כגון: תשלום על המלאכות של החקלאים בשדה, תשלום על האריזה, ההובלה והחלוקה בחנויות.

דמי שביעית בשוק**י"ד בשבט**

כאשר אדם מקבל עודף בחנויות, באוטובוסים וכדומה, אינו צריך לחשוש שמא הכסף שהוא מקבל קדוש בקדושת שביעית, משום שאפשר לסמוך על כך שרובה המכריע של התוצרת החקלאית הנמכרת כיום במדינה נמכרת בהיתר, בין אם גידלו אותה בשליחות של בית דין ובין אם גידלו אותה בשטח שנמכר בהיתר המכירה, בין אם היא יכול נכרים ובין אם היא תוצרת ייבוא. כיוון שכך, כמעט שאין בשוק פירות הקדושים בקדושת שביעית הנמכרים באופן האסור.

משמעותו של טו בשבט בשמיטה**ט"ז בשבט**

נאמר במשנה (ראש השנה פרק א משנה א): ארבעה ראשי שנים הם; באחד בתשרי ראש השנה לשנים ולשמיטין וליובלות לנטיעה ולירקות... באחד בשבט ראש השנה לאילן... בית הלל אומרים בחמשה עשר בו:

אם כן ראש השנה לשמיטה הוא א' בתשרי, אך ראש השנה לענין מעבר השנים בין שנת מעשר שני למעשר עני בכל השנים הוא בט"ו בשבט. לגבי רוב מיני האילנות אין לכך השלכה עקרונית משום שהם חונטים לפני ראש השנה, אך יש מספר מיני אילנות שחונטים בתחילת החורף בין א' בתשרי לט"ו בשבט, למעשה נקטו הפוסקים שכל הפירות שחונטים החל מראש השנה שייכים לשנה השביעית ויש לנהוג בהם בהתאם, ואין צורך להפריש מהם תרומות ומעשרות (באה"ל שדה עמודים 174-175).

פריעת חוב בפירות שביעית**ט"ז בשבט**

כשם שאסור לסחור בפירות שביעית, כך אין לתת אותם בתור תשלום על חוב. מסיבה זו, אין לתת פירות שביעית או דמיהן בתור שכר עבודה, מפני שזה פירעון חוב. כמו כן, אדם שברשותו כסף שקדוש בקדושת שביעית, אסור לו לפרוע בו חוב לאדם אחר.

איסור פריעת החוב בממון זה הוא אף באופנים שאין בהם איסור סחורה. כמו כן, אסור להחזיר טובה לאדם אחר בפירות שביעית או בכסף של שביעית, אף שמדובר בתשלום שאינו חוב גמור מבחינה משפטית, אלא חובה מוסרית. אבל מותר לתת לפועלים מתנה מפירות שביעית, אם הדבר אינו חלק מחוזה העבודה. מותר לעשות זאת אף אם עקב כך יוותרו הפועלים על חלק משכרם.

הפקר**הגדרת ההפקר****י"ז בשבט**

נאמר בתורה (שמות כג, יא): 'והשביעית תשמטנה ונטשתה', ובמקום אחר (ויקרא כה, ו): 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עימך'. הדין הנלמד מפסוק זה הוא שהפירות והירקות השייכים לשנה השביעית קדושים בקדושת שביעית, ויש להפקיר אותם. ההפקר הוא לכל אדם מישראל, ויש להרשות לכל אדם מישראל להיכנס לגינה ולקטוף פירות לצורכי משפחתו. לענין זה, אין הבדל בין בעל העץ לאדם אחר, ומותר לכל אחד לקטוף מן הפירות רק כמות קטנה לצריכה ביתית. קטיף זה צריך להיעשות בשונה מאופן הקטיף הרגיל.

הגדרת ההפקר**י"ט בשבט**

פירות שביעית הם הפקר מכיוון שהתורה הגדירה אותם כך, ואין חובה להפקיר בפועל על ידי דיבור. אין לנהוג בפירות כפי שהבעלים נוהג בפירותיו. לפיכך, אסור למנוע כניסה של קוטפים, הן במטע ובפרדס הן בגינה פרטית, בלא כל סיבה. כמו כן, אין לגדר את הגינה רק בכדי למנוע כניסת אדם מישראל הרוצה לקחת מן הפירות. אולם חכמים פסקו שאין צורך להסיר גדרות שקיימות כבר מתחילת שנת השמיטה. בשעת הצורך מותר גם לגדור את הגינה ולהודיע היכן אפשר לקבל את המפתח. וכן מותר לתלות בכניסה לגינה בקשה לקטוף רק בשעות מסוימות.

הפקרת גינה**כ' בשבט**

לכתחילה, צריך לבקש רשות מבעל הבית כדי לקחת את הפירות, אבל אסור לבעל הבית להתנגד, מפני שהפירות מופקרים. אם יש שלט המודיע על הפקר הפירות – מותר לקטוף בלי בקשת רשות. מותר לגדור את הגינה בלילה בפני בני אדם שאינם יודעים לשמור על קדושת הפירות, כאשר אין אפשרות להודיע להם על הקדושה. אם בעל השטח עבר על האיסור ושמר את הפירות לעצמו – הם אינם נאסרים באכילה.

הפקרת גינה**כ"א בשבט**

השמיטה היא זמן שבו אפשר וראוי לגלות ביתר שאת את האחוה ואת העובדה כי פירות השביעית הם הפקר והם שייכים לכול, בין עשירים ובין עניים, בין אלו שיש להם קרקע ובין אלו שאין להם קרקע. לכן מן הראוי לתלות שלט בפתח הגינה ולכתוב שם שהפירות הם הפקר וכל הרוצה ליטול – יבוא וייטול, ומי שאינו מעוניין שייכנסו אליו לגינה, יכול לקטוף בכל פעם חלק מן הפירות, להניחם בפתח הגינה ולכתוב שפירות אלו הם הפקר.

הפקרת מטעים

כ"ב בשבט

אדם שרוצה לקטוף פירות במטעים שהופקרו בידי הבעלים, זכאי לעשות כן, אך על הקוטף לדעת שמותר לבעל הגינה או המטע למנוע כניסה של בני אדם שעלולים לגרום נזק לעצים ולשאר הציוד והצומח בגינה, וכן מותר למנוע כניסה של גויים ושל בעלי חיים לגינה.

כמו כן, אם רוצים לקטוף ממטע גדול, ובעל המטע הוא שליח של בית הדין לגדל פירות, מותר לקטוף פירות אלו רק ברשות בית הדין. אף אם הקטיף נעשה בהסכמת בית הדין, בית הדין רשאי לבקש תשלום בעבור הוצאות הגידול של הפרי.

הפקר הפירות למעשה

כ"ג בשבט

למעשה, מכיוון שרוב השדות והמטעים בארץ נמכרים בהיתר המכירה, ופירות אלו וודאי שאינם הפקר, או שהחקלאי הוא שליח של בית הדין, אין לקטוף מכלל השדות והמטעים בארץ פירות וירקות, אלא אם כן מסומן בשל שאכן הפירות הללו הם הפקר. עם זאת מותר לקטוף פירות וירקות מצמחים שישנה ודאות מוחלטת שהם הפקר ושאינן להם בעלים, גם קטיף זה צריך להתבצע באופן ששומר על העץ עצמו ולא משחית אותו.

היתר המכירה וישוב הארץ

כ"ד בשבט

אחד מברי הפלוגתא המרכזיים של הרב קוק היה הרדב"ז. לדעת הרדב"ז העובדה כי יפקיעו את מצוות השמיטה על ידי היתר המכירה תגרום לכך שישראל יגלו מאדמתם, על כך ענה לו הרב קוק (אגרת תקנ"ה):

והנה הוא חוזר ומקשה שהרי בעון שמיטה גלו ישראל, כבר אמרתי כמה פעמים לכבוד גאונו שאני רואה שדרך שיש בה הטיה כלפי חסד זוקא היא תביא את קדושת השמיטה לא"י וממילא תגרום שיהיו אחינו בני ישראל האהובים נטועים בארץ הקודש... והקב"ה רב חסד הוא ויש די כח בכל ההתנצלות להעמיד סיגורים טובים על ישראל כשהיו מוכרחים להשתמש בהוראת היתר זה וקל וחומר כשעשו אותו על פי הוראת חכמי הדור אף אם היו מועטים, הלא מדותיו של הקב"ה הוא שאפילו תתקצ"ט אומרים לחובה ותתקצ"ט מאותו מלאך ג"כ לחובה רק אחד מאלפי אלפים לזכות הוא ניצל.

ייצוא פירות הקדושים בקדושת שביעית לחו"ל

הגדרת האיסור

כ"ז בשבט

במשנה (שביעית פ"ו מ"ה) נאמר שאין מוציאים פירות שביעית מן הארץ לחו"ל. כמה טעמים נאמרו להלכה זו, אחד הטעמים הוא משום שנאמר בפסוק (ויקרא כה, ו): 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה', וחז"ל דרשו (פסיקתא זוטרתיא ויקרא פרשת בהר דף ע עמוד ב): לכם ולא לאחרים. לכן אין לייצא את הפרי, משום שברוב המקרים כשמייצאים פירות, הגויים הם אלו שנהנים מהם. טעם נוסף הוא שביעור הפרי צריך להתבצע דווקא בארץ ישראל. דין זה נלמד מן המילה 'בארץ'.

יצוא מותר לחו"ל

כ"ז בשבט

יש מצבים שמותר לייצא לחו"ל תוצרת חקלאית שגדלה בשביעית, כגון: תוצרת שאין בה קדושת שביעית, פרחים שאינם מיועדים לריח, גידולים שגדלו בשטח שנמכר בהיתר המכירה ופירות שביעית שגדלו בחממה. כמו כן, יש המקלים לייצא תוצרת שיש בה קדושת שביעית לאחר זמן הביעור או זמן רב לפני זמן הביעור, באופן שבו הפירות לא יהיו בעולם בזמן הביעור. וכן, כשמטרת הייצוא היא בעבור יהודים בעיקר (כגון אתרוגים לארבעת המינים), אפשר להקל ולייצא, אך יש לוודא שהאתרוגים לא יהיו בעולם בשעת הביעור, ומומלץ להכין מהם מאכלים לאחר החג ולסיים את אכילתם עד זמן הביעור.

יצוא מותר לחו"ל

כ"ח בשבט

אין לייצא לפני זמן הביעור פירות שביעית או ירקות שביעית שאין ודאות שייאכלו לפני זמן הביעור, כגון תמרים מיובשים ומוצרי תעשייה. מוצרים כאלה מותר יהיה לייצא רק לאחר שיעבור זמן הביעור, שהוא לאחר הקטיף האחרון בזן האפיל ביותר הגדל בארץ מאותו מין. מותר לשווק פירות וירקות הקדושים בקדושת שביעית לכל חלקי הארץ, גם לאזורים שנכבשו רק בידי עולי מצרים. וכן, מי שיוצא לחו"ל יכול לקחת עמו פירות וירקות הקדושים בקדושת שביעית לצריכה עצמית.

המלאכות האסורות בשביעית

כ"ט בשבט

המלאכות האסורות מן התורה

איסורי מלאכה בשביעית מתחלקים למלאכות שאסורות מן התורה – 'מלאכות דאורייתא' ומלאכות שאסורות מדברי חכמים – 'מלאכות דרבנן'. לדעת כל הפוסקים, המלאכות שאסורות מן התורה הן אותן ארבע מלאכות שהתורה אסרה את עשייתן במפורש באיסורי 'לא תעשה', כלשון הפסוקים (ויקרא כה, ד-ה): "ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור, את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצור שנת שבתון יהיה לארץ": דהיינו, אין לזרוע בקרקע, לזמור את הכרם, לקצור את העולה בשדה או לבצור את הענבים.

ל' בשבט

מצוות עשה

נוסף על כך, ציוותה התורה ב'מצוות עשה' להשבית את הקרקע בשביעית, שנאמר: 'ושבתה הארץ שבת לה' (ויקרא כה, ב). משמעות מצווה זו היא שיש חיוב על האדם שהקרקע השייכת לו תשבות ממלאכות אסורות ולא תיעבד באיסור. לדעת חלק מן הפוסקים, אם אדם עבד בשביעית בקרקע השייכת לו כרגיל בלא שינוי משאר השנים, הוא עובר על מצוות עשה של 'ושבתה הארץ' גם אם לא עשה בה מלאכה אסורה.

אדר

א' באדר

באחד באדר משמייעין על הכלאים

'באחד באדר משמייעין על הכלאים' – דין זה נאמר בתחילת אדר כיוון שבשנים רגילות לאחר החורף עולים כל מיני עשבים ממינים שונים שחייבים לעקור אותם כשרואים אותם. אך אין חובה על אדם לעקור כלאיים של הפקר. לפיכך, צמחים הגדלים בשדה או בגינה הפרטית בשנת השמיטה, אין חובה על האדם לעקור אותם, מכיוון שהגידולים הם הפקר ואינם בבעלות אדם מישראל. משום כך גם אין חובה לעקור עשבייה שעולה בכרם או סמוך לגפן הגדלה בגינה.

אך בכרם שנמכר בהיתר המכירה, יש חובה לעקור את הצמחים, מכיוון שיש איסור כלאיים גם בקרקע של גוי בארץ ישראל.

החל מחודש אדר יש לנהוג קדושת שביעית בענבים, וכן יש לחשוש לאיסור ספיחין באפונה, בצל יבש ושום.

הבעלות על הקרקע**ג' באדר**

לדעת חלק מן הפוסקים, מצוות 'ושבתה הארץ' (ויקרא כה, ב) כוללת בתוכה את האיסור שחל על כל יהודי לעבוד באדמת ארץ ישראל בכל סוגי הבעלות על הקרקע; בין אם הקרקע שלו, בין אם הקרקע של יהודי אחר, ואפילו אם הקרקע שייכת לנכרי. ובכלל זה האיסור לבקש מנכרי לעבוד בשביעית בקרקע של יהודי. מטעם זה שהתורה צוותה 'ושבתה הארץ' כתבו הפוסקים שגם עשיית מלאכות בשביעית בעקיפין אסורה, על אף שהן נעשות בדרך של 'גרמא': למרות זאת, במקרים גבוליים שיש בהם היתר לעשיית פעולות בשביעית בשעת הדחק, עדיף לעשותן על ידי גוי או ב'גרמא' מאשר 'בידיים'.

מלאכות בקרקע שנמכרה בהיתר המכירה**ד' באדר**

בקרקע שבבעלות גוי או בקרקע שנמכרה בהיתר המכירה אסור ליהודי לעשות מלאכות האסורות מן התורה, או שיש ספק האם הן אסורות מן התורה כחרישה וזריעה, אבל בקרקע שנמכרה בהיתר המכירה כיוון שהקרקע נמכרה לנכרי, מותר לומר לכל נכרי שיעשה מלאכות אלו באותה קרקע הנמצאת באופן זמני בבעלותו של נכרי, גם אם לא מדובר באותו נכרי.

עשיית מלאכות על ידי יהודי**ה' באדר**

מותר גם ליהודי לעשות מלאכות האסורות מדרבנן, שמטרתן היא לתחזק את האילן, כדי שלא יינזק נזק משמעותי. כמו כן, מותר לחקלאי יהודי שמגדל בשביל אוצר בית דין לעשות מלאכות האסורות מדרבנן בכדי להגיע ליבול סביר בכמות ובאיכות שראויה לחלוקה בידי בית הדין, לעומת זאת בגינה פרטית מותר לעשות רק מלאכות שמטרתן היא שמירה על הפירות הקיימים שלא יינזקו, ולא על מנת ליצור פירות חדשים או פריחה חדשה בצמחי נוי, כפי שנבאר להלן.

מלאכות באמצעות כלי עבודה**ו' באדר**

אין לעשות פעולות חקלאיות האסורות בשמיטה, אפילו אם הן נעשות על ידי כלי עבודה חשמליים או מכניים, כגון חרמש מוטורי, מכסחת דשא, טורייה, מעדר וכדומה, והעושה כן נחשב הדבר כאילו עשה מלאכה בשביעית בידי. יתירה מכך, אדם שעובד בשביעית במכשיר אחד המבצע בה בעת שתי פעולות חקלאיות שונות מבחינה הלכתית, עובר על שני איסורי מלאכה בשביעית.

מלאכות שאינן לצורך חקלאי**ז' באדר**

פעולות שנעשות בקרקע או בצמחים שאינן לצורך חקלאי אלא לצרכים אחרים כגון: גיזום צמחייה שמפריעה למעבר תקין בשבילים ובכבישים וכדומה - מותרת. וכן מותר לגזום עצים בשמיטה כשקיים חשש שיפלו או שיזיקו לחוטי חשמל, וכן מותר לגזום סכך ושאר צורכי ארבעת המינים. פעולות אלו מותרות בתנאי שהן נעשות באופן כזה שניכר שהגיזום הוא לא לצורך חקלאי, או שנעשה באופן שאינו מקצועי, כיוון שאם יבצעו גיזום באופן מקצועי, יש בכך איסור דרבנן, מאחר שכל הפעולות הגורמות להצמחה אסורות מדרבנן, מפני שהן תולדות זריעה או זמירה.

טעמי המצווה**ח' באדר**

בשורשי מצוות השמיטה כתב ספר החינוך (מצוה פד): 'משרשי המצוה, לקבוע בלבנו ולצייר ציור חזק במחשבתנו ענין חדוש העולם כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שלא ברא דבר הכתיב מנוחה על עצמו. ולמען הסיר ולעקור ולשרש מרעיונינו דבר הקדמות אשר יאמינו הכופרים בתורה ובו יהרסו כל פנותיה ויפרצו חומותיה, באה חובה עלינו להוציא כל זמנינו יום יום ושנה שנה על דבר זה למנות שש שנים ולשבות בשביעית, ובכך לא יתפרד הענין לעולם מבין עינינו תמיד, והוא כענין שאנו מוציאים ימי השבוע בששת ימי עבודה ויום מנוחה. ולכן ציוה ברוך הוא להפקיר כל מה שתוציא הארץ בשנה זו מלבד השביתה בה, כדי שיזכור האדם כי הארץ שמוציאה אליו הפירות בכל שנה ושנה לא בכוחה וסגולתה תוציא אותם, כי יש אדון עליה ועל אדוניה. וכשהוא חפץ הוא מצוה אליו להפקירם.'

חרישה**י" באדר**

קיימת מחלוקת האם חרישה בשמיטה נחשבת למלאכה האסורה מן התורה או מדברי חכמים. למעשה, נקטו הפוסקים שחרישה המטייבת את הקרקע או מכינה אותה לזריעה אסורה בוודאות מן התורה, ואילו פעולות שאינן מכינות את הקרקע לזריעה אך פולחות את הקרקע וכן פעולות שמכינות לזריעה בלא פילוח הקרקע – אסורות מדרבנן. להכרעה זו קיימת משמעות מעשית במקרים שחכמים התירו לבצע רק איסורי דרבנן בשמיטה לצורך קיום העצים, שמירת הצומח וכדומה.

חרישה**י"א באדר**

אין לעשות פעולות שגורמות לטיוב הקרקע, כגון: הפיכת הקרקע לצורך אוורורה, חיפוי זרעים וכדומה.

כמו כן, אין לעשות פעולות שמשביחות את הקרקע או מכשירות אותה לזריעה, אף אם הן נעשות בלא פילוח הקרקע, מפני שהן תולדות חרישה ואסורות מדרבנן. לכן אסור לפזר זבל אורגני, זבל כימי או קומפוסט בקרקע, להשקות את האדמה לצורך ריכוכה, לסקל אבנים בכדי לשתול, לזרוע או לטעת עצים באותו שטח. וכן אסור לבצע פעולות חיטוי בקרקע בכדי להכין את הקרקע לעיבודים החקלאיים השונים.

חרישה**י"ב באדר**

כשפילוח הקרקע הוא לצורך פעולות שאינן קשורות כלל להכנה לזריעה, הוא מותר. לכן מותר לעשות פעולות כגון: הוצאת פקעות מן האדמה לאחר שהפרחים נבלו, הוצאת ירקות מן הקרקע כשהם בשלים וכן פעולות לצורך הנחת צינורות בקרקע, הנחת דשא סינתטי, יישור קרקע לצורך סלילת כביש וכיוצא בזה, משום שבמקרים אלו ניכר הדבר שפילוח הקרקע הוא לצורך פעולות שאינן קשורות כלל להכנה לזריעה, ולכן גם אין מראית עין של עשיית מלאכה אסורה.

זריעה**י"ג באדר**

איסור הזריעה מן התורה הוא הטמנת זרע בקרקע לשם הצמחתו. בכלל איסור זה, אין לטעת צמחים חד-שנתיים או רב-שנתיים, בין אם הם מצויים בגוש אדמה ובין אם הם חשופי שורש וגם אם מטרת הפעולה היא לצורך נוי, יצירת מחיצה, או שוברי רוח. אולם בקרקע שנמכרה בהיתר המכירה, במקרים בהם הותר לשתול צמחים חדשים בקרקע, עדיף לשתול צמחים הנתונים בגוש לעומת זריעתם בקרקע, כיוון שצמח הנתון בגוש כבר קיים, לעומת צמח שנזרע שעדיין אינו קיים.

כמו כן, אסור להרכיב עצים בכדי לחדש עצים קיימים או להבריך ענפי עץ לתוך האדמה. כמו כן, אסור להרבות ייחורים בתוך האדמה, להטמין פקעות בקרקע וכדומה.

משלוח מנות**י"ד באדר**

לדעת חלק מן הפוסקים, אין לשלוח מנות בפורים מפירות שביעית. לפיכך, רצוי שהמשלוח הראשון ביום זה יכלול לפחות שני דברים שאין בהם קדושת שביעית, כיוון שאסור לפרוע חובות ממון בפירות שביעית, ובשתי המנות הראשונות שאנו נותנים ביום זה אנו פורעים חוב הלכתי לקיים מצוות 'משלוח מנות איש לרעהו'. לפיכך, רצוי שבתוך המשלוח הראשון שאנו מקיימים בו את המצווה נניח שני דברים שאין בהם קדושת שביעית, ובשאר המשלוחים שאנו נותנים ביום זה אפשר להניח דברים שיש בהם קדושת שביעית.

פורים וארץ ישראל**ט"ז באדר**

באחד מפתגמיו לחודש אדר כותב מרן הרב קוק: המזכירים כרכים ומוקפים מימות יהושע בן נון, לא יוכלו להישאר עבדי אחשוורוש, בירושלמי (מגילה פ"א ה"א) הובא שהסיבה שבגינה נקבע שקריאת המגילה הערים מוקפות היא כפי ימות יהושע היא כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל, וכך מבאר מרן הרב קוק (מצות ראה עמי צב): 'וזהו לחלוק כבוד לארץ ישראל שבירושלמי, שבארץ ישראל יש חילוק בין מוקפים לשאינם מוקפים (בין בתי ערי חומה לבתים אחרים), וראוי לקבוע שורש דינים בבאותה מידה שבארץ ישראל ימצא זה החילוק על פי התורה, באשר סוף עם ה' הוא להיות קבועים בארץ ישראל'.

זמירה**י"ז באדר**

אסור מן התורה לקצר את ענפי הגפן לשם פריצת ענפי פרי חדשים ממנה. איסור זה נכלל באיסור התורה 'וכרמך לא תזמור'. אמנם נחלקו הפוסקים האם גם בצמחים אחרים האיסור 'לא תזמור' מן התורה שייך, ולמעשה כתבו הפוסקים שכל פעולה של חיתוך הצמח על מנת לגרום לו לצמיחה מחודשת או ליצירת ענפי פרי חדשים, בין בצמחים חד-שנתיים ובין בצמחים רב-שנתיים, נכללת באיסור תורה של 'לא תזמור'. לקביעה זו יש משמעויות רבות, והן תבוארנה אם ירצה ה' בחודש אייר.

זמירה**י"ח באדר**

במקרה הצורך מותר לבצע זמירה בשינוי מדרך הזמירה הרגילה רק אם בלא זמירה זו ייגרם לצמח נזק בלתי הפיך או שהיבול שיתקבל יהיה פחות בהרבה מן היבול המתקבל בכל שנה. מסיבה זו, מותר לחתוך את הענף בגובה שונה מן הגובה שגוזמים אותו בכל שנה או לחתוך את הענף במזמרה באופן חלקי ואת החלק שנותר מחובר לשבור בידים. פעולות אלו מותרות בעיקר לחקלאים ולאחר התייעצות עם בית הדין, אולם בגינה פרטית, מכיוון שאין משמעות עקרונית לכמות הפרי או לאיכותו, וכן הגפנים מקבלות את כמות המים הדרושה להם, ואף מעבר לכך, אין לגזום את הגפנים בשמיטה כלל.

קצירה ובצירה**י"ט באדר**

אין לקצור, לבצור, לקטוף או לאסוף את היבול בקרקע השייכת ליהודים לצורכי שיווק רגיל, כפי שהבעלים עושים בכל שנה. מותר לקחת יבול רק לצורכי בני הבית ובכמות מועטה או בשליחות מטעם אוצר בית דין. אם האיסוף הוא לצורך אוצר בית דין, מותר לאסוף את היבול כרגיל.

מותר לקטוף כמות מועטה לצרכי הבית, כמות מועטה היא הנחוצה למשך כשבוע לבני הבית.

אדם המגדל פירות או ירקות בגינה פרטית צריך לתלות שלט שהפירות הפקר, ובאופן עקרוני יש לאפשר לכל החפץ לקטוף מן הפרי שיעשה כן. גם לבעל הקרקע ולבני ביתו מותר לקחת פירות הנחוצים לבני הבית למשך שבוע אחד. אולם במקרה שקיים חשש שאם ייכנסו אנשים העצים יינזקו או שייגרם נזק לחפצי הגינה, מותר למנוע כניסת קוטפים בצורה חופשית, אך צריך לאפשר להם לקחת מן הפירות לאחר תיאום עם בעל הקרקע.

קצירה ובצירה**כ' באדר**

אסור לבצע קטיף שאינו לצורך שימוש בפירות אלא לצורך תיקון העץ או לצורך תוספת בפירות הנותרים, משום שפעולה זו נחשבת ל'בצירה לעבודת האילן', והיא נכללת באיסור התורה (ויקרא כה, ה) 'ואת ענבי נזירך לא תבצור'. לפיכך, יש להקפיד שלא לקטוף פירות בוסר, ויש לקטפם רק מרגע הגיעם לשלב שהם ראויים לאכילה בדוחק או על ידי הבחלה מלאכותית. מסיבה זו מותר לקטוף פירות ערלה בשמיטה רק אם בלי קטיף זה יש חשש שאנשים ייכשלו באכילתם או שייגרם נזק ממשי לעץ.

מלאכות נוספות עבור גידול הצמח**כ"א באדר**

מלבד המלאכות האסורות מן התורה שהזכרנו, יש מלאכות נוספות רבות שנעשות בעבור הצמחים, מהן מלאכות שמותר לעשותן ומהן מלאכות שאסור לעשותן. המלאכות שמותר לעשותן מוגדרות 'אוקמי אילנא' והמלאכות שאסור לעשותן מוגדרות 'אברויי אילנא', מלאכות אלו אסורות מדרבנן. המשמעות המילולית של 'אוקמי אילנא' היא להקים או לקיים את האילן, והמשמעות המילולית של 'אברויי אילנא' היא הבראת האילן. על ההשלכות המעשיות של הגדרות אלו נדון בעזרת ה' בשבוע הבא.

'ועשת התבואה לשלוש שנים'**כ"ב באדר**

כותב הכלי יקר (ויקרא כה, ב): 'ואם היה הנס שתעשה התבואה לשלוש שנים הרי זה מעשה ניסים, אבל ושלישים על כולו, שהתבואה שתעשה בשנה הששית אף אם לא יהיה בה כי אם שיעור אכילה לשנה אחת מכל מקום ישלח ה' את הברכה באסמיהם שיאכל קמעא ומתברך במעיו עד שתספיק התבואה לשלוש שנים, מדקאמר ועשת את התבואה בה"א הידיעה, והיה לו לומר ועשת תבואה לשלוש שנים, אלא שרמז בה"א הידיעה שאותה התבואה שהיא רגילה לעשות מידי שנה בשנה כן תעשה גם בשנה הששית, ויוסף ה' כח בארץ עד שאותה התבואה תספיק לשלוש שנים וזה ודאי נס נגלה וגדול מכולם. ועל ידי כל המופתים הללו אשר שמתו בידך תדע כי לי כל הארץ, ועל ידי זה יהיו עיניך נשואות אל ה', כמו שמצינו בירידת המן ליומו כדי שיהיו עיניהם נשואות אל ה' תמיד ויבטחו בו תמיד, כך עיני השמיטה שלא יעבדו האדמה כל שנה שביעית אין זרע ואין קציר ויסמכו על הנס'.

אוקמי אילנא**כ"ד באדר**

האחרונים נחלקו בשאלה עד כמה אפשר להקל בעשיית מלאכות לאור ההיתר של 'אוקמי אילנא'. לדעת מרן הרב קוק מותר לעשות את המלאכות האסורות מדרבנן רק אם פעולות אלו נועדו לשמור על העץ כדי שלא יתמוטט, אך אסור לעשות כל פעולה שמסייעת לקיום הפירות על העץ, כיוון שהפירות הם הפקר, וחז"ל (ע"ז נ ע"ב ובמקומות נוספים) לא התירו בשביעית מלאכות שעניינן טובת הפירות.

לעומתו, סוברים הרב יחיאל מיכל טיקוצ'נסקי, הרב אברהם ישעיהו קרליץ - בעל החזון איש' ואחרונים נוספים שמותר לעשות אפילו פעולות לאוקמי-פירא, כלומר, לטפל בעץ כדי שיגדלו פירות בכמות ובגודל סבירים שאפשר יהיה לקטוף אותם, אך אין לעשות פעולות על מנת לקבל יכול גבוה מן הרגיל.

אוקמי אילנא**כ"ה באדר**

קיימת דעה מכרעת של הרב שאול ישראלי שמותר לעשות פעולות לאוקמי פירא רק בעבור הפירות שכבר קיימים על העץ, אך אין לעשות פעולות על מנת לייצר פירות נוספים על העץ.

להלכה ולמעשה - חקלאי שעובד בשליחות אוצר בית דין יכול לעשות פעולות שמטרתן היא לאוקמי-פירא, כלומר, לקבל יכול סביר של פירות, הן משום שפרנסתו היא מגידול פירות הן משום שעושה כן לשם חלוקה בידי אוצר בית הדין.

אולם, כשמדובר בגינה הפרטית, ראוי לכתחילה לנהוג כדעת הרב קוק ולעשות פעולות שמטרתן היא הגנת העץ בלבד. במקרה הצורך, אפשר להקל כדעת הרב ישראלי ולעשות פעולות שמטרתן היא שמירה על הפירות שכבר קיימים על העץ, אך לא פעולות שמטרתן לצורך הפירות העתידיים לגדול.

עשיית מלאכות**כ"ז באדר**

לדעת החזון איש והרב ישראלי מותר לעשות פעולות שנועדו לשמור על העץ או על הפרי, במקרים שיש צורך להקל, כגון טיפול במזיקים באמצעות ריסוס או פריסת רשתות. וכן מותר להשקות את העצים או הצמחים במידת הצורך, אך אין להשקות על מנת לקבל פריחה טובה יותר או חניטה טובה יותר. לעומת זאת, דישון על פי רוב אינו נצרך בשמיטה, בייחוד אם בעל השדה או המטע התכוון לפני השמיטה באופן הראוי. אך אם נוצר צורך חריג, מותר לדשן בכמות המינימלית האפשרית, וגם במקרה זה רצוי לעשות זאת באמצעות מערכת ההשקיה.

עשיית מלאכות לאחר היתר המכירה**כ"ז באדר**

חקלאי שעובד בקרקע שנמכרה לנכרי בהיתר המכירה, אף שדין הקרקע כקרקע של נכרי, מכל מקום, אסור לו לבצע בעצמו את המלאכות האסורות מן התורה: זריעה, זמירה, קצירה ובצירה וכן נטיעה או חרישה גמורה. אך בקרקע זו מותר לו לומר לנכרי לעשות את המלאכות האסורות מן התורה, ואילו את שאר המלאכות, שאיסורן הוא מדרבנן, החקלאי היהודי רשאי לבצע בעצמו. מותר לו לבצע אף מלאכות שמטרתן המוצהרת היא השבחת האילן והפירות, אם כי יש עדיפות לעשותן על ידי גוי.

גידול ירקות במסגרת 'אוצר הארץ'**כ"ח באדר**

צרכנים של ירקות של 'אוצר הארץ' לעתים מקבלים ירקות שנזרעו לפני שנת השמיטה ונעשו בהם מלאכות שמטרתם היא קיום הצמח ונתינת פירותיו באופן הראוי לחלוקה באמצעות אוצר בית הדין. במקרה זה, הצרכנים צריכים לנהוג בירקות קדושת שביעית. אולם יש ירקות שמשך הגידול שלהם קצר, ועל מנת לשווקם במשך כל השנה יש צורך בשתילה נוספת באמצע השמיטה. לשם כך זורעים אותם בקרקע שנמכרה בהיתר המכירה, והכנת השטח לשתילה ושתילת הצמחים נעשים על ידי עובדים זרים. במקרה זה אין הצרכנים מחויבים לנהוג בירקות קדושת שביעית, על אף שיש מחמירים לעשות כן.

חומרת איסור הסחורה בשביעית**כ"ט באדר**

התורה החמירה על כל העובדים בשמיטה שלא כהוגן: "אמר הקב"ה לישראל זירעו שש והשמיטו שבע כדי שתדעו שהארץ שלי היא, והם לא עשו כן אלא חטאו וגלו" (סנהדרין לט ע"א), וכן "גלות בא לעולם על עבודה זרה גילוי עריות שפיכות דמים והשמטת הארץ" (אבות פרק ה משנה ט). נבהל להון. אלו סוחרי שביעית שהם מתבבלים להעשיר, ואינם משמרים את השביעית, וסבורים שהם מעשירים...אמר להם הקב"ה נתבהלתם להעשיר מן השביעית, חייכם יש לכם חסרון בדבר". (מדרש אגדה ויקרא כה ד"ה נבהל להון). "שש שנים תזרע, רבי ישמעאל אומר כשישראל עושין רצונו של מקום הן עושין שמיטה אחת בשבוע אחד שנאמר שש שנים תזרע". (ילקוט שמעוני משפטים שנג)

ניסן

ביעור ויזדוי מעשרות

ב' בניסן

הגדרת המצווה

יש שני מועדים במהלך שבע שנות השמיטה שמצווה לבער בהם את המעשרות מרשותנו – בשנה הרביעית ובשנה השביעית. שנים אלו הן השנים שבאות לאחר שנות מעשר עני. מצוות הביעור אינה חלה מיד בתחילת השנה הרביעית והשביעית, אלא רק לאחר שהאדם סיים להפריש את המעשרות מן התבואה והפירות של השנה הקודמת, כשהוא נהנה עדיין מן התבואה הישנה, של השנה השישית. יש לסיים את הביעור עד שיגיע הזמן שמתחילים ליהנות מן התבואה החדשה.

Ⓢ החל מחודש ניסן יש לנהוג קדושת שביעית במינים הבאים: גודגדן, דובדבן, דפנה, משמש ופול.

ג' בניסן

זמני המצווה

מצווה זו מחולקת לשניים: א. ביעור מעשרות ב. ויזדוי מעשרות. זמנה של מצוות **ויזדוי** המעשרות, הוא ביומו של חג שביעי של פסח, בשעת המנחה. אם ערב שביעי של פסח חל בשבת, מקדימים ומבערים את המעשרות כבר בערב שבת. חשוב לציין שיש המחמירים לבער את המעשרות כבר בערב יום טוב ראשון של פסח. נשים חייבות במצוות ביעור המעשרות, אך לא במצוות ויזדוי.

ד' בניסן

החייב בביעור

מצוות ביעור המעשרות כוללת את כל הגידולים החקלאיים החייבים בתרומות ומעשרות שגדלו מן השנה הרביעית ואילך. הוא הדין בהפרשת חלה וחילול נטע רבעי. מצוות הביעור מעשית בייחוד בגידולים הבאים: פירות שנשמרו בקירור, פירות הזר, גרעינים, קטניות, בטנים ומוצרי תעשייה שגדלו בארץ. מצווה זו אינה נוהגת בתוצרת חקלאית שגדלה בשנת השמיטה.

מי שיש ברשותו פירות וירקות שלא הופרשו מהם תרומות ומעשרות, בין אם מדובר בחיוב ודאי ובין אם מדובר בחיוב מספק, עליו להפריש את התרומות והמעשרות לפני זמן הביעור גם אם אינו מתכוון לאכול מהם באותו זמן, וכן יש לחלל את נטע הרבעי ולהפריש חלה.

החייב בביעור

ז' בניסן

חובת הפרשת תרומות ומעשרות עד זמן הביעור בשנת השמיטה קיימת ביבול שגדל בארבע השנים האחרונות, לפי הפירוט הבא:

א. ירקות שנקטפו בין ראש השנה של שנת ה'תשע"א לראש השנה של שנת ה'תשע"ה.

ב. פירות האילן שהגיעו לשליש גידולם בין ט"ו בשבט ה'תשע"א לראש השנה של שנת ה'תשע"ה.

ג. קטניות שהגיעו לשליש גידולן בין ראש השנה של ה'תשע"א לראש השנה של שנת ה'תשע"ה.

הפרשת תרומות ומעשרות לפני הביעור

ז' בניסן

כאשר מפרישים תרומות ומעשרות מיבול החייב בתרומות ומעשרות בוודאות, דהיינו – טבל ודאי, יש לברך על ההפרשה. ואם יש בהם תוצרת טבל ודאי ששייכת לשנות מעשר שני, כגון יין, שמן זית, זיתים כבושים או ריבות וכדומה שנעשו מיבול ה'תשע"ב-ה'תשע"ג, יש לברך גם על חילול המעשר השני. בשעת הביעור יש לנהוג כדלקמן:

א. את התרומות, תרומה גדולה ותרומת מעשר, יש לתת או להקנות לכוהן.

ב. את המעשר הראשון יש לתת או להקנות ללוי.

ג. את המעשר השני יש לחלל על מטבע חוקי בשווי של פרוטה ורבע לפחות.

קדושת הארץ והמצוות

ז' בניסן

כתב הרב חרל"פ (מי מרום, מעיני הישועה פרק מז): 'כשם שקדושת ישראל היא קדושה עצמית ופנימית, ואינה תלויה בשום סיבה וטעם, וזוקא מפני זה עצמו נתן להם הקב"ה את התורה ומצוות, "חפץ הקב"ה לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות", כך גם קדושת ארץ ישראל, שהיא קדושה עצמית ופנימית, ומפני זה ישנן מצוות מיוחדות שתלויות רק בה. לא שקדושת ארץ ישראל תלויה במצותיה, אלא אדרבה מתוך קדושתה נצטוו עליה במצוות אלו, ועל ידי קיום המצוות התלויות בארץ מגלים את קדושתה העצמית של הארץ.

שכן: "העבודה בקרקע גופה מצוה, משום ישוב א"י ולהוציא פירותיה הקדושים, ועל זה ציותה התורה, ואספת זגנך, ובועז זורה גורן השעורים הלילה, משום מצוה, ואף שאר אומניות בארץ ישראל שיש בהם משום ישוב העולם, הכל בכלל מצוה.

הפרשת תרומות ומעשרות לפני הביעור ט' בניסן

אדם המפריש תרומות ומעשרות בביתו, יקפיד להוציא את התרומה מביתו, אפשר להניח אותה עטופה בנייר בתוך שקית ניילון סגורה בפח אשפה מחוץ לבית. משקים המפנים את התרומה לרפת שיש בה שותפות לכוהן מסוים – גם בזמן ביעור המעשרות עליהם להקנות את התרומה שנשארה ברשותם לאותו כוהן, מאחר שהכוהן שקיבל מהם בעבר באופן קבוע נחשב ל'מכירי כהונה', ולכן אם הם נותנים לכוהן אחר, יש כאן חשש גזל של הכוהן הקבוע.

חילול מעשר שני י' בניסן

שווי פרוטה נמדד לפי ערך של $\frac{1}{40}$ גרם כסף. אפשר למצוא את ערך הכסף העדכני באתר האינטרנט של מכון כת"ר, בשנים האחרונות שווי הפרוטה נע בין 7 אגורות ל 15 אגורות. כמו כן, אפשר לחלל את המעשר השני גם על מאכל, כגון סוכר, בכמות השווה לפחות פרוטה ורבע. בנוסף לכך יש לציין כי בכל פעם שמחללים את המעשר השני במהלך השנים, כל חילול הוא על פרוטה ורבע, גם אם מדובר בכמות קטנה של מעשר שני, ויש לוודא כי קיימות בידי האדם מספיק פרוטות לחילול מעשרותיו.

חילול מעשר שני י"א בניסן

מי שנשארו בידו מטבעות ששימשו לפדיון מעשר שני או נטע רבעי, יכול לקחת מטבע אחר שיש בו שווה פרוטה ורבע ולומר את נוסח חילול המעשר השני על אותו מטבע, ובכך שאר המטבעות של המעשר השני או הנטע רבעי יוצאים לחולין ומותרים בשימוש בלא שום מגבלה. נוסח החילול שיש לומר הוא: 'כל מטבעות המעשר השני והרבעי שברשותי בתוספת חומש מערכם – הרי הם מחוללים על מטבע זה'. את המטבע החדש, שיש בו מעתה קדושת מעשר שני או נטע רבעי, צריך לאבד על ידי זריקה לים, שרפה באש או מחיקת צורתו.

חילול מעשר שני

י"ב בניסן

קיימת אפשרות לחלל את מעות המעשר שני על אוכל במקום על כסף. לשם כך עדיף לקחת סוכר בשווי פרוטה ורבע לפחות ולחלל עליו את המעשר השני או נטע הרבעי שברשותו. נוסח החילול הוא: 'מטבע זה של מעשר שני והרבעי בתוספת רבע מערכו הרי הוא מחולל על סוכר זה', מיד לאחר מכן יש לבער את הסוכר הקדוש בקדושת מעשר שני תחת מים זורמים לתוך כיוור ומבלי לגעת בסוכר בידי, בכדי שלא לטמא מעשר שני בידי.

חילול מעשר שני

י"ג בניסן

מי שיש בידו מטבעות מדרגות שונות של חיוב, צריך לקחת מטבע השווה כמה פרוטות ולומר בנוסח החילול 'כל מטבעות המעשר השני והרבעי שברשותי בתוספת חומש מערכם יהיו מחוללים על מטבע זה, כל דרגת חיוב בנפרד, על פרוטה ורבע בנפרד', אך גם אם לא אמר כן, החילול מועיל. לאחר החג יש להכין מטבעות חדשים לחילול מעשר שני ונטע רבעי. בהכנת המטבעות יש להיוועץ ברב.

שימוש בין בקדושת שביעית בליל הסדר

י"ד בניסן

מותר להשתמש בין של שביעית למצוות ארבע כוסות בליל פסח, אך אין לטפטף ממנו טיפות יין בהזכרת עשר המכות בליל הסדר, ומותר להשתמש בין זה לצורך הכנת החרוסת.

Ⓢ כמו כן, החל בחודש ניסן יש לנהוג קדושת שביעית במינים הבאים: פול, משמש, דובדבן, גודגון, דפנה (ער אציל).

ט"ז בניסן**נתינת מעשר עני, והפרשת דמאי**

את מעשר העני יש לתת לעניים או להקנות אותו להם. וכן מי שיש בידו מעות של מעשר עני, עליו לתת אותן מיד לעניים. פירות החייבים בתרומות ומעשרות מספק, 'דמאי' – יש להפריש מהם תרומות ומעשרות בלא ברכה עד זמן ביעור המעשרות, אבל אין בהם חובת נתינה לכוהן, ללוי ולעני. את התרומה אפשר לעטוף בנייר ולהניח בשקית ניילון בפח האשפה בבית. פירות שיש ספק לאיזו שנת מעשר הם שייכים, צריך לומר את כל נוסח ההפרשה, כשאומרים נוסח זה מפרישים מהם הן מעשר שני והן מעשר עני.

י"ז בניסן**הדין כשלא ביער**

אם לא הפריש תרומות ומעשרות או שלא נתן את המתנות לבעליהן – אין הפירות נאסרים, ויש לקיים בהם את מצוות ביעור המעשרות מיד. אולם פירות מעשר שני ונטע רבעי שעבר עליהם זמן הביעור מבלי שקיימו בהם את מצוותם נאסרים בהנאה ואין להם שוב פדיון. גם מי ששכח ולא חילל את המטבעות המיועדות לחילול המעשר השני שברשותו, אסור לו ליהנות מהם אחרי זמן הביעור ואין להם תקנה, וצריך לאבדם באחד האופנים המוזכרים לעיל.

י"ח בניסן**בית האוצר**

המנויים ב'בית האוצר' של מכון התורה והארץ מבצעים את הנתינה בפועל ללוי ולעני באמצעות בית האוצר בכל פעם שהם מפרישים, ולכן אינם צריכים לתת את הפירות עצמם ללוי או לעני. כיוון שהאחראים על 'בית האוצר' מחללים את המטבעות של כל המנויים בזמן ביעור המעשרות, על המנויים מוטל רק להפריש מתוצרת החייבת בהפרשת תרומות ומעשרות, כפי שמוזכר לעיל. לאחר חג הפסח האחראים מכינים מטבעות חדשים לחילול מעשר שני ונטע רבעי לשימוש המנויים ב'בית האוצר'.

וידיי מעשרות**י"ט בניסן**

אף שמצוות ביעור מעשרות קיימת גם בימינו, מצוות וידיי מעשרות אינה נוהגת לאחר חורבן בית המקדש, כיוון שאי אפשר לקיים את מצוות הפרשת התרומות והמעשרות ונתינתם בשלמות. עם כל זה, מן הראוי לקרוא את פרשת וידיי המעשרות גם בזמן הזה, זכר למקדש. את קריאת הפרשה של וידיי המעשרות נוהגים לקיים ברוב עם ביום שביעי של פסח, סמוך לתפילת מנחה. המנהג המקובל הוא לקרוא את הפסוקים מתוך חומש, ומצווה מן המובחר שכל אחד יאמר את הפסוקים בעצמו, אולם רבי אליהו רבינוביץ' תאומים, האדר"ת, הנהיג לקרוא את פרשת וידיי המעשרות מתוך ספר תורה בלי ברכות.

סדר וידיי מעשרות**כ' בניסן**

קוראים את הפסוקים מפרשת 'כי תבוא' (דברים כו, יב-טו), ואת המשנה במסכת מעשר שני (פרק ה משנה יג). לאחר קריאת הווידיי, יש שמוסיפים תפילה זו:
 'יהי רצון מלפניך ד' א-להינו וא-לוהי אבותינו, כשם שזכינו לקיים מצוות ביעור מעשרות ווידיי מעשרות - כן יזכנו הקב"ה לקיים מצוות הפרשת תרומות ומעשרות מן התורה וכן מצוות ביעור מעשרות מן התורה - בביאת גואל צדק ובבניין בית המקדש במהרה בימינו. אמן, כן יהי רצון.'

גן הנוי

הקדמה לגן הנוי

כ"ג בניסן

גן הנוי הוא המקום שאפשר לקיים בו לכתחילה את כל הלכות השמיטה השייכות לקרקע: מצוות עשה של השבתת הארץ, שביתה מעשיית מלאכות, הפקרת הפירות הנמצאים על העצים ונתינת האפשרות לכל דורש לקטוף מהם. לכן, באופן עקרוני, בגן הנוי הפרטי אין למכור את הקרקע לגוי במסגרת היתר המכירה. אולם לעתים יש מקרים חריגים שמצריכים שימוש בהיתר המכירה. לצורך כך אפשר לפנות לוועדת השמיטה של הרבנות הראשית.

בית משותף

כ"ד בניסן

בבניינים משותפים שבהם הבעלות על הגינה היא של כל השכנים, הטיפול בגינה הוא הזדמנות מיוחדת לשתף את כל השכנים בהלכות השמיטה ובערכיה. לכן כדאי לשכנע את כל השכנים זמן מה לפני השמיטה שאפשר לטפח את הגינה גם בשמיטה באופנים המותרים, בלא עשיית מלאכות אסורות. אם השכנים אינם מוכנים לכך כלל והם דורשים לבצע בשמיטה מלאכות אסורות כזריעה, שתילה וכדומה, יש לפנות לוועדת השמיטה של הרבנות הראשית על מנת לקבל פתרון נקודתי לגינה זו.

השכרת גינה בשמיטה

כ"ה בניסן

מותר להשכיר בית או דירה עם גינה לאדם שאינו שומר שמיטה, ומומלץ לומר לו בשעת ההשכרה כי השנה היא שנת שמיטה, ואין לעשות מלאכות האסורות בקרקע. הסיבה היא שעל אף שמעיקר הדין אין להשכיר שדה לאדם החשוד על השביעית, כשמשכירים בית עם גינה, אין ודאות שהלוקח יעשה בשמיטה מלאכות אסורות, לפיכך מותר למכור או להשכיר לו.

מסירת גינה בתהליך בניה**כ"ז בניסן**

בית שנמצא בתהליכי בנייה, וחלק מהסכם הבנייה הוא פיתוח הגינה, מומלץ לכתוב בחוזה הבנייה שפיתוח הגינה ייעשה לפני השמיטה או לאחריה. במקרה שהבנייה הסתיימה בשמיטה, ויש מסביב לבית שאריות של חומרי בנייה שלא פונו לאתר מורשה, ויש חשש שבני המשפחה או אנשים אחרים יינזקו מהם – אפשר ליישר את שטח הגינה ולפזר מעליו שכבה של חצץ דק ולאחר השמיטה לפתח את הגינה.

מסירת גינה בתהליך בניה**כ"ז בניסן**

אם נכתב בחוזה הבנייה שהקבלן צריך למסור גינה בתור חלק מהליך הבנייה, על הקבלן להגיע להסכם ראוי עם הרוכשים על מנת שלא יצטרך לעשות בגינה פעולות אסורות. במקרה הצורך יש לפנות לוועדת השמיטה על מנת למצוא פתרון ראוי לכך. עם זאת, מותר לבצע עבודות פיתוח בגינה לצורך בנייה, כגון הנחת ריצוף, הקמת גדרות וכדומה, וכן מותר לבצע עבודות לשם הנחת דשא סינתטי, אך אין לבצע עבודות פיתוח לצורך שתילת צמחים חדשים כגון: פיזור אדמה, הכנת מערכת השקיה וכדומה.

חשיבות הנוי בשמיטה**כ"ח בניסן**

חלק ממצוות ישוב הארץ הוא החיוב שלא נעזוב את הארץ לשממה, לכן גם בשנת השמיטה ראוי הוא שארץ ישראל תמשיך להיראות מטופחת ומסודרת. וכבר מצאנו אצל אברהם אבינו שעסק בבנינו של עולם ונטע אשלים על מנת שבני אדם יוכלו ליהנות מצילם, ובכך להכיר בבורא עולם. אף העושה כן ומייפה את ארץ ישראל אוהז במידותיו של הקב"ה שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות בהם בני אדם.

העברת עצים**ל' בניסן**

אדם שמעוניין לבנות בשטח מסוים, ועליו להעביר את העצים שצומחים שם, מותר לו לעקור את העצים ולהכניסם לתוך שקים ולאחר השמיטה לנטעם שוב. מותר להשקות עצים אלו כרגיל במהלך השמיטה, ויש להתייעץ עם אגרונום כיצד יש לבצע פעולה זו באופן נכון.

מותר לאדריכל נוף לתכנן גינות גם בשמיטה, על אף שייתכן שתיעשנה מלאכות אסורות בשמיטה, מכיוון שאין ודאות שאכן תיעשנה מלאכות אסורות.

אייר**אזורי שתילה בבתים פרטיים****א' באייר**

יש כמה מקומות בבתים פרטיים שנהוג לשתול בהם צמחים שונים:

א. גינה מחוץ לבית: בקרקע רגילה, בעציצים או מעל חיפויים שונים.

ב. בתוך הבית: אדניות ועציצים בתוך הבית, אדן החלון, פטיו (מרפסת שמש).

ג. גג הבניין.

ד. מרפסת: מקורה ושאינה מקורה.

Ⓢ יש לנהוג קדושת שביעית החל מחודש אייר במינים הבאים: לימון, צבר, שזיף יפני, שעורה, שקד ירוק, תאנה, תות עץ, ותפוח.

אזורי שתילה בבתים פרטיים**ב' באייר**

יש דינים שונים בנוגע לשתילת צמחים ולטיפול בהם בכל אחד ממקומות אלו, כפי שיתבאר לקמן:

שתילה או כל פעולה חקלאית בגינה מחוץ לבית, הן בקרקע רגילה, הן בקרקע מחופה, בעציצים, מרפסת שאינה מקורה, ובגינה שעל גג הבניין – אסורות, כיוון שדין מקומות אלו כקרקע רגילה, ואין לעשות בהם כל מלאכה האסורה בשמיטה.

לעומת זאת, צמחים שמצויים בתוך הבית, הנתונים בתוך עציץ שאין בו חורים או מעל צלחת אטומה – מעיקר הדין אין צורך לנהוג בהם דיני שמיטה, אך רצוי להימנע משתילתם וזריעתם ללא כל צורך.

מרפסת

ג' באייר

מרפסת מקורה שהגג מכסה את כל השטח המצוי מעל העציצים, דינה הוא כבית בתנאי שמדובר בגג מלא ויש דפנות למרפסת. אך אם העציצים מצויים במרפסת פתוחה שאינה מקורה או שהגג אינו מכסה את כל השטח המצוי מעל העציצים, דינה של מרפסת זו הוא כשטח פתוח. במרפסות בעלות גג נפתח, אם יש עציצים מתחת לגג זה - אין לפתוח את הגג בשמיטה.

יום העצמאות

ד' באייר

מובא בגמרא (כתובות דף קיב עמוד א): כשעלה רבי זירא לארץ ישראל מבבל, לא מצא מעבורת שתעביר אותו, אחז בחבל צר ועבר, אמר לו אותו צדוקי, אתם עם פזיז שהקדמתם את פיכם לאוזנכם, שאמרתם נעשה לפני נשמע, עדיין אתם פזיזים שאינכם ממתניים למעבר בטוח, ענה לו שלמקום שמשה ואהרון לא זכו להיכנס, מי אמר שאני אזכה להיכנס. ובהמשך הגמרא שם: רבי אבא נישק את סלעי עכו כשהגיע אליהם מכיוון צפון, רבי חיינא שקל את משקל אבני הארץ, ר' אמי ורבי אסי עברו משמש לצל ומצל לשמש כדי שהתלמידים לא יתלונונו על הארץ, ר' חייא בר גמזא התאבק בעפר הארץ, שנאמר: כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו.

עציצים

ה' באייר

רובם המוחלט של העציצים והאדניות הנמכרים כיום מוגדרים עציצים נקובים לעניין שמיטה. אולם אם יש בהם חורים שקוטרם אינו עולה על $1/3$ ס"מ, וסך כל החורים אינו עולה על 1 ס"מ, הם מוגדרים עציץ שאינו נקוב. וכן אם דפנותיהם חדירות לשורשים, גם אם אין בהם נקבים, דינם כעציץ נקוב. במקרה שהעציצים קבועים בקיר או בקרקע, הם נחשבים מחוברים אליהם ודינם כקרקע. בפטיו (מרפסת שמש) מקורה המצוי בבית, ויש בו שטח של אדמה שניתן לגדל בו צמחים, אם האדמה שבו היא בנפח של עד 330 ליטר דינו כעציץ שאינו נקוב, ואם היא בנפח העולה על 330 ליטר דינו כעציץ נקוב.

עציצים**ז' באייר**

עציצים המונחים על הרצפה של דירות הנמצאות בקומת קרקע (קומה 0) בבניין קומות, בלא מצע מנתק נוסף כמו צלחת או תחתית וכדומה – לדעת חלק מן הפוסקים, רק הזריעה בהם נחשבת לזריעה בקרקע, אולם בעציצים המונחים בדירות הנמצאות בקומה הראשונה (קומה 1) ובקומות גבוהות יותר, הזריעה מותרת כמו זריעה במצע מנותק. אולם אם הם נמצאים בדירת גג תחת כיפת השמים (פנטהאוז), דינם כעציצים הנמצאים בשטח פתוח, ובכל מקרה אסור לזרוע או לשתול בהם, גם אם הם נמצאים במצע מנותק.

עציצים**ח' באייר**

אין להוציא עציץ שנמצא בתוך הבית לשטח שמחוץ לבית משום שהדבר נחשב להנחתו בשטח פתוח. במקרה הצורך מותר להוציאו בתנאי שיש מתחתיו משטח מנתק כגון צלחת, וניתן לעטפו בניילון מלמעלה. הוצאה זו אסורה גם לזמן מועט, אך מותר להזיז עציצים שמצויים מחוץ לבית ממקום למקום. עם זאת, בשעת שטיפת הבית מותר להוציא את מי השטיפה מחוץ לבית, משום שאינו מתכוון להשקות את הגינה בפעולה זו.

עשיית מלאכות בגינה**ט' באייר**

מלאכות בגינה – אין לבצע זריעות, שתילות או נטיעות של צמחים בקרקע, וכן אין לבצע פעולות של הפיכת הקרקע, אוורור וכדומה, גם לא בגינה המחוברת לבית או בתוך הבית אפילו בקומות הגבוהות. וכן מומלץ להתייעץ לפני השמיטה ובמהלכה עם גנן מומחה על מנת להכין את הגינה כראוי לקראת השמיטה וכיצד יש לעשות את הפעולות הנחוצות בגינה בשמיטה באופן המותר.

יצירת פירות בגינה**י" באייר**

אין לעשות מלאכות בגינה שנועדו ליצירת פירות חדשים בצמח כגון השקיה ודישון מכוונים בזמני הפריחה, אולם לאחר שהפירות חנטו, מותר לעשות פעולות על מנת לשמור על הפירות הקיימים. מותר לפרוס רשתות על העץ כדי להגן על הפירות ממזיקים שונים, ומותר לעשות את כל הפעולות שנועדו לשמירה על העץ כגון הגנה מנמלים, אקריות וכדומה.

השקיית צמחים בגינה**י"א באייר**

מותר להשקות לצורך קיום הצמחים, אך אין להשקות השקיה שמטרתה היא תוספת הצמחה. בכל השקיה יש להשתדל למעט בכמות המים לעומת כמות ההשקיה הניתנת בשנה רגילה ולהגדיל קצת את מרווחי ההשקיה. יש להשקות מיד כאשר מופיעים סימני צימאון בעצים ובשיחים, ואין צורך להמתין עד שיופיעו סימני התייבשות ממשיים, כיוון שאז כבר נגרם נזק לצמח.

סימני צימאון כגון 'התקפלות העלה' בשעות אחר הצהריים המאוחרות, הם סימן למחסור במים, אולם 'כמישה חולפת' בשעות החום אינה בהכרח סימן לחוסר מים ממשי, אלא זמני בלבד, ואז אין עדיין צורך בהשקיה. בגינות בהן הדבר מתאפשר יש להתקין מחשב השקיה.

טיפול בעשבייה**י"ב באייר**

ישנם מספר מקרים בהם ניתן לטפל בעשבייה: א. עשבייה הפוגמת באופן ניכר במראה הגינה. ב. יש בה תחרות ממשית לצמחי הגן. ג. יש חשש שיסתתרו בה מזיקים שונים כגון נחשים ועקרבים. אולם אם העשבייה אינה 'משתלטת' על הגינה אלא רק גורמת לפגם אסתטי, עדיף שלא לנכש אותה. בכל מקרה אין לעקור את העשבים עם שורשיהם.

טיפול בעשבייה**י"ד באייר**

- סדר העדיפויות להשמדת עשבייה במקרים המותרים הוא כדלהלן:
- א. לבצע ריסוס במונעי נביטה שונים. מומלץ לעשות כן במיוחד במקומות 'מועדים' לעשבייה ולרסס בתחילת החורף.
 - ב. לכסות את השטח בחומרי חיפוי שונים: יריעה שחורה שחוסמת את האור, טוף וכדומה.
 - ג. לרסס נקודתית את העשבייה הקיימת.
 - ד. לכסח את הצמחים מעל פני הקרקע בעזרת מכסחת דשא או חרמש מוטורי וכדומה.

גיזום**ט"ז באייר**

מותר לבצע גיזום שמטרתו היא שמירת הצורה הקיימת של הצמח בלבד, בתנאי שהצמח בוגר ואין הגיזום גורם להצמחה מחודשת. לפיכך מותר לגזום גדר חיה בוגרת 'מלאה' וכן 'שער' וכדומה. אולם אסור לגזום גדר חיה צעירה אשר גיזומה גורם לצמיחה של ענפים חדשים אשר ממלאים את החלל שבה. עדיף לבצע את הגיזום לעיתים קרובות, משום שגיזום זה הוא לשמירה על צורת הצמח בלבד ואינו גורם להצמחה. אין לבצע גיזום שנועד לעיצוב העץ.

גיזום**ט"ז באייר**

מותר לגזום ענפים המפריעים ליד מדרכה או בקרבת חוטי חשמל וכדומה וכן ענפים יבשים וחולים. כמו כן, מותר לגזום לצורך ארבעת המינים וסכך לחג הסוכות, ובלבד שיהא ניכר שאינו גוזם לצורך הצמחת האילן, בזמן גיזום זה יש להקפיד שלא לפגוע באילנות ולהשחיתם. כמו כן, מותר לבצע גיזום בטיחותי של ענפי עצים וכן תמיכה מכנית של עצים וענפיהם אשר נעשית מסיבות בטיחות ובריאות העץ.

קטיפת פרחים

י"ז באייר

מותר לקטוף פרחים מן הגינה על מנת להניחם בבית, אך יש לעשות זאת בשינוי שמתבטא בתוצאה של החיתוך, כגון: חיתוך הענף בגובה השונה מן הגובה הרגיל או שבירה של הענף בידיים בלא כלי מיוחד. אולם חיתוך במספרים ולא במזמרה אינו נחשב לשינוי משום שתוצאת הפעולה היא כשל חיתוך רגיל במזמרה.

קטיפת פרחים

י"ח באייר

לאחר הקטיפה מותר להכניס את הפרחים לתוך אגרטל שיש בו מים משום שאין בהכנסה זו שתילה מחודשת של הפרחים, אלא רק שמירה על חיוניותם. במקרה שהפרחים שנקטפו מיועדים גם כן לנתינת ריח טוב בבית, יש לשמור על קדושתם לאחר נבילתם ואין לזרקם מיד לפח האשפה. אם הפרחים הם לנוי בלבד, אין בהם קדושה, ולכן מותר לזרקם לפח האשפה מיד לאחר נבילתם.

דישון

י"ט באייר

מלכתחילה, בגן הנוי הפרטי יש לדשן לפני השמיטה בדישון מתאים - בדשנים איטיים תמס, קומפוסט דשנים כימיים וכדומה, על מנת לספק את כל צורכי הצמחייה בגינה, ואין לדשן שוב בשמיטה. אולם במקרים מיוחדים כשיש צורך בדישון נוסף בשמיטה, מותר לדשן רק כאשר מראה הגינה ייפגע באופן משמעותי אם לא ידשן, או אם יגרם נזק משמעותי לפירות שבעצים.

השקיית דשא**כ"א באייר**

השקיית הדשא מותרת בשמיטה, אך מן הראוי לצמצם מעט את כמות המים הניתנת לדשא וכן להגדיל מעט את מרווחי ההשקיה ובפועל להרחיק את מועדי ההשקיה זה מזה. במקרים שמראהו האסתטי של הדשא נפגם באופן ניכר כתוצאה ממחסור בדשנים, יש להתייעץ עם גן הבקיא בהלכות השמיטה. יש לוודא תחילה שמצבו של הדשא הפגום הוא אכן תוצאה של מחסור בחומרי הזנה ולא נגרם עקב חוסר מים או מחלות ומזיקים.

כיסוח דשא**כ"ב באייר**

דשא מלא ובלי קרחות מותר לכסח כרגיל. חשוב להקפיד שלא לאחר את מועד הכיסוח, בכדי שהכיסוח לא יגרום ל'מכת שמש' ולהצהבת הדשא, שבעקבותיה ייגרם צימוח מחודש. אולם אין לכסח דשא צעיר כיוון שהדבר גורם להתפשטות הדשא. במקרה שהימנעות מכיסוח עלולה לגרום נזק ניכר לדשא, אפשר להקל ולכסח. חיתוך קצוות הדשא מותר כיוון שמטרתו שמירת הצורה הקיימת בלבד ולא הצמחה, ועדיף לעשות זאת באמצעות ריסוס.

השקיית ורדים**כ"ג באייר**

מותר להשקות שיחי ורדים לצורך קיומם ולא כדי לגרום להם להצמחה מחודשת. אולם כיוון שהוורד רגיש למחסור במים, יש לוודא כי לא נגרם נזק לצמח. כמו כן, אין לבצע גיזום של ורדים בשביעית. גם הסרת הפרחים היבשים לאחר הפריחה אסורה כיוון שהיא גורמת להצמחה, אלא אם לא מתכוון לכך. ורדים בעלי ריח, יש לתלות בגינה שהם שתולים בה שלט 'הפקר' ולאחר הקטיפה לנהוג בהם דיני קדושת שביעית.

המצוות התלויות בארץ בשמיטה

כ"ד באייר

תרומות ומעשרות בשמיטה

יכול שנת השמיטה שקדוש בקדושת שביעית הוא הפקר והוא פטור מתרומות וממעשרות. עם זאת, ייתכנו מצבים שצריך להפריש בהם תרומות ומעשרות גם בשנת השמיטה. בכדי להבין כיצד תיתכן מציאות זו, צריך לציין מספר מקרים שונים שיש להם השלכות הלכתיות גם בנוגע להפרשת תרומות בשמיטה:

א. יכול שגדל בקרקע של גוי בשמיטה, אך גמר המלאכה היה בידי יהודי - חייב בתרומות ומעשרות.

ב. יכול שהתחיל לגדול ואף הגיע לשליש גידולו כשהיה ברשות יהודי - חייב בתרומות ומעשרות גם אם סיום הגידול וגמר המלאכה נעשו בידי גוי.

ג. יכול שהתחיל לגדול בידי יהודי, אך הגיע לשליש גידולו ברשות גוי, וגמר המלאכה נעשה גם כן אצל הגוי - פטור מתרומות וממעשרות.

כ"ה באייר

תרומות ומעשרות בפירות האילן

בפירות האילן שגדלו בשישית יש לחלק בין שלושה מצבים שונים:

א. פירות שגדלו באדמות שלא נמכרו כלל לגוי - חייבים בתרומות ומעשרות בברכה, ויש להפריש מהם מעשר עני.

ב. פירות שהגיעו לעונת המעשרות, שהוא שלב הגידול הקובע לתרומות ומעשרות, לפני שהקרקע נמכרה בהיתר המכירה, אף על פי שנקטפו לאחר שהקרקע נמכרה - יש להפריש מהם תרומות ומעשרות בברכה, היות שהם היו בבעלות ישראל בשלב הגידול הקובע את חיוב התרומות והמעשרות.

ג. פירות האילן שהגיעו לעונת המעשרות רק בתחילת השנה השמינית לפני ט"ו בשבט - צריך להפריש מהם תרומות ומעשרות, אך בלא ברכה, ויש להפריש מהם מעשר שני, כיוון שלדעת חלק מן הפוסקים, פירות שגדלים עד ט"ו בשבט של השמינית, דינם כפירות שביעית, והם פטורים מתרומות ומעשרות.

כ"ז באייר

תרומות ומעשרות בירקות

בירקות יש שני מצבים שונים:

א. ירקות שנקטפו בשנה השישית, גם אם נקטפו לאחר מכירת הקרקע - חייבים בתרומות ומעשרות גם אם גמר המלאכה נעשה בידי פועלים גויים, כיוון שתחילת גידולם היה כשהיו בבעלות ישראל.

ב. ירקות שהגיעו לשליש גידולם בשנה השישית לפני שהקרקע נמכרה לגוי ונקטפו בשביעית - חייבים בתרומות ומעשרות גם אם גמר המלאכה נעשה בידי פועלים גויים, כיוון שהם נתחייבו בתרומות ומעשרות בידי ישראל, ובזמן הקטיף אין להם קדושת שביעית, ולפיכך הם לא נפטרו מתרומות ומעשרות.

תרומות ומעשרות בתוצרת שנמכרה בהיתר מכירה כ"ח באייר

בפירות וירקות שגדלו בשמיטה בקרקע שנמכרה בהיתר מכירה יש לחלק בין שני מצבים שונים:

- א. כשגמר המלאכה נעשה בידי גויים - הפירות והירקות פטורים מתרומות ומעשרות, אף על פי שאין קדושת שביעית ביכול. עם זאת, הם פטורים מתרומות ומעשרות כדין יכול שנגמרה מלאכתו בידי נכרים, שפטור מתרומות ומעשרות גם בשאר השנים.
- ב. כשגמר המלאכה נעשה בידי יהודים - חייבים להפריש מן הפירות והירקות תרומות ומעשרות, אך בלא ברכה, כיוון שלדעת חלק מן הפוסקים, כל יכול מכל סוג שהוא שגדל בשביעית פטור מתרומות ומעשרות.

נוסח הפרשה כ"ט באייר

פירות וירקות שגדלו בשמיטה בקרקע שנמכרה לנכרי ונתחייבו בתרומות ומעשרות, צריך לקרוא להם שם בסוף נוסח הפרשה גם: 'הרי הם מעשר שני, ואם צריך מעשר עני הרי הם מעשר עני' ולחלל את המעשר השני על מטבע בלא ברכה. חשוב לציין שבנוסח הפרשה המקובל ב'בית האוצר' ובנוסחים דומים תנאי זה הוא חלק קבוע מן הנוסח. בכל מקרה, אין חובת נתינה מפירות אלה ללוי ולעני, מאחר שכל חיוב הפרשה זו הוא מחמת הספק. תוצרת חקלאית מיובאת שגמר המלאכה שלה נעשה בארץ - חייבת בתרומות ומעשרות, וגם בשנת השמיטה יש להפריש ממנה מעשר עני.

סיוון

ערלה ונטע רבעי א' בסיוון

בשביעית דין ערלה נוהג כבכל שנה. דין ערלה נוהג גם בשדה של גוי, ובכלל זה שדה המכור לו על פי היתר המכירה. בפירות ערלה אין קדושת שביעית, ולכתחילה יש להשמידם בעודם קטנים.

דין 'רבעי' נוהג בשביעית כבכל שנה. פירות שהם נטע רבעי - פודים אותם בשנת השמיטה כרגיל: המחלל מוסיף חומש גם אם אינו בעל העצים, ואם המטע הוא נטע רבעי בוודאות, יש לברך על החילול. לכן עצים שניטעו גלויי שורש בשנת תשע"ב עד ט"ו באב וכן שתילים דו-שנתיים שיוצרו במשתלה מפוקחת עד ט"ו באב תשע"ב וניטעו גם כן בפיקוח שהגוש לא התפורר - יש לחלל בברכה את הפירות שיחנטו על עצים אלו החל בט"ו בשבט תשע"ה. עצים אחרים שניטעו בגוש, יש לחלל בלי ברכה, מפני שיש ספק במניין השנים.

Ⓢ יש לנהוג קדושת שביעית החל מחודש סיוון במינים הבאים: אניס, חומוס, כוסברה, ליטשי, מנגו, צלף וקימל, וכן יש לחשוש לאיסור ספיחין בקימל. יש לבער ברקולי ואפונה (בתרמילים).

נטע רבעי**ב' בסיוון**

אם העצים הם ערלה או נטע רבעי, החייב בפדיון, יש לשים שלט המודיע על כך לבאים לקחת את הפירות. מותר להוריד מן העץ פירות ערלה בכמה מקרים: 1) אם יש חשש שעוברים ושבים ילקטו מן העץ בלי רשות, ואין אפשרות מעשית אחרת למנוע אותם מכך. 2) אם בלא הורדה זו ייגרם נזק ממשי להתפתחותו התקינה של העץ בשנים הבאות. אם הפירות גדלו בקרקע שנמכרה לנכרי במסגרת היתר המכירה, יש לפדות את נטע הרבעי בלא ברכה, כיוון שיש הסוברים שגידולי נכרים פטורים מנטע רבעי.

חלה**ג' בסיוון**

עיסה שיהודי עשה חייבת בחלה גם אם הקמח שבעיסה נטחן מחיטים הקדושות בקדושת שביעית או מחיטים שגדלו בקרקע שנמכרה לגוי. במקרה שהחיטים קדושות בקדושת שביעית, יש לקבור את החלה ולא לשרוף אותה.

שמיטה ומתן תורה**ד' בסיוון – ערב שבועות**

"גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו שהקדימו עשיה לשמיעה רבי יצחק נפחא אומר אלו שומרי שביעית, ולמה נקרא שמם גבורי כח רואה ששדהו מופקרת ואילנותיו מופקרים והסייגים מפורצים ורואה פירותיו נאכלים וכובש את יצרו ואינו מדבר, ושנו רבותינו איזהו גבור הכובש את יצרו". (מדרש תנחומא ויקרא א, א). המדרש משווה בין קבלת התורה, לזמן המיוחד שבו ישראל הגיעו לשיא מדרגתם, לזמן שבו האדם עוזב את שדהו ומטעו, שתי פעולות אלו מגלות על גילוי המיוחד שיש בין הקב"ה לבין ישראל, וכפי המדרש שהביא רש"י (ויקרא כה, א): 'מה ענין שמיטה אצל הר סיני, והלא כל המצות נאמרו מסיני, אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני, אף כולן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני', שדווקא מצוות השמיטה היא זו שמגלה בפועל שכל התורה כולה היא אלוקית וניתנה למשה מסיני.

חיזוק ידי עוברי עברה

ז' בסיוון

הגדרת האיסור

כשם שאסור לעבוד את הקרקע בשביעית, כך אסור לחזק ולעודד יהודי שעושה כן באיסור, כפי שהובא במשנה (שביעית פרק ד משנה ג): 'ומחזיקין ידי גויים בשביעית אבל לא ידי ישראל', ולכן אין לסייע למי שסוחר בפירות שביעית או לאדם העושה מלאכות האסורות בשמיטה, אפילו שהן מדרבנן. עם זאת, יש המתירים לשאול בשלומו של אדם שעובד באיסור, כפי שהובא שם בהמשך המשנה: 'ושואלין בשלומן, מפני דרכי שלום'.

ח' בסיוון

הגדרת האיסור

בהלכה הקודמת למדנו שאיסור סיוע לחשוד על השביעית הוא הן לחקלאי המגדל בשביעית באיסור, הן לסוחר העוסק במסחר האסור בשביעית. חז"ל הרחיבו איסור זה (בכורות כט ע"ב) גם למקרים שרוכשים מן החשוד על השביעית כל תוצרת חקלאית, אף זו שאין בה קדושת שביעית, כגון מיני פרחים שונים. קיום הלכה זו ישפיע בסופו של דבר על שמירת השמיטה באופן ממלכתי, משום שאם כולם ירכשו רק תוצרת חקלאית שמטופלת כהלכה, הדבר יצריך את החקלאים לשמור שמיטה בשדות ובמטעים.

הגדרת חשוד**ט' בסיוון**

'חשוד על השביעית' הוא אדם שחשוד באי שמירת הלכות שביעית: סוחר, חקלאי או גנן שעושה מלאכות שאסורות בשביעית. אדם נקרא 'חשוד' רק כאשר יש עדות גמורה של שני עדים שעשה דבר אסור. אדם העושה מלאכה שיש דעות האוסרות אותה, אך יש המתירים לעשותה – אינו נחשב 'חשוד על השביעית'; כיוון שאפשר לומר שהוא סומך על דעות המתירים. בוודאי שאין להחשיב אדם 'חשוד על השביעית' רק מפני שאנו חוששים שמא הוא חשוד על השביעית.

אסור לסייע לאדם שעושה מלאכות שאסורות בשמיטה או לאדם שסוחר בפירות שביעית, גם אם המלאכות והמסחר אינם אסורים אלא מדרבנן.

איסור מכירה**י' בסיוון**

אין למכור לאדם החשוד על השביעית, וכן אין להשכיר או להשאל לו דברים, כאשר ברור שבעזרתם יעשה מלאכה אסורה. אבל אם יש אפשרות שיעשה בהם שימוש מותר – אפשר למכור, להשאל או להשכיר לו כלים אלו. לכן, אין להשאל מחרשה או מזרעה לאדם החשוד על השביעית, אבל מותר למכור, להשאל או להשכיר לו טרקטור, מגרפה או מכסחת דשא. כמו כן, אין למכור לו שתילים או זרעים כשידוע שישתול אותם באדמה שלא נמכרה לגוי.

מכירת עציצים**י"א בסיוון**

עציצים שמקום גידולם הטבעי הוא בבית, כגון צמחים הדורשים צל רב, מותר למכרם לכל אדם, אף אם הוא חשוד על השביעית, כיוון שייתכן שהקונה יניח אותם במקום מותר. אך אסור למכור לו שתילים שהדרך המקובלת היא לשתול או להניח אותם בגינה, כיוון שהוא מסייע בידי עוברי עברה, ואין להקל גם אם הצמחים נתונים בגוש אדמה, והפעולה נעשית על ידי גוי.

מכירת כלי עבודה**י"ג בסיוון**

אדם שמוגדר חשוד על השביעית, אין לספק לו במכירה, השכרה או השאלה דברים שאין ספק שהוא יעשה בהם מלאכות אסורות, אך אם יש סיכוי שלא יעשה איסור – מותר לספק לו. איסור מכירה זה הוא רק בשמיטה עצמה, ולכן לפני השמיטה מותר למכור כלי עבודה לכל אדם, על אף שיש סבירות גבוהה שהוא יעשה מלאכות אסורות בכלים אלו בשמיטה.

מכירת כלי עבודה**י"ד בסיוון**

אין למכור לאדם שחשוד על השביעית כלים שמיועדים למלאכות אסורות, כגון: מחרשה, מזרעה וכדומה. אבל מותר לספק לו כלים רב תכליתיים למלאכות חקלאיות ולמלאכות שאינן מוגדרות מלאכות חקלאיות כגון: עגלה, טרקטור, מגרפה, חרמש מוטורי, מכסחת דשא וכדומה, מפני שאפשר להשתמש בהם גם למלאכות מותרות. גם כשמוכרים לחשוד כלי עבודה באופנים המותרים, צריך להודיע לקונה שעליו לפעול רק על פי הדרך המותרת. אם אפשר לברר את מטרת הקנייה על ידי שאלה או דרישה להצגת אישור על מכירת הקרקע, אין למכור בלא בירור. לעומת זאת, לאדם שאינו חשוד על השביעית אפשר למכור כלים המיוחדים למלאכה אסורה, כי ייתכן שהוא קונה אותם לצורך עבודה של השנה הבאה. אבל אם ברור שבכוונתו לעשות מלאכה אסורה בשביעית – אין למכור לו.

מכירת כלי עבודה**ט"ז בסיוון**

מותר למכור כלי עבודה לחשוד על השביעית, אם יש סיכוי שהוא קונה אותם לצורך השנה הבאה. לכן מותר למכור לו כלים בשנת השמיטה לאחר העונה שנהוג להשתמש בהם. כמו כן, מותר גם למכור לחשוד על השביעית כלים שלא יוכל להשיג לאחר השביעית או שיפסיד הזדמנות לקנות אותם בזול. כמו כן, אין להשכיר או להחכיר אדמה חקלאית למי שחשוד שיעבוד בה בשמיטה, אלא אם כן ידוע למחכיר שהחוכר לא ישתמש בה באופן האסור.

עובדים זרים

אמירה לגוי בשמיטה

ט"ז בסיוון

אסור לומר לגוי לעשות מלאכות בשביעית. לכן מלאכות שאסור ליהודי לעשותן בשמיטה, אסור גם לומר לגוי לעשותן. אולם כשיש מלאכות שמותר ליהודי לעשותן, עדיף לעשותן על ידי גוי מאשר שיהודי יעשה אותן בידיים. כמו כן, חקלאי שמכר את שדהו בהיתר המכירה צריך לעשות את המלאכות: זריעה, זמירה, נטיעה, שתילה וחרישה על ידי גוי בלבד. וכן את המלאכות: קצירה, בצירה וקטיפה עדיף לעשות על ידי גוי. שאר המלאכות שאסורות מדרבנן, מותר ליהודי לעשותן, אך גם אותן עדיף לעשות על ידי גוי.

נתינת פירות שביעית לגוי

י"ז בסיוון

אין לתת לגוי פירות שיש בהם קדושת שביעית, משום שנאמר בתורה (ויקרא כה ו): 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה' – ודרשו חז"ל: (פסיקתא זוטרתא ויקרא פרשת בהר דף ע עמוד ב): לכם ולא לאחרים. אך אם הגוי מתארח אצל יהודי, מותר לתת לו פירות כאלו. פועל שמתגורר באופן קבוע בביתו של ישראל, כגון עובד סיעודי או פועל במשק חקלאי, יכול לאכול פירות שביעית, גם אם הפירות האלה הם חלק מתשלום קבוע על עבודתו.

מלאכות גוי בבית יהודי

י"ח בסיוון

מן הראוי ללמד את עובדי הסיעוד הזרים המצויים בבתים רבים גם את פרטי הלכות השמיטה, ובעיקר את איסור עשיית המלאכות בגינתו של המעסיק וכן את עיקרי ההלכות ביחס לשמירה על קדושת הפירות. אין להניח לעובד זר לזרוע או לשתול צמחים בשמיטה, גם אם הם נועדו לצורכו של הגוי, כיוון שהוא עושה זאת בשטח של המעסיק, ומכיוון שמדובר בקרקע של ישראל, אין להניח לגוי לעבוד שם בשביעית.

גבולות הארץ

כ' בסיוון

הקדמה לדיני גבולות הארץ

כשעוסקים במצוות התלויות בארץ, מטבע הדברים צריך לברר מהם גבולות ארץ ישראל לעניין המצוות התלויות בארץ. העיסוק בנושא זה, חשיבותו מרובה; הן בשל עצם העיסוק בקדושת הארץ, הן משום שכך אפשר לגשת לבירור בחלוקה הפנימית של הגבולות: 'גבולות ההבטחה', 'תחום עולי מצרים' ו'תחום עולי בבל' ומהם המקומות השנויים במחלוקת וההשלכות הרבות הנובעות מכך.

כ"א בסיוון

גבולות ברית בין הבתרים

יש בתורה שני מקומות שארץ ישראל לגבולותיה הוזכרה בהם; הפעם הראשונה היא בברית בין הבתרים: (בראשית טו, יח): 'לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרים עד הנהר הגדול נהר פרת' משמעות הדברים שהשטח של הארץ שעם ישראל יקבל משתרע בין נהר מצרים לנהר פרת. כמו כן מפורט בפסוק מי הם העמים שעם ישראל יוריש ויקבל את ארצם.

כ"ב בסיוון

גבולות מסעי

בפעם השנייה גבולות ארץ ישראל מוזכרים בפרשת מסעי; בפסוק הפותח את גבולות הארץ נאמר (במדבר לד, ב): 'זאת הארץ אשר תיפול לכם בנחלה, ארץ כנען לגבולותיה' ובהמשך הפסוקים הובאו נקודות ציון מפורשות לגבולות ארץ ישראל. בפשטות, גבולות הארץ שבפרשת מסעי מכילים שטח קטן יותר מן השטח שהוזכר בברית בין הבתרים. מאידך גיסא, השטח שמתואר בפרשת מסעי מפורט יותר ואף מציין נקודות גבול ברורות.

גבולות מסעי

כ"ג בסיוון

הדעה המקובלת בראשונים היא שגבולות ארץ ישראל שנכבשו בידי עולי מצרים הם גם הגבולות המפורטים בתורה בפרשת מסעי (במדבר לד א-ט), כפי שכתבו ה'תוספות' (גיטין ב ע"א ד"ה 'זאשקלון'), וכפי שכתב הכפתור ופרח' (פרק יא): 'והכתוב מעיד שכבשו הכל בזמן המלכים'. אחד ההסברים להבדל בין הגבולות הוא שבברית בין הבתרים הקב"ה נתן לאברהם את השטח שעם ישראל יוכל להתיישב בו לעתיד לבוא. לעומת זאת, הגבולות המצוינים בפרשת מסעי הם אותם גבולות שעם ישראל מצווה לכבוש ולירש עם כניסתו לארץ בימי יהושע בן נון.

ההבדל ההלכתי בין הגבולות

כ"ד בסיוון

ה'כפתור ופרח' כותב שקיימת הבחנה בין חלקי ארץ ישראל שיש להם קדושה עצמית ויש בהם את מעלותיה של ארץ ישראל והם שייכים לעם ישראל מבחינה סגולית-פנימית, לבין חלקי ארץ ישראל שחלים בהם חיובים מעשיים של המצוות התלויות בארץ, משום שחיוב המצוות התלויות בארץ תלוי בעובדה שעם ישראל מקדש או מחזיק את חלקי הארץ הללו. לפיכך תלתה התורה את קיומן של רוב המצוות בכיבוש הארץ וחלוקתה לשבטים. ויש מצוות התלויות בארץ שיכולת קיומן מותנה במצב שכל יושביה של הארץ נמצאים עליה וכל אחד מכיר את מקומו ונחלתו.

מהי מצווה התלויה בארץ? (1)

כ"ה בסיוון

במשנה (קידושין פ"א מ"ט) נאמר: 'כל מצווה שהיא תלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ'. את הקביעה שיש מצוות שנוהגות רק בארץ ישראל דרשו חכמינו ז"כרונם לברכה (קידושין לז ע"א) מלשון הפסוק (דברים יב, א): 'אלה החוקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות בארץ'. יש שני הסברים כיצד אפשר לקבוע אם מצווה תלויה בארץ או שאינה:

ההסבר הראשון: המושג 'מצוות התלויות בארץ' כולל בתוכו כל מצווה 'שמוטלת על הקרקע או גידוליה' כגון: תרומות ומעשרות, חלה, וכדומה. לפיכך, מצוות נטילת ארבעת המינים או מצוות 'לא תחסום שור בדישו' – אינן נחשבות למצוות התלויות בארץ – אף שחיובן קשור לגידולי קרקע, היות שהן חובת האדם ואינן 'חובת הקרקע'. ההסבר השני: לא די שהמצווה היא חובת הקרקע בכדי להחשיבה למצווה התלויה בארץ, והיא תיחשב תלויה בארץ רק אם התורה גם מציינת את שייכותה של אותה מצווה לארץ ישראל. לומדים זאת מלשון הפסוקים: 'כי תבואו אל הארץ...!', 'שדך וכדומה (אחרונים על פי פירוש הרמב"ם, ערלה פ"ג מ"ט).

קדושה ראשונה וקדושה שניה**כ"ז בסיוון**

במהלך ההיסטוריה היו שתי פעמים שארץ ישראל נתקדשה בידי עם ישראל בקדושה המחייבת את קיום המצוות התלויות בארץ. הפעם הראשונה הייתה בכיבושיו של יהושע בן נון. כיבושים אלו המשיכו עם פטירתו ונסתיימו בימי דוד המלך, שהרחיב את שטחי כיבושו של יהושע. קדושה זו בטלה עם חורבן הבית הראשון. הפעם השנייה הייתה עם עלייתו של עזרא הסופר ובית דינו. הם קידשו את רוב האזורים שהם ישבו בהם; היו אזורים שהם לא קידשו באופן מכוון, על מנת שבאזורים אלו לא יתחייבו במצוות התלויות בארץ בשל סיבות שונות. קדושה זו לא בטלה לדעת הרמב"ם ועוד פוסקים, על אף חורבן הבית השני.

כיבוש צה"ל**כ"ח בסיוון**

פוסקי דורנו דנו בשאלה האם כיבוש צה"ל, הכוללים חלקים משטחי ארץ ישראל שלא נתקדשו בידי עזרא, נחשבים לכיבוש המחייב במצוות התלויות בארץ. למעשה, כתב הרב שאול ישראלי (ארץ חמדה חלק א עמוד קלה) שקדושת הארץ לעניין חיוב המצוות בה תלויה בכוונת הכובש לכבוש לשם קדושת הארץ, וכל עוד אין זו מטרתם של כיבושי צה"ל, השטח שהם כבשו אינו מתקדש.

הקדמה לזיהוי הגבולות**כ"ט בסיוון**

בשאלת הזיהוי בפועל של שטחי ארץ ישראל עסקו כבר הראשונים, כגון רבי אשתורי הפרחי בספרו 'כפתור ופרח', ואחרונים, כגון רבי יוסף שוורץ בספרו 'תבואות הארץ'. אולם בבואנו לעסוק בשאלה מהם הגבולות שעולי מצרים ועולי בבל כבשו בפועל יש לדעת כי מבחינת ההלכה אפשר לסמוך על זיהוי מקומות רק על פי מסורת ברורה, ואי אפשר לסמוך באופן מוחלט על זיהוי הגבולות, הנעשה בדרך כלל על פי הערכות שונות של חוקרי הארץ.

הגבול הדרומי של עולי מצרים

ל' בסיוון

בפרשת מסעי (פרק לד פסוקים ג-ה) נאמר: 'והיה לכם פאת נגב ממדבר צין על ידי אדום והיה לכם גבול נגב מקצה ים המלח קדמה: ונסב לכם הגבול מנגב למעלה עקרבים ועבר צינה והיו תוצאתיו מנגב לקדש ברנע ויצא חצר אדר ועבר עצמנה: ונסב הגבול מעצמון נחלה מצרים והיו תוצאתיו הימה: אם כן, הגבול הדרומי עבר מים המלח מערבה לכיוון נחל מצרים, וסיומו של נחל מצרים הוא הים התיכון.

תמוז

נחל מצרים

א' בתמוז

בשאלת זיהויו של נחל מצרים נאמרו כמה שיטות; יש הסוברים כי נחל מצרים הוא הנילוס, כפי שמובא בתרגום ירושלמי בפרשת מסעי (במדבר לד, ה): 'ויקיף תחומא מן קסם לנילוס מצרים ויהון מפקנוי מן מערבא, וכך ביארו פרשנים נוספים את דברי ה' ליהושע (יהושע יג, א-ב): 'זאת הארץ הנשארתי... מן השיחור אשר על פני מצרים', שהשיחור הוא הנילוס. יש המבארים שמדובר בפלג המזרחי של הנילוס, שנקרא 'פלוסיון' מלשון שער וכניסה למצרים. חלק זה יבש במשך השנים, ובהמשך נחפרה במקום זה תעלת סואץ, המקשרת בין הים התיכון לים סוף.

מהי מצווה התלויה בארץ? (2)

ב' בתמוז

יש כמה מצוות התלויות בארץ שיוצאות מן הכלל ונוהגות בחוץ לארץ; הראשונה – מצוות כלאי אילנות – שלא להרכיב שני מיני אילנות יחד. מצווה זו, אף שהיא 'חובת קרקע', נוהגת מן התורה גם בחוץ לארץ (רמב"ם הלכות כלאים, פ"א ה"ה; שו"ע יו"ד, סימן רצה סעיף א). חז"ל למדו זאת מכך שהתורה הקישה את כלאי האילן לכלאי הבהמה (ויקרא יט, יט), ומכאן שרצונה ללמדנו שדינם שווה. על כן, כמו שאיסור כלאי בהמה נוהג בחוץ לארץ, כך גם איסור כלאי אילנות צריך לחול בחוץ לארץ (קידושין, לט ע"א) באופן יוצא מן הכלל.

המצווה השנייה – איסור אכילת חדש לפני הקרבת העומר. ואמנם 'חדש אסור מן התורה בכל מקום' (ערלה פ"ג מ"ט) – אף בחו"ל. לפי ההסבר הראשון, אף איסור 'חדש' נחשב למצווה היוצאת מן הכלל, שהרי הוא חובת גידולי הקרקע ובכל זאת נוהג בחוץ לארץ מן התורה (לדעת רוב הפוסקים). לעומת זאת, לפי ההסבר השני, איסור 'חדש' אינו יוצא מן הכלל, מאחר שאף שהוא חובת הגוף, התורה לא ציינה שתקפותו תלויה רק בארץ ישראל, ומסיבה זו הוא נוהג גם בחוץ לארץ (על פי 'תורת הארץ', ח"א פרק א' ס"ק א-ד: 'ארץ חמדה', ח"א עמ' עה-עו).

נחל מצרים**ד' בתמוז**

קיימות שתי שיטות נוספות בנוגע לזיהויו של נחל מצרים. לדעת הרס"ג בתרגומו לנחל מצרים המובא בפרשת מסעי, נחל מצרים הוא נחל אל עריש – נחל אכזב העובר מדרום לעיר אל עריש, הגובלת בין חבל ימית תיבנה ותיכונן לבין צפון חצי האי סיני. בעקבותיו של הרס"ג כתבו גם כן הכפתור ופרח' והרדב"ז, וכך כתבו למעשה רבים מחוקרי זמננו, וביניהם רבי יוסף שוורץ, בעל 'תבואות הארץ', מחשובי החוקרים של ארץ ישראל; רבי יצחק גולדהאר בספרו 'אדמת קודש' והרב שאול ישראל. דעה נוספת היא של רבי שלמה מחלמא בספרו 'חוג הארץ'. הוא סובר שנחל מצרים הוא צפוני יותר, ומדובר בנחל הבשור, אך דעתו לא התקבלה בידי הפוסקים. החל מחודש תמוז יש לנהוג קדושת שביעית באגס, גרעיני אבטיח, חילבה, חרדל, לימה וענבי יין, יש לחשוש לאיסור ספיחין בבטטה, דלורית ודלעת, ויש לבער את הארטישוק.

ים המלח**ה' בתמוז**

כאמור בפרשת מסעי, קצהו המזרחי של הגבול הדרומי מתחיל בים המלח, ומשם הוא מתחבר לנחל מצרים. מיקומו של ים המלח עבר במסורת מדור לדור, כך שאין ספק בזיהויו והוא אינו נתון במחלוקת. אמנם בשל ירידתו של מפלס ים המלח במשך השנים עקב התייבשותו החלקית, מיקומה המדויק של הנקודה הדרומית מזרחית של ים המלח בזמן הכניסה לארץ אינה ברורה, ולדעת חלק מן המפרשים יש לכך השלכה מסוימת על אזורים מסוימים בדרום ים המלח.

מעלה עקרבים**ו' בתמוז**

אולם המקום הנקרא בתורה 'מעלה עקרבים', נחלקו הפרשנים בזיהויו. לדעת 'תבואות הארץ' וה'אדמת קודש', זיהויו של מעלה עקרבים הוא כפי השם הערבי של המקום, והוא אותו מקום הקרוי כיום מעלה עקרבים, אלא שלדעת 'תבואות הארץ', גבול עולי מצרים פונה בזווית חדה מים המלח לכיוון מעלה עקרבים, ומשם הוא ממשיך לנחל צין ועובר לנחל הלבן, ומשם הוא מתחבר לוואדי אל עריש.

מעלה עקרבים**ז' בתמוז**

לעומת זאת, לדעת האדמת קודש, הגבול אינו פונה בזווית חדה ישירות מים המלח למעלה עקרבים, אלא הוא ממשיך בקו כמעט ישר מים המלח דרומה לכיוון קדש, שהיא 'רקם' (על פי יחזקאל מז, יט ורש"י שם), ורק משם הוא פונה בזווית חדה לכיוון צפון מערב, אל עבר מעלה עקרבים. משם הוא פונה בחזרה לכיוון חצר אדר ועצמון, ומשם ממשיך לוואדי אל עריש.

לעומתם, לדעת הרב יחיאל מיכל טיקוצינסקי בספרו 'עיר הקודש והמקדש' (ח"ג עמ' רסד; ספר 'ארץ ישראל' עמ' לד-לה, פב-פד), מעלה עקרבים שבתורה אינו המקום הקרוי כן היום. לדעתו, בהסתמך על תרגומו של הרס"ג לתורה, מעלה עקרבים שמצוין בתורה הוא שטח מישורי גדול הקרוי 'עקבה', ותחילתו מדרום לים המלח וסיומו בחוף ים סוף, כמפורש בתורה שמעלה עקרבים הוא 'על יד ארץ אדום', שזהו אזור העיר אילת והעיר עקבה בימינו.

כיבושי דוד ושלמה**ח' בתמוז**

כמו כן, יש דעות בפוסקים שמבלי לדון בתוקפם של הזיהויים הנ"ל, כל אזור הערבה נחשב לתחום שכבשו אותו עולי מצרים, מאחר והוא נכבש על ידי דוד המלך שכבש בעמון ובאדום עד אילת, כפי שמוכח בשלמה המלך שלט עד אילת הנמצאת על חוף ים סוף. בדרך דומה כתבו למעשה הראשון לציון הרב מאיר עוזיאל, הרב צבי פסח פרנק והרב עובדיה הדאיה. בעקבות זאת, במשך השנים הרבנות הראשית לישראל חייבה לקיים במקום זה מצוות התלויות בארץ לכל הפחות מספק הלכתי, שמא הוא נכלל בתחום עולי מצרים.

כל השביעים חביבים**ט' בתמוז**

כל השביעים חביבים - בשנים, שביעי חביב שנאמר (שמות כג) והשביעית תשמטנה ונטשתה... בחדשים, שביעי חביב שנאמר (ויקרא כג) בחדש השביעי באחד לחדש" (ויקרא רבה כט, יא).

לא רק המספר שבע מזכיר את הבריאה ואת ההשגחה האלוקית; גם מצוות הפקר הפירות ואיסור הבעלות עליהם מזכירים לאדם שאמנם יש לו שדות וכרמים ועצים, אך לא הוא אדון עליהם, אלא יש אדון מעליו.

כפי שכתב רבינו בחיי (ויקרא כה): "אינו רשאי שינהג בשדהו ובכרמו כמנהג אדון כלל, אלא שיהיו כל פירותיו הפקר לכל העולם וכו', שיתבונן האדם בליבו כי אין עיקר האדנות אלא לאדון הכל ברוך הוא".

הגבול הצפוני**י"א בתמוז**

בפרשת מסעי נאמר (במדבר לד, ז-ח): וזה יהיה לכם גבול צפון מן הים הגדל תתאו לכם הר ההר: מהר ההר תתאו לבא חמת והיו תוצאת הגבל צדדה, ויצא הגבל זפרנה והיו תוצאתיו חצר עינן על פי המבואר בפסוק, הגבול הצפוני מתחיל מהור ההר בנקודה הצפונית מערבית סמוך לים התיכון, הנקרא בפי חז"ל גם 'טורי אמנון' או 'אמנה', ומסתיים בנקודה הצפונית מערבית בחצר עינן. גבול זה מוזכר גם במשנה (שביעית פ"ו מ"א) הדנה בתחומי הארץ לעניין שביעית, ושם הוא מצוין בתור המקום שעד אליו אסורה עבודת הקרקע בשביעית, כלשון המשנה (שם): 'שלוש ארצות לשביעית... וכל שהחזיקו עולי מצרים מכזיב ועד הנהר ועד אמנה נאכל אבל לא נעבד', כלומר, עד הקו אמנה - חצר עינן, עבודת קרקע בשביעית אסורה.

הור ההר**י"ב בתמוז**

על פי דברי רש"י (במדבר לד, ז), הור ההר נמצא 'במקצוע צפונית מערבית, וראשו משפיע ונכנס לתוך הים ויש מרוחב הים לפניו וחוצה הימנו'. בשאלת זיהויה של 'אמנה' יש כמה שיטות מרכזיות, וכל אחת מהן מתאימה לתיאורו של רש"י, כיוון שלאורך חוף הים בצפון יש כמה נקודות המתאימות לתיאור - 'ראשו משפיע ונכנס לתוך הים', בימים הקרובים נבאר אי"ה את נקודות אלו.

הור ההר**י"ג בתמוז**

שיטה ראשונה שמובאת בתרגום יהונתן ובתרגום הירושלמי (במדבר לד, ח) מזהה את 'הור ההר' בתור 'טורוס אמנוס', כלשון התרגום: 'ודין יהוי לכוון תחום צפונא, מן ימא רבא תכוונון לכוון לטורוס אומנוס'. אם כוונת דבריהם היא לרכס ההרים הנקרא גם כיום בשם 'טורוס אמנוס', יוצא שהגבול הצפוני של ארץ ישראל הוא בין קו רוחב 36 מעלות לקו רוחב 37 מעלות, בגבול סוריה-טורקיה. כשתחילתו בצפון מערב במפגש בין רכס ההרים 'טורוס אמנוס' במפרץ אלכסנדרטה בים התיכון, וסיומו במפגש עם הפרת בצפון מזרח, ומשם מתחיל הגבול המזרחי של ארץ ישראל. דעה נוספת היא דעתו של הכפתור ופרח' (פרק יא). הוא מבין שכוונת חז"ל היא ליג'בל אקרע', הנמצא כמה עשרות ק"מ דרומה מרכס 'טורוס אמנוס'.

הור ההר**י"ד בתמוז**

דעה נוספת המזהה את הגבול הצפוני של הארץ דרומה יותר מן הדעות הקודמות היא דעת הרמב"ם. הוא כותב בתשובותיו (שו"ת הרמב"ם סימן קכז ד"ה השאלה התשיעית) ש'אמנה' היא הנקראת במשנה 'אמנס', והיא הנקראת בברייתא 'סמנוס' והיא הרי 'באניאס', וכוונתו להרי הבניאס, הנמצאים כיום בצפון סוריה. קיימת דעה נוספת בנוגע למיקומו של הור ההר. לדעת רבי שלמה סיריליאנו (הרש"ס) בפירושו לירושלמי שביעית (פ"ו ה"א ד"ה 'אמנוס'), מיקומו הוא סמוך לעיר טריפולי בלבנון. זיהוי זה הוא הדרומי ביותר מכל הדעות האחרות. לכל הדעות חלקה הצפוני של מדינת ישראל הוא בוודאי בגבול עולי מצרים.

הגבול המערבי**ט"ז בתמוז**

הגבול המערבי של ארץ ישראל הוא הים לכל אורכו, כפי שמובא בפרשת מסעי (במדבר לד, ו): 'וגבול ים והיה לכם הים הגדול וגבול זה יהיה לכם גבול ים'; מדידת הגבול נעשת בקו ישר מנחל מצרים להור ההר; בתוך קו זה נכללים גם כן כל האיים והשוניות שבים שנמצאים בין קו החוף של ארץ ישראל לבין קו האלכסון המתוח מנחל מצרים עד הור ההר, בהתאם לשיטות השונות.

חביבותה של ישיבת הארץ**ט"ז בתמוז**

באיגרת ששלחו תלמידי הגר"א לחבריהם שבחו"ל בשנת תק"ע כתבו כך: "אמת מה נהדר ישיבת הארץ הטובה! אמת מה נפלא חיבת ארצנו! אמת מה נאה קודש, זיו הזר ישיבתה והליכתה, שיבתה וקמתה, שלותה ושלימותה! טוב עפרה ואבניה, טוב תבואתה, פירותיה וירקותיה, טוב זכות אויריה, טוב השגת תורותיה, טוב ריבוי מצוותיה, טוב טהרת קדושתיה, טוב הליכת די אמותיה", ארץ שהתורה שיבחה ברבת שבחיה, התורה ריממה ברוב רוממותיה, ומי יוכל לפאר גודל פאר המלכה בכל חלקיה! (מתוך הקדמת 'פאת השולחן' מאת רבי ישראל משקלוב)

הגבול המזרחי**י"ח בתמוז**

בפרשת מסעי מצוין שהגבול המזרחי מתחיל בחצר עינן, עובר דרך ים כינרת ויורד עד לים המלח דרך הירדן. בפרשה זו נחלת בני גד, ראובן וחצי שבט המנשה אינה מצוינת. אך, כפי שמוכר בספר דברים ולאחר מכן בספר יהושע, השבטים הללו קיבלו את נחלתם בעבר הירדן במקביל לגבול המזרחי של הארץ; הגבול הדרומי של נחלתם הוא נחל ארנון, שזורם ממזרח למערב בעבר הירדן המזרחי ונשפך לים המלח, ושם שוכנת נחלת שבט ראובן; בתווק, בארץ הגלעד, נמצאת נחלת גד ובצפון נחלת מנשה, הנמצאת באזור הבשן. רמת הגולן היא חלק מאזור זה.

שטחי ארץ ישראל כיום**י"ט בתמוז**

למעשה, רובם המכריע של שטחי ארץ ישראל כיום נכבשו בידי עולי מצרים, מלבד השטח שנמצא דרומית לנחל צין עד אילת, שטח המוכר כ'ערבה הדרומית', שלגביו נחלקו הפוסקים האם הוא נכבש. למעשה, כתבו הרב צבי פסח פרנק (מקראי קודש) פסח ח"ב עמ' קצז) והרב עובדיה הדאיה (שו"ת 'ישכיל עבדי' ח"ו או"ח סי' ב) וגם במועצת הרבנות הראשית, שיש לקיים את כל המצוות התלויות בארץ בכל אזור הערבה, כולל העיר אילת.

גבולות עולי בבל**כ' בתמוז**

הגבולות התוחמים את שטח ההתיישבות של עולי בבל הובאו במשנה (שביעית פרק ו משנה א): 'שלוש ארצות לשביעית כל שהחזיקו עולי בבל מארץ ישראל ועד כזיב לא נאכל ולא נעבד'. כמו כן, קיימת ברייתא הקרויה גם 'ברייתא דתחומין', שהובאה גם בירושלמי (שביעית פ"ו ה"א) והיא סוקרת את כל ערי הגבול שעולי בבל החזיקו. נוסח דומה שלה נכתב על כתובת פסיפס מזמן הבית השני שנמצאה בחפירות באזור היישוב 'רחוב' בשנת תשל"ד. כתובת זו קרויה גם 'כתובת רחוב', ובה מצוינים בשינויים קלים אותם המקומות שמוזכרים בברייתא. לכל הדעות שטח זה קטן יותר מן השטח שכבשו עולי מצרים. אחרוני זמננו עסקו רבות בזיהוי מקומות אלו, אך אין זיהוי ודאי לרוב המקומות, ובימים הקרובים נזכיר את עיקרי השיטות.

הגבול הדרומי של עולי בבל**כ"א בתמוז**

בירושלמי (שביעית פ"ו ה"א) הובא שהגבול הדרומי הוא מאשקלון לכיוון קדש. בזיהוי קדש יש שתי דעות מרכזיות. יש הסוברים ש'קדש' הוא אזור קדש ברנע, עין קדיס בגבול מצרים; לפי זיהוי זה, הקו הוא ישר מאשקלון דרומה. ויש הסוברים ש'קדש' היא פטרה, ואם כן, הקו הוא מאשקלון לכיוון דרום מזרח.

המשמעות המעשית היא שלפי שתי השיטות הללו, כל האזור שמוגדר כיום 'הנגב המערבי' – מערבית לקו אשקלון – קדש ברנע, הוא אזור שלפי רוב הדעות לא נתקדש בידי עולי בבל, וכן האזור שדרומית לקו שמקדש ברנע עד הגבול המזרחי של עולי בבל שיובא לקמן.

הגבול המזרחי של עולי בבל**כ"ב בתמוז**

גבול זה מתחיל מאזור דמשק ונע לכיוון דרום. בתוספתא ובברייתא דתחומין הובא שחלק מגבול זה הוא 'הדרך הגדולה': לפי חלק מן הפירושים, דרך זו מזוהה בתור 'דרך המלך' או 'דרך החוגגים', שמצויה כיום באזור ירדן. יוצא מכך שהיא משמשת בתור הגבול המזרחי עד פטרה, ולפי דעה מסוימת עד לנקודה שמקבילה לאזור קדש ברנע.

עניינן של הפרשות הסמוכות לפרשת השמיטה**כ"ג בתמוז**

כותב השפת אמת: "כי מצות השמיטה הוא לבוא אל האחדות, שיד עשירים ועניים שוה בשמיטה. וזה סמיכת שמיטה להר סיני, ששם נאמר: ויחן שם ישראל – כאיש אחד בלב אחד שע"י בחינת האחדות מתעורר כח קבלת התורה לבני-ישראל והתורה מיוחדת לבני-ישראל."

"ענין סמיכת פרשת אונאה לשמיטה. הגם דכתוב: אם מעט השנים תמעט מקנתו, עם כל זה עיקר אונאה אינו דוקא בענין השמיטין? אבל באמת עיקר אל תונו הוא כדי להיות בני ישראל באחדות, והנה מצוות השמיטה אינה מצווה פרטית, אבל כפי האחדות שיש בבני ישראל יכולים לקיים זאת המצווה. כמו שאמרו: בזמן שכל ישראל יכולים לקיים זאת המצווה. כמו שאמרו: בזמן שכל יושביה עליה. ולכן חרב המקדש ע"י שנאת חנם וע"י בטול שמיטין ויובלות כי הכל ענין אחד." (שפת אמת, בהר תרמ – תרמ"א).

הגבול הצפוני של עולי בבל

כ"ז בתמוז

במשנה הובא שכזיב היא הנקודה הצפונית, וכן הובא בכמה מקומות שהשטח שבין עכו לאכזיב הוא אזור שלא התקדש בידי עולי בבל. מעכו הגבול נע לכיוון צפון מזרח עד לנקודה הצפונית ביותר – אזור דמשק של ימינו. אם כן, בימינו רובה המכריע של רמת הגולן נמצא בתוך שטח זה, אם כי ייתכן שחלקים קטנים מאוד מן הגליל המערבי אינם כלולים בשטח זה.

הלכות קידוש החודש

כ"ז בתמוז

הרמב"ם בהלכות קידוש החודש (פרק יא הלכה יז) מבאר שמכיוון שקידוש החודש תלוי בראיית הירח, וראייה זו יכולה להיות רק בארץ ישראל, שטח זה בין קו רוחב 35 מעלות בצפון ועד לקו רוחב 29 בדרום. מקומות אלו הם במרחק הליכה של כשבוע מירושלים, ורק מי שבא מתוך שטח זה יכול להעיד על קידוש החודש; שטח זה הוא בין הרי הבניאס בצפון לאזור אילת בדרום. על סמך דבריו אלו של הרמב"ם, יש מן האחרונים הסוברים כי זהו גם שטחה של הארץ לעניין המצוות התלויות בארץ, אך הרבה מן האחרונים דחו הבנה זו, כיוון שהרמב"ם דיבר על הגבולות של עדות החודש לראיית הירח ולא על הגבולות של המצוות התלויות בארץ.

אזורים שלא קודשו בבית שני

כ"ז בתמוז

יש כמה אזורים בארץ שעל אף שגרו בהם יהודים בזמן הבית השני, לא קידשו אותם חכמים מסיבות שונות, כפי שמובא בגמרא (חולין ז, א): 'הרבה כרכים כבשום עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל... והניחום כדי שיסמכו עליהן עניים בשביעית'. וכן מובא שם שרבי התיר את בית שאן. מקומות נוספים שהוזכרו הם קיסריה וסוסיתא. בימינו, מכיוון שאין ידיעה ברורה מהם אותם המקומות ומכיוון שיש מחלוקת בזיהוי המדויק ומאחר שקיימת מחלוקת בפוסקים מה המשמעות המעשית של הפטור של אותם מקומות לעניין תרומות ומעשרות ושביעית, למעשה מתייחסים לכל השטח של עולי בבל בתור שטח שקודש בידיהם ונוהגים בו את כל המצוות התלויות בארץ, אך במקרים מסוימים נוהגים להקל בחלק מן הדברים.

ההשלכות המעשיות להבדל בין הגבולות

כ"ח בתמוז

ההשלכות המעשיות של ההבדל בין גבולות עולי מצרים לגבולות עולי בבל הוא פחות במובן המעשי, כיוון שגם בשטחים שנתקדשו בידי עולי מצרים צריך לקיים למעשה את כל המצוות התלויות בארץ, אך יש שם קולות מסוימות.

אחד ההבדלים המעשיים בשטח שנכבש בידי עולי מצרים ולא בידי עולי בבל, הוא ששם מפרישים אמנם תרומות ומעשרות, אך לפי הרבה דעות (כפתור ופרח' וחלק מן הפרשנים בדעת הרמב"ם) ההפרשה באזורים אלו היא בלי ברכה, ולעניין שביעית: בתחום עולי מצרים אין איסורי ספיחין אך יש איסור עבודת הקרקע, ולדעת חלק מן הפוסקים אין צורך לקיים שם מצוות ביעור פירות שביעית, ואין צורך להקפיד שם על קדושת שביעית בפירות, אך למעשה אין מקלים בדבר ומקפידים לשמור קדושת שביעית וביעור גם ביכול שגדל בתחום עולי מצרים.

שיווק ירקות באוצר הארץ

כ"ט בתמוז

'אוצר הארץ' משווק ירקות מאזורים שנכבשו בידי עולי מצרים בלבד ולא בידי עולי בבל משני אזורים מרכזיים: מהנגב המערבי בעיקר, וכן קצת מהערבה הדרומית. במקומות אלו זורעים ושותלים את הירקות לפני השמיטה, אך ירקות שיש הכרח לחדש את הצמח שלהם בשמיטה ומותר לעשות כן כיוון שהשטח נמכר בהיתר המכירה, הם נשתלים בידי גוי, ויש עדיפות לגדל את כל הצמחים בחממה. וככלל, שיווק הפירות הוא מכלל המטעים בארץ במסגרת אוצר בית דין בקדושת שביעית.

מנחם אב

טעמי המצווה

א' באב

בטעמי השמיטה כתב הרמב"ם (מורה נבוכים חלק ג פרק לט): 'ואמנם כל המצוות אשר ספרנום בהלכות שמיטה ויובל מהם לחמלה על בני אדם והרחבה לבני אדם כולם, כמו שאמר ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל וגוי, ושתוסיף הארץ תבואתה ותתחזק בעמדה שמוטה, ומהם חנינה בעבדים ועניים כלומר השמטת כספים והשמטת עבדים, ומהם עיון בתקון הפרנסה והכלכלה על ההתמדה, והוא היות הארץ כולה שמורה לבעלים אי אפשר בה מכירה לצמיתות, והארץ לא תמכר לצמיתות, וישאר ממון האדם שמור עליו ועל יורשיו'.

ביעור פירות שביעית

ג' באב

הגדרת חובת הביעור

נאמר בתורה (ויקרא כה, ז): 'ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול', וכן נאמר (שמות כג, יא) 'ויתרם תאכל חית השדה'. והרי חייט השדה אוכלת כרצונה ואינה תלויה באדם, אלא מכאן למדו חז"ל (פסחים נב ע"ב): שהבהמה שבבית האדם יכולה לאכול רק בזמן שהפרי מצוי גם לחיה שבשדה, וכשלחיה שבשדה הפרי אינו מצוי, יש לכלותו גם מן הבית.

Ⓢ החל מחודש אב יש לנהוג קדושת שביעית במינים הבאים: גרעיני חמניות, דוחן, פופקורן, רימון, שזיף מאורך, תמר ותפוז סיני, יש לחשוש לאיסור ספיחין בחזרת ופפריקה, ויש לבער את המינים הבאים: גודגדן, דובדבן, ליטשי ושסק.

ד' באב

חיוב הביעור

מחלוקת נוספת שנחלקו בה הראשונים היא מה חיובו של הביעור. לדעת רש"י (יומא פג ע"א), חיובו של הביעור הוא מן התורה, אך לדעת הרמב"ן (ויקרא כה, ז) הוא מדרבנן, משום שעיקרו הוא שהאדם לא יבוא לידי תקלה. למעשה, מכיוון שחיובה של השמיטה כיום הוא מדרבנן לדעת כל הפוסקים, גם חיובו של הביעור הוא מדרבנן.

ה' באב

מהות הביעור

הראשונים נחלקו בשאלה מה מהותו של הביעור. לדעת הרמב"ם (שמיטה ויובל ז, ג), הביעור הוא איבוד הפרי מן העולם על ידי שרפתו. לדעת רש"י (פסחים נב ע"ב), הביעור הוא שהאדם מניח את הפרי במקום שאדם ובהמה יכולים לאכול אותו בשווה, ולדעת הרמב"ן (ויקרא כה, ז), הביעור הוא הוצאת הפרי מרשות הבעלים. למעשה, כתב הרב קוק (משפט כהן סימן פג) כי מכיוון שהשרפה גורמת בהכרח לאיבודם של הפירות, יש לנהוג לפי הסוברים שהביעור הוא הוצאת הפרי מרשות האדם בלבד, ואין לשרוף אותו.

מהו הביעור

ז' באב

כאשר מגיע זמנה של מצוות הביעור בכל מין, צריך כל אדם להוציא מביתו את כל פירות השביעית או ירקות השביעית שנותרו ברשותו מאותו מין ולהפקיר אותם לעניים ולכל אדם. חיוב זה חל על כל מי שיש בבעלותו האישית פירות שביעית, בין גברים ובין נשים, בין אם מדובר בפירות שגדלו ברשותו של האדם או בפירות שהוא קיבל מאוצר בית הדין.

החייב בביעור

ז' באב

חובת הביעור היא רק על תוצרת חקלאית שיש בה קדושת שביעית, ולכן אין חובה לבער פירות שאין בהם קדושה. אולם גם בפירות שיש בהם קדושה יש מקרים שבהם אין חובת ביעור, כפי שנבאר בימים הקרובים. אין חובה לבער פירות שאין בהם קדושת שביעית, כגון פירות או ירקות שגדלו בשביעית אצל נכרים או שגדלו במסגרת היתר המכירה. ואף המחמירים לנהוג קדושת שביעית בפירות שגדלו בקרקע של גוי, כדעת המב"ט, אינם חייבים לבער את הפירות. אף פירות שיש בהם קדושת שביעית, אין חובה לבער אותם אם הם עדיין לא נקטפו מן העצים בגינות. כמו כן, פירות או ירקות שכבר נקטפו אך בזמן הביעור הם עדיין במחסנים או בחנויות של בית הדין – אין חובה לבערם.

"בעון שמיטה גלו ישראל"

ח' באב

מצוות השמיטה מיוחדת בכך שזווקא היא מלמדת אותנו שכל פרטי התורה ודקדוקיה נאמרו למשה בסיני, ואף בתוך תוכחת פרשת בחוקותי, מצוות השמיטה הובאה בתור הבנה שבלי קיומה עם ישראל גולה מארצו והיא סימן לכך שעם ישראל אינו מקיים את כל התורה. תיקון הדבר בדורנו מתבטא בשני אופנים. האחד הוא השאיפה לקיים את כל דקדוקי המצווה על כל חלקיה, והשני הוא הצורך להוסיף באהבת חינוך ובהבנה כי יש דעות הלכתיות שונות לדרך קיום השמיטה, ויש לנהוג כבוד איש ברעהו תמיד, גם אם דרכו ההלכתית שונה.

החייב בביעור**י"א באב**

חובת הביעור חלה על פירות שאינם מתקיימים בשדה משנה לשנה, דהיינו שבסוף עונת הגידול אי אפשר למצואם בשדה. אולם פירות שאינם כלים מן השדה, כגון פקעות רב שנתיות, אין חובה לבערם. מסיבה זו אף אין צורך לבער פירות שביעית שכלים מן השדה רק לאחר הופעת הפירות של השנה השמינית, כגון אגוזי פקאן או נענע. כמו כן, אם קיימים במטעים או בשדות פירות או ירקות ממין מסוים שאין בהם קדושת שביעית, כגון בשדות גויים או פירות של היתר מכירה, אין חובה לבער פירות או ירקות ממין זה אף אם כלו מן הארץ כל הפירות שיש בהם קדושת שביעית.

שלוש ארצות לביעור**י"ב באב**

חובת הביעור משתנה בכל מין לפי תכונת גידולו ואכילת החיה אותו בשדה. לפיכך, בזמן חז"ל (שביעית פ"ט מ"ב) הארץ חולקה לכמה חלקים, משום שכל חלק בארץ עמד בפני עצמו מבחינת חקלאות ושיווק. אך בזמננו מכיוון שהעברת התוצרת נעשית באותו הזמן בכל הארץ, ותכונות הגידול די דומות בכל הארץ, אין חובה לבער פירות או ירקות כל עוד הם עדיין מצויים בשדות או במטעים באזור אחר בארץ.

לוחות הביעור

י"ג באב

אין לסמוך על לוחות הביעור משמיטות קודמות, ויש לבחון בכל שמיטה את זמני הביעור העדכניים, כיוון שזמן הביעור נקבע על פי הזמן האחרון שהפרי מצוי בשדות, וזמן זה עשוי להשתנות משמיטה לשמיטה מכיוון שיכולות הגידול והזנים השונים משתבחים, והפרי עשוי להימצא בשדות זמן רב יותר מבעבר. זמן הביעור של רובם המוחלט של הפירות הוא בשנה השמינית. אפשר למצוא זמנים אלו בחוברות ההדרכה לשמיטה ובאתר האינטרנט של 'אוצר הארץ' ומכון התורה והארץ.

קביעת זמן הביעור

י"ד באב

יש לבער את הפירות שיש בהם קדושת שביעית מאותו המין מן הבתים על אף שייתכן שנותרו פירות כאלו בחצר המשתמרת, כמו ברוב החצרות הפרטיות כיום, מאחר שזמן הביעור נקבע כשאותו מין כלה לחיה מ'שדות בעל', שמושקים במי גשמים בלבד. משום כך, חובה לבער את הפירות בהגיע הזמן שהם כלים מ'שדות בעל', אף שפירות ממין זה קיימים עדיין ב'שדות שלחין', שמושקים אותם.

ט"ו באב וארץ ישראל

ט"ז באב

ידועים הם דברי רבן שמעון בן גמליאל (תענית לא עמוד א) שלא לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים, בט"ו באב ארעו מספר מאורעות שמבטאים את הקשר העמוק שישנו בין עם ישראל לבין ארץ ישראל; ביום זה כלו מתי מדבר, ומתוך כך נסתיימה הגזירה, כופר החטא של המאסה בארץ חמדה, ועם ישראל יכול להיכנס לארץ ולהגיע לנחלתו. ביום זה הותרו שבטים לבוא זה בזה, וכך כל עם ישראל יכול לנחול נחלה בכל חלקיה של הארץ, ואף הותר שבט בנימין לבוא בקהל, ומאורע זה היווה את הבסיס למלכות הראשונה בישראל שבאה משבט בנימין.

זנים שונים של אותו מין**י"ז באב**

פרי שיש לו שני יבולים בשנה כגון לימון, זמן הביעור שלו הוא מועד כילוי היבול השני. פירות שיש להם זנים שונים, זמן הביעור שלהם ייקבע על פי הזן האפיל יותר. למשל בתפוזים ייקבע זמן הביעור על פי זן הוולנסיה, הנקטף רק באביב של השנה השמינית, וזמן הביעור של הענבים הוא רק עם כלות ענבי היין המבשילים הכי מאוחר, הגדלים במקומות גבוהים.

גידול באמצעים מלאכותיים**י"ח באב**

אם כל הפירות מאותו מין גדלים רק באמצעים מלאכותיים, ואין פירות ממין זה הגדלים באופן טבעי – זמן הביעור הוא כשיכלו הפירות הגדלים באמצעים מלאכותיים. לכן זמן הביעור בירקות שגדלים בחממות או בבתי רשת ייקבע על פי הכללים כדלקמן:

1. אם רוב הירקות מסוג זה גדלים בשדה פתוח – שעת הביעור היא לפי שאר השדות.
2. אם רוב הגידול הוא בחממות, והחממה איננה שמורה, כגון שיכולים להיכנס לתוכה בכל זמן, זמן הביעור הוא כשנגמרים הירקות שבחממה.
3. אם כל הגידול הוא בחממה – זמן הביעור הוא כשיכלו הירקות שבחממה.

חיוב ביעור בקליפות וגרעינים**י"ט באב**

אדם שברשותו קליפות וגרעינים שמיועדים למאכל אדם או למאכל בהמה – יש בהם קדושת שביעית וחייבים לבערם. במקרה זה, יש לבער את הקליפות והגרעינים המיוחדים לבהמה או לשימוש אחר שקדושת שביעית חלה עליו על פי הזמן שבו הקליפות והגרעינים נרקבים בשדה. אבל תערובת של קליפות וגרעינים המיועדים למאכל בהמה עם קליפות וגרעינים המיועדים למאכל אדם, כגון סוכריות העשויות מקליפות תפוז, צריך לבער אותה בהגיע הביעור של הפירות עצמם, אף על פי שהגרעינים עדיין מצויים בשדה.

חיוב ביעור בתבשיל

כ' באב

חובת הביעור חלה גם על טעם של פירות שביעית שבלוע בתבשיל. לפיכך, המבשל או הכובש פירות שביעית עם מאכלים שאין בהם קדושת שביעית, ופירות השביעית נתנו טעם באותם דברים – יש לבער גם אותם בהגיע שעת הביעור של פירות השביעית מאותו המין.

חובת הביעור חלה גם על תערובת של פירות שביעית. לפיכך, אם פירות שביעית נתערבו עם פירות מאותו המין שאין בהם קדושת שביעית, כל התערובת חייבת בביעור, גם אם הכמות של פירות השביעית היא מזערית.

ממון קדוש בקדושת שביעית

כ"א באב

מי שמכר פירות שביעית לחברו, אפילו אם עשה כן מתוך חוסר ידע, הכסף שקיבל תמורת הפירות קדוש בקדושת שביעית, ולכן חובה על המוכר לבער את הכסף כשהגיע זמן הביעור של הפירות שהוא קיבל בעבורם את הכסף. אולם כסף ששולם בחנויות של 'אוצר הארץ', אין בו קדושת שביעית כיוון שהוא שולם בעבור הוצאות העבודה וההובלה ולא בעבור הפירות, לכן אין חובה לבער כסף זה בהגיע זמן ביעור הפירות.

ממון בקדושת שביעית

כ"ב באב

אדם שמקבל כסף מחברו בשביעית אינו צריך לחשוש שמא הכסף שהוא מקבל קדוש בקדושת שביעית, כיוון שרוב חקלאי המדינה מוכרים את הקרקע במסגרת היתר המכירה, ורבים אחרים מעבירים את התוצרת לבית הדין. ואם כן, רוב התוצרת החקלאית שנמכרת בשנת השמיטה אינה קדושה בקדושת שביעית או שנרכשה באופן מותר, ולפיכך יש הסתברות קטנה מאוד שהכסף שהאדם קיבל קדוש בקדושת שביעית. זמן ביעור הממון הוא בזמן ביעור הפירות המקוריים שנרכשו בכסף זה. יש לקנות בדמי שביעית אלו פירות ולהפקירם, כדין הפירות עצמם. כל עוד לא מתבצעת רכישה זו, אין להשתמש בכסף כלל

מזון ג' סעודות**כ"ד באב**

חובת הביעור חלה רק על אדם שיש ברשותו פירות שביעית בכמות גדולה מן הכמות שדרושה לכל בני הבית למזון לשבוע אחד, ואין לו למי לתת אותם. הגדרת שבוע לעניין זה היא הכמות הממוצעת שאדם רוכש לביתו בקנייה שבועית שהוא עורך. גדר זה נקרא 'מזון ג' סעודות'.

בהגיע שעת הביעור, מותר להניח בבית מזון לשבוע אחד לכל אחד מבני הבית או לתת לכל אדם מישראל שאין בידו מזון לשבוע אחד מפירות שביעית אלו. אין חובה לאכול את כל הכמות בסעודות הקרובות, אלא מותר לו לאכול מהם בכל זמן. לכתחילה כל אדם צריך להוציא את הפירות מרשותו ולהפקיר אותם בפני שלושה בני אדם. ואם אינו יכול להוציא את הפירות מביתו - יביא שלושה אנשים לביתו ויפקיר בפניהם.

הפקר הפירות**כ"ה באב**

מותר להפקיר את הפירות בפני שלושה מחבריו, אף על פי שידוע שלא יזכו בפירות. ולאחר שקיים את מצוות הביעור, יכול לחזור ולזכות באותם פירות. בשעת הדחק, מי שאין לו אפשרות להפקיר בפני שלושה חברים, מותר לו להוציא את הפירות לרשות הרבים או לחצר שאיננה משתמרת ולהפקירם בשעה שאין שם אדם. אחר כך מותר לו לחזור ולזכות בהם.

הפקר הפירות**כ"ז באב**

לכתחילה פעולת ההפקר צריכה להיעשות בידי הבעלים. בשעת הצורך אפשר להפקיר גם על ידי שליח, ומן הראוי שיפקיר גם בינו לבין עצמו. הפקר הפירות צריך להיות על ידי אמירה שהם מופקרים לכל אדם. נוסח ההפקר המובא בדברי חז"ל (תוספתא פ"ח ה"ד) הוא: "אחינו בית ישראל, כל מי שצריך ליטול יבוא וייטול".

ספק בזמן הביעור

כ"ז באב

- כשיש ספק מה זמן הביעור, יש להפקיר את הפירות בזמן שבו מתחיל הספק ואחר כך לנהוג על פי סדר העדיפויות דלקמן:
1. להשאיר את הפירות מחוץ לבית עד שיעבור זמן הביעור בוודאות, ואז יכול לחזור ולזכות בפירות.
 2. לזכות בפירות בכל יום ולחזור ולהפקירם למחרת, עד שיצא הספק מלבו.
 3. להפקיר את הפירות ולהכניס את הפירות חזרה לביתו בלא רצון לקנותם. לשם כך יביא לביתו שלושה אנשים ויודיע להם שמכניס את הפירות לבית בתור שומר בלבד, ואין רצונו שביתו וחצרו יקנו לו את הפירות המופקרים.

ביעור תערובת פירות שביעית

כ"ח באב

הכובש כמה מיני פירות שביעית ביחד, והגיעה שעת הביעור של אחד מהם, צריך להוציא את הפרי שהגיעה שעת ביעורו ולקיים בו את מצוות הביעור, אבל שאר התערובת אין בה חובת ביעור, על אף שיש בה מטעם הפרי שכבר הגיע זמן ביעורו. אבל אם כבש לאחר שהגיעה שעת ביעור אחד המינים – כל התערובת אסורה, אלא אם כן החלק של הפירות הקדושים בטל בשישים.

הדין כשלא ביער, ודין הפירות לאחר הביעור

כ"ט באב

אם עבר זמן הביעור ולא הפקיר את הפירות – הפירות אסורים באכילה. אבל מי שקיבל פירות שביעית מחברו לאחר שעת הביעור שלהם, ויש לו ספק אם הופקרו בזמנם – יכול לקיים בהם את מצוות הביעור מיד ולאכלם. אם לא ביער את הפירות מחמת אונס – לא נאסרו, ועליו להפקירם מיד כשיוכל.

גם לאחר הביעור, הפירות נשארים קדושים בקדושת שביעית, ויש לאכלם בקדושה. פירות ארץ ישראל שהוצאו לחו"ל והגיע זמן הביעור שלהם בארץ – צריך לקיים בהם את מצוות הביעור במקומם, בחו"ל, ואסור להעבירם ממקום למקום, ומותר להחזירם לארץ על מנת לבערם בארץ. כלי שבישלו בו פירות שביעית אינו חייב הכשרה בהגיע זמן הביעור.

אלול

שמיטת כספים ופרוזבול

א' באלול

הגדרת המצוה

נאמר בתורה (דברים פרק טו פסוק ב): 'מקץ שבע-שנים, תעשה שמיטה, וזה, דבר השמיטה שמוט כל בעל משה ידו, אשר ישה בריעהו: לא ייגוש את רעהו ואת אחיו, כי קרא שמיטה לה'. את-הנוכרי, תיגוש; ואשר יהיה לך את-אחיק, תשמט ידך'. בפסוקים אלו מצווה אותנו התורה לשמוט את כל החובות בשנת השמיטה.

ספר החינוך כתב את טעם המצווה (מצווה תע"ז): 'ללמד נפשנו במידות המעולות מדת הנדיבות ועין טוב, ונקבע בלבבנו הביטחון הגדול בשם ברוך הוא, ואז תכשר נפשנו לקבל טוב מאת אדון הכל כלול הברכה והרחמים. וגם נמצא מזה גדר חזק ומחיצה של ברזל להתרחק מאד מן הגזל ומן החמדה בכל אשר לרענו, כי נשא קל וחומר בנפשנו לאמר, אפילו הלויתו ממוני והגיע שנת השמטה אמרה תורה להשמיט בידו המלוה, שלא לגזול ושלא לחמוס משלו לא כל שכן שראוי לי להתרחק עד הקצה האחרון.

ב' באלול

דינה בזמן הזה

מצווה זו נוהגת כיום מדרבנן, משום שגם היא תלויה ביובל, ככל שאר מצוות השמיטה, אך בשונה ממצוות השמיטה, הנוהגות רק בארץ ישראל, מצוות שמיטת כספים נוהגת גם בחוץ לארץ. הטעם לדבר הובא בגמרא (קידושין לה ע"ב) והוא משום שנאמר בפסוק: "כי קרא שמיטה לה", ולמדו מכך חז"ל (גיטין לו ע"ב) שמדובר בקריאה כללית, השייכת לכל מקום שישראל נמצאים בו, ולא רק בארץ ישראל.

⊕ יש לנהוג בקדושת שביעית במינים הבאים החל מחודש אלול: אפרסמון, אשכולית, בוטנים, גויאבה, זית למאכל, חבוש, חרוב, מנדרינה, פומלה, קיוי קליפים, קלמנטינה, קרמבולה שקד יבש ותפוז.

ג' באלול

פרוזבול

נאמר בתורה (דברים פרק טו פסוק ג): 'ואשר יהיה לך את אחיק תשמט ידך'. חז"ל למדו מכאן שרק חוב שנמצא אצל אדם אחר הוא זה שנשמט, אך חוב שנוצר כתוצאה מפסיקת בית דין, שהחליטו לקנוס אדם או לחייבו בתשלומים וכן חוב שנמסר לבית דין – אינם נשמטים.

מכוח דין זה תיקן הלל הנשיא את תקנת הפרוזבול. משמעותו של הפרוזבול הוא הודעה של המלווה שהוא מוסר את חובותיו לבית הדין וגובה את חובותיו לאחר השמיטה מכוחו של בית הדין. תקנה זו נועדה למנוע מצב שאנשים יימנעו מלהלוות בכדי שלא יפסידו את כספם כתוצאה משמיטת הכספים שתגיע ובכך יעברו על האיסור: (דברים טו, ט) 'הישמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל'. אולם כשאדם יודע שהוא יוכל לגבות את חובותיו, כבר לא תהיה לו כל מניעה להמשיך ולהלוות. יש להדגיש כי תקנתו זו של הלל מבוססת על כך שחיוב השמיטה כיום הוא מדרבנן, ואין בתקנה זו משום ביטול מצווה מן התורה.

נדיבי ארץ**ד' באלול**

יחד עם תקנתו של הלל, שיש לחתום על הפרוזבול, יש המהדרין להלוות כסף אחר כתיבת הפרוזבול ולקבוע את זמן פירעונו לפני כ"ט באלול שבשנה השביעית, כדי שיישט, ובכך לקיים את מצוות שמיטת כספים. דרך אחרת היא לציין במפורש חוב אחד שהפרוזבול לא יחול עליו.

בשמיטה זו, כבשמיטת תשס"ח, יתקיים מיזם של מכון התורה והארץ בשם 'נדיבי ארץ'. במיזם זה מלווים הלוואה לקרן על מנת שהלוואה זו תישט בסוף השמיטה, כאשר כנגד כל סכום שאדם משט יש כמה בנקים שמוסיפים סכום דומה וכך מסייעים למשפחות שרובצים עליהן חובות כבדים לצאת ממעגל החובות. אפשר לחתום על הטפסים של קרן 'נדיבי ארץ' באתר 'אוצר הארץ' ובאתר 'מכון התורה והארץ'.

נדיבי ארץ**ה' באלול**

בחתימה על טופסי 'נדיבי ארץ' יש לשים לב לכמה פרטים:

א. יש לוודא שיש הלוואה שאינה נשמטת המופיעה במפורש בשטר הפרוזבול ומצוין בשטר זה מהו סכום ההלוואה ומיהו בעל החוב (הלוואה זו ליקרן נדיבי ארץ' בסכום מסוים).

ב. גם מי שחושש לדעת הסוברים ששמיטה משמטת בתחילתה ולכן חותם על שטר הפרוזבול בשיטת, יכול להצטרף ליקרן נדיבי ארץ' במהלך השמיטה, והלוואתו לא תישט, מכיוון שעליו לחתום על הפרוזבול גם במוצאי השביעית.

ג. לצורך הלוואה זו, מותר להשתמש בכספי מעשר כספים.

ד. אפשר להעביר את הכסף בתשלומים או בכרטיס אשראי גם לאחר השמיטה.

ערבות הדדית בשמיטה**ו' באלול**

אחת המשמעויות המרכזיות שיש בשמיטה הוא ערך הערבות הדדית, הדבר מופיע במצוות רבות: הפירות שייכים לכל, וכל אחד יכול לאכלס כפי שנאמר: (שמות כג, יא) 'והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך', 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך' (ויקרא כה, ו). וכן ביחס לשמיטת הכספים: וזה דבר השמיטה שמוט כל בעל משה ידו, אשר ישה בריעהו: לא ייגוש את ריעהו ואת אחיו, כי קרא שמיטה להי הישמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בלייעל לאמור, קרבה שנת-השבע שנת השמיטה, ורעה עינך באחיו האביון, ולא תיתן לו; וקרא עליך אל הי והיה בך חטא, נתון תיתן לו, ולא יירע לבבך בתיתן לו (דברים פרק טו ו, ט, י).

ברכה על ההשמטה**ח' באלול**

מי שמשמט את חובותיו, אינו מברך על השמטה זו, משום שהוא אינו עושה מעשה אלא רק מוותר על חובותיו, ואילו חיוב ברכה הוא רק על פעולה שאדם עושה. אסור להימנע מהלוואת כספים מחשש שמא יישמטו בסוף השביעית, כפי שהתורה הזהירה במפורש (דברים פרק טו פסוק ט): 'הישמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בלייעל לאמור, קרבה שנת-השבע שנת השמיטה, ורעה עינך באחריך האביון, ולא תיתן לו; וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא'.

זמן שמיטת הכספים**ט' באלול**

נאמר בתורה (דברים פרק טו פסוק א): 'מקץ שבע שנים תעשה שמיטה'. יש הסוברים (כגון אבן עזרא במקום) שמשמעותה של המילה 'מקץ' היא שהחובות נשמטים בתחילת השמיטה, אך לדעת רוב הפוסקים, וכך הובא בגמרא בכמה מקומות (ערכין כח ע"ב ועוד), משמעותה של המילה 'מקץ' היא שאין שביעית משמטת אלא בסופה; דהיינו ששמיטת החובות מתבצעת למעשה בסופה של השמיטה ולא בתחילתה. וכך נפסק להלכה ברמב"ם וב'שולחן ערוך' (חו"מ סימן סז).

דעת המלווה**י' באלול**

שמיטת החובות אינה תלויה בדעתו של האדם או בהסכמתו, אלא בהגיע ראש השנה של השנה השמינית, כל החובות נשמטים, ואין צורך שהמלווה יאמר 'משמט אני'. לכן החובות נשמטים גם אם המלווה התנה שהחוב לא יישמט, משום שאין אדם יכול לעשות תנאי נגד דין שכתוב בתורה, וכן גם אם הוא לא היה מודע כלל לאותו חוב, החוב נשמט מיד בסוף השמיטה.

סוגי החובות השונים**י"א באלול**

בהלכה יש כמה התייחסויות לסוגי חובות שונים שהאדם חייב לחברו, ויש השלכות להבדלים בין סוגי החוב השונים האם הם נשמטים בסוף שנת השמיטה, כפי שנבאר בימים הקרובים. סוגי החובות השונים הם:

- א. הלוואה שזמן פירעונה הוא לפני תום שנת השמיטה.
- ב. הלוואה שזמן פירעונה הוא לאחר תום שנת השמיטה.
- ג. הלוואה שאין זמן מוגדר להחזרתה.
- ד. התחייבות ממונית כגון תשלום על מזון או שכר עבודה.

החובות הנשמטים**י"ב באלול**

החובות שהשמיטה משמטת אותם הם רק אותם חובות שיש אפשרות מעשית לגבותם בשמיטה. ובכללם: חובות שזמן פירעונם הוא לפני תום שנת השמיטה, כ"ט באלול תשע"ה, וחובות שאין זמן מוגדר להשבתם ואפשר לפרוע אותם בכל זמן נתון, משום שהם מוגדרים חובות שזמן פירעונם הוא בשמיטה.

יש הסוברים שאם הלוואה בחודש אלול שבשנה השביעית, אין החוב נשמט מכיוון שסתם הלוואה היא ל-30 יום, וכשמלווה בחודש אלול, הרי שתאריך הפירעון הוא רק לאחר ראש השנה של השנה השמינית.

החובות הנשמטים**י"ג באלול**

החובות הנפוצים שנשמטים בזמננו הם:

- א. הלוואת כסף שזמן פירעונה יחול לפני תום שנת השמיטה.
- ב. הלוואה של שווה כסף, כגון סוכר, בקבוק שמן, בקבוק יין וכדומה, ששכנים נותנים זה לזה על מנת שיחזירו להם מוצר דומה, שכיוון שאין החפץ חוזר בעינו אלא חפץ אחר – הרי הוא כהלוואה של שווה כסף במקום כסף.
- חשוב לציין שעל אף שהלוואת מצרכים לשכנים מוגדרת הלוואה, אם השכנים נותנים זה לזה ירקות אחדים, גם אם מחזירים כמות גדולה יותר, אין בכך ריבית, כיוון שבמקרים מעין אלו השכנים אינם מקפידים על גודל מסוים של הפרי או הירק, ולכן אין בהשבת פרי בגודל אחר משום איסור ריבית.

החובות הנשמטים**ט"ז באלול**

חובות נוספים שנשמטים בשמיטת כספים:

- א. חשבון בנק עובר ושב, בין יתרת זכות ובין יתרת חובה – 'אוברדרפט'.
- ב. המחאה (שיק) שזמן פירעונה יחול לפני ראש השנה של השנה השמינית, גם אם מקבל המחאה מתכנן לפרוע אותה רק אחרי ראש השנה.
- ג. שכר שכיר המשולם לעובד בסוף יום עבודתו, כגון השכר המשולם לבעלי מקצוע בסוף עבודתם.
- ד. קנייה בהקפה תוך רישום של עלויות המוצר שנרכש, אם הגיע פירעון החשבון לפני תום השמיטה – החוב נשמט.
- ה. יש הסוברים שאף חסכוניות בבנק שאפשר לפדותם בכל עת בלא מגבלת זמן או הפקדה גלילה שאפשר לקבל ממנה רווחים, נשמטים.

החובות שאינם נשמטים**ט"ז באלול**

יש כמה סוגי חובות שאינם נשמטים:

- א. חובות שאין יכולת לגבותם עד תום שנת השמיטה, כגון חובות שמועד פירעונם יגיע לאחר השמיטה.
- ב. חוב שנוצר כתוצאה מפסיקת בית דין או חוב שנמסר לבית דין וכן חובות שאדם חייב ליתומים קטנים אינם נשמטים, כיוון שהם כבר נחשבים פרועים.
- ג. הלוואה שהמלווה קיבל משכון תמורתה.
- ד. חוב שבין יהודי לגוי, ואפילו אם נתגייר קודם סוף שביעית, אינו משמט כיוון שדיני שמיטת כספים אינם חלים על הלוואות עם נכרי.
- ה. הלוואה שניתנת ללוויים ולעניים ב'בית האוצר', כיוון שחוב זה אינו נחשב להלוואה, שהרי אם למלווה לא יהיו פירות או ירקות במשך השנה, הוא לא יוכל לתבוע את כספו בחזרה.

החובות שאינם נשמטים**י"ז באלול**

החובות שיובאו להלן אינם נשמטים:

- א. משכורת חודשית המשולמת לעובד בתאריך מסוים בכל חודש.
- ב. חוב על שכירת בתים, מכוניות וכלים; חוב שכר לימוד.
- ג. מי שהוציא הוצאה כספית בעבור חברו, וחברו אמור להחזיר לו את ההוצאה הזו.
- ד. חפץ שנשבר והאחראי על הנזק צריך להחזיר לבעלים את שווי החפץ, אף אם הוא מחזיר לו כסף אחר השמיטה.
- ה. אדם שהתחייב לתרום כסף, כגון לצדקה.

החובות שאינם נשמטים**י"ח באלול**

חובות נוספים שאינם נשמטים:

חובות שאדם חייב כתוצאה מקנייה בתשלומים או חובות שיש לאדם עקב קנייה בתשלומים בכרטיס אשראי. גם נוהלי תשלומים המוכרים בשם 'שוטף + מספר ימים' כשתאריך התשלום הסופי הוא לאחר ראש השנה של השנה השמינית - אינם נשמטים, וכן חסכוניות בבנק שזמן פירעונם הוא לאחר השמיטה. כמו כן, חובות שאדם חייב לעירייה, למשרדי ממשלה וכדומה.

גופים שונים לענין שמיטת כספים**י"ט באלול**

לענין שמיטת כספים, כל בעלי החוב משמטים את חובותיהם, בין אם מדובר באדם פרטי או במוסד ציבורי, כגון עירייה, בנק או חברה בע"מ. אולם חובות שגבייתם מתבצעת על ידי בית הדין, אינם נשמטים. לכן על כל אחד לחתום על הפרוזבול: כל אדם שיש לו חשבון בנק, גברים ונשים, מנהלי חברות ובנקים, ואפילו אם הם מוגדרים חברה בע"מ. מן הראוי שגם מנהלי קופות גמ"ח יצרפו לפרוזבול הפרטי שלהם את החובות לגמ"ח.

טעמה של שמיטת כספים**כ' באלול**

בספר החינוך (מצוה תעז) הובא: "ושמיטת כספים גם כן אחר אותו הטעם ומשך, ללמד נפשנו במדות המעולות מדת הנדיבות ועין טוב, ונקבע בלבנו הבטחון הגדול בשם ברוך הוא, ואז תכשר נפשנו לקבל טוב מאת אדון הכל כלול הברכה והרחמים. וגם נמצא מזה גדר חזק ומחיצה של ברזל להתרחק מאד מן הגל ומן החמדה בכל אשר לרענו".

החתימה על הפרוזבול

כ"ב באול

כתיבת הפרוזבול יכולה להיעשות עד סוף השנה השביעית. הפרוזבול מועיל רק להלוואות שניתנו לפני החתימה על הפרוזבול, אך אינו מועיל להלוואות שניתנו לאחר חתימתו. לכן גם מי שכתב פרוזבול בשישית משום שהוא מחמיר לחשוש לדעת הפוסקים שהשביעית משמטת כבר בתחילתה, אין הוא פטור מלכתוב פרוזבול נוסף בסוף השביעית על ההלוואות ושאר החובות שחייבים לו לאחר כתיבת הפרוזבול הראשון.

אפשר להשיג את טופסי הפרוזבול ברבנות המקומית ובאתר מכון התורה והארץ.

החזרת הלוואה לאחר שמיטת כספים

כ"ג באול

מלווה שלא סידר פרוזבול והלווה בא לפרוע את חובו בכל זאת - יאמר לו המלווה: 'משמט אני'. ואם הלווה אומר שהוא נותן לו את הכסף במתנה - מותר לו לקבל ממנו. אם הלווה אינו מביע את רצונו לשלם את החוב ביזמתו - מותר לשכנע אותו עד שיסכים לתת לו את הכסף במתנה.

אדם שחייב כספים לאנשים שלא חתמו על הפרוזבול אך בכל זאת יש סבירות כי הם יתבעו את כספם, עליו להשתדל ולפרוע את חובותיו לפני ראש השנה של השנה השמינית או מיד לאחריה, על מנת שאותם מלווים לא יעברו על איסור 'לא יגוש'. במקרה זה יש אפשרות לכתוב פרוזבול בעבור אדם אחר, מדין 'זכין'. יש לפנות לרב המקומי על מנת לסדר פרוזבול זה, והמחזיר חוב שנשמט בשביעית - רוח חכמים נוחה ממנו.

בית הדין שיש לחתום בפניו

כ"ד באול

יש שתי דעות בהלכה בנוגע למעמדו של בית הדין שאפשר למסור לו את הפרוזבול. לדעת ה'בית יוסף', צריך לסדר פרוזבול בפני בית הדין החשוב שבדור. ולכן לכתחילה עדיף שהפרוזבול יערך בפני אותו בית דין וייחתם בידיהם. אך כיוון שאין כל אדם יכול להגיע אליהם, יש נוסח פרוזבול אשר בו המלווה מוסר את שטרותיו בפני שני עדים והם חותמים שדרכם נמסרו חובותיו לבית הדין החשוב שבדור. הפוסקים כרמ"א יכולים למנות כל בית דין על מנת למסור לו את הפרוזבול.

נוסף על בית הדין של הרבנות הראשית, בית הדין של 'אוצר הארץ' קיבל על עצמו גם כן להיות בית דין גדול לעניין פרוזבול.

תנאים שונים**כ"ה באלול**

כתיבת הפרוזבול מותנית בכך שללווה תהיה קרקע כלשהי. לכן נהגו לכתוב בנוסח הפרוזבול: 'וכך אמר לנו המלווה פלוני: קנו ממני ד' אמות קרקע בקנין גמור ושלם ללווים פלוני ופלוני...'. אולם בדיעבד הדבר אינו מעכב, וכל אדם יכול לחתום על הפרוזבול, בין שיש לו קרקע בבעלותו ובין שאין לו. אין צורך למסור בפועל את שטר הפרוזבול לבית הדין, אלא יש לשמור אותו, ובמקרה שבעל החוב אינו מוכן לשלם את חובו, יש להראות שטר זה.

הקהל ויובל**הקהל****כו באלול**

נאמר בתורה (דברים לא, י-ג) שיש לקיים בחג הסוכות הראשון אחרי השמיטה את מצוות ה'הקהל'. בזמן זה כל ישראל נמצאים בירושלים ומקיימים את מצוות העלייה לרגל, ואפשר לקיים את המצווה ברוב עם. מצווה זו נעשית בבית המקדש: המלך קורא חלקים מספר דברים ומברך את ברכות התורה וברכות מיוחדות למקדש, ישראל והכוהנים.

אחת ממטרות המצווה היא לחזק ולרומם את מיוחדותו של עם ישראל משאר העמים ולהטביע בתוכם את מהותה של התורה והשפעותיה על כלל האומה, כלשונו של ספר החינוך: 'כי זאת המצווה עמוד חזק וכבוד גדול בדת'.

דין הקהל בזמננו**כ"ז באלול**

בזמננו, כל עוד בית המקדש עדיין לא נבנה, וישראל אינם יכולים לעלות ולהיראות בו, מצוות ה'הקהל' אינה נוהגת כלל, ואין חיוב לקיימה גם מדרבנן, אולם נהגו לעשות זכר למצווה ולקיים את מעמד ה'הקהל' ביום הראשון של חול המועד סוכות במוצאי שנת השמיטה, כפי שהנהיגו האדר"ת ואחרונים נוספים אחריו.

זכר להקהל**כ"ח באלול**

יש להנהיג שבמוצאי יום טוב ראשון של סוכות ישבו תלמידי חכמים וילמדו את פרשת הקהל בתורה שבכתב (דברים לא) ובתורה שבעל פה (מסכת סוטה דף מא). למחרת יש להקים במה ליד הכותל המערבי ולכנס את כל העם וגדולי התורה ידרשו לפנייהם דברי תורה ודברי התעוררות כדי לקרב את ישראל לאביהם שבשמים.

יובל**כ"ט באלול**

מצוות יובל – לאחר שבעה מחזורים של שבע שנות שמיטה יש לקיים את מצוות היובל. שנת היובל היא מיד לאחר השמיטה השביעית, ויש לקיים בה את כל דיני השמיטה. נוסף על כך, העבדים משתחררים והשדות חוזרים לבעליהם המקוריים. כיום מכיוון שעדיין לא כל ישראל על אדמתם, השבטים אינם נחלתם ואף אחד אינו מכיר את נחלתו ומקומו – דיני היובל אינם מתקיימים, ויהי רצון שישובו כל נידחי ישראל למקומם וכירו את נחלתם ונוכל לקיים את כל הלכות השמיטה והיובל כהלכתם. ונזכה לשמוע בתקיעת השופר במוצאי יום הכיפורים שהיא זכר ליובל, גם את שופרו של משיח.

ער"ה תשע"ו

כתיבה וחתימה טובה